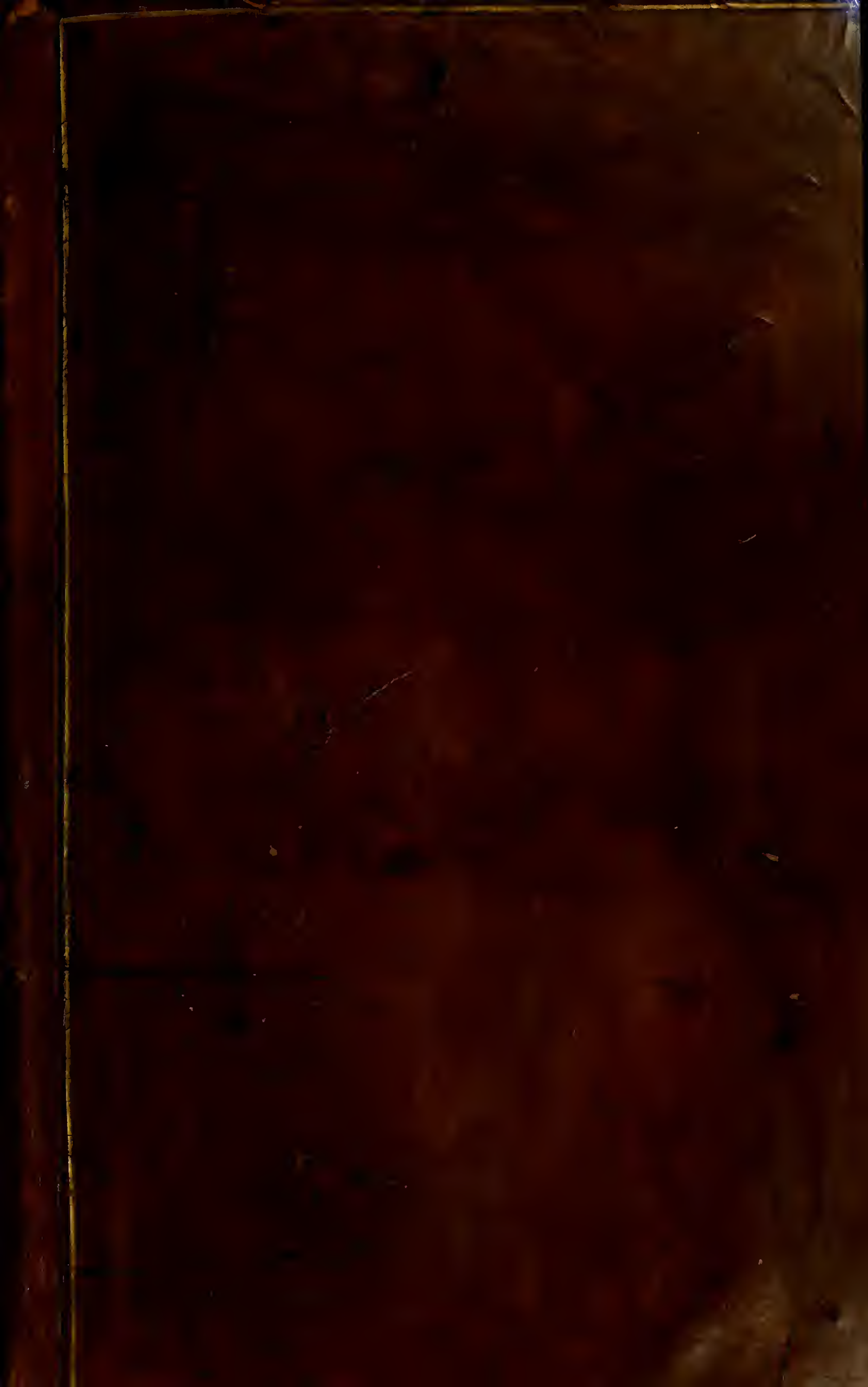

AMERICÆ
PARS QVINTA.
Nobilis & admiratione plena
Hieronymi Bezoni Mediolanensis,
secundæ sectionis Hispanorum, tum in
Nigrittas seruos suos, tum in Indos crudelita-
tem, Gallorumq; piratarū de Hispanis toties
reportata spolia; Aduentū item Hispanorū
in Nouam Indiæ continentis Hispaniam,
eorumq; contra incolas eius regionis
sæuitiam explicans.
Addita ad singula fere Capita scholia, in quibus
res Indiæ luculenter exponuntur.
Accessit præterea Tabula Chorographica Nouæ
Hispaniæ in India Occidentali.
AD
Inuictis RUDOLPH. II. ROM. IMP. AUG.
Omnia elegantibus figuris in aes incisis expressa à
Theodoro de Bry Leod. cive Franc. A°. cIↃ IↃ xcv.
Cum privilegio S. C. Maiestatis.

THEODORVS DE BRY LECTORi ſalutem.

IN ſuperiore libro hiſtoriæ Americanæ (beneuole lector) in qua res noui orbis nuper inuenti mirandæ atq; inſignes non tantum ſcripto recitãtur ſed & iconibus exprimuntur & repræſentantur, dictum eſt eas terras Chriſtophori Columbi Genuenſis induſtria mirabiliter ac præter ſpem eorum omnium quos ea de re compellarat, repertas fuiſſe. Quoniam autem ille Columbus vir erat cordatus magnique ingenij & animi, Rex & Regina Caſtiliæ antequam ab illis diſcederet, eius effigiem ab eximio aliquo pictore ad viuum exprimi iuſſerunt, vt ſi ab illa expeditione non rediret aliquod eius monumentum apud ſe haberent. Huius autem effigiej exemplar nuper poſt abſolutum

quartum librum ſuperiorem, à quodam amico meo qui illud ab ipſo pictore acceperat magno cum gaudio nactus ſum, cuius te quoque participem facere volui, atque in hunc finem eam effigiem à filio meo exigua forma quam fieri potuit perfectiſſimè in æs incidi curaui, quam & tibi hoc libro offero atque exhibeo. Et reuera digna eſt viri virtus cuius imago bonorum oculis obuerſetur. Fuit enim ille vir probus, comis, magnanimus ac moribus honeſtis, pacis iuſtitiæque amantiſſimus. Quòd ſi Hiſpani eius æmuli conſilium ipſius ſecuti fuiſſent, tot tantáque mala in nouo illo orbe non accidiſſent, neque ipſi tanta rabie non ſolùm in ſua mancipia & in miſeros Indos ſed & in ſemetipſos mutuis cædibus ſæuijſſent: ſicut factum eſſe ſequens hiſtoria teſtatur, in qua videbis quātoperè ābitio & auaritia geminę generis humani peſtes eos excæcarint atq; trucidarint. Quorum flagitia Deus vt puniret, non tantùm ipſos inter ſe commiſit, verùm etiam Gallos piratas in eos immiſit, qui inuidia & auaritia pariter impulſi, eos in multis Indiæ locis adorti ſunt, multas eorum vrbes diripuerunt & incenderunt, multosq; ex ipſis crudeliter interfecerunt. Atque ea eſt merita ſors iuſtaque merces illorum qui ſeſe Diabolo mancipant. Quis enim dubitet ambitionem & auaritiam à Satana originem ſuam habere, atque eos qui illis inſeruiunt Satanæ mancipia eſſe? Ambitio enim primum fuit peccatum quo Diabolus & ſe & homines in extremum exitium præcipitauit: Auaritia autem, cum teſte Apoſtolo ſit idololatria, alium authorem habere nequit. A quibus vitijs vt nos conſeruet Deus Opt. Max. ſedulò orandus eſt. Videmus enim homines hodie ijs ita faſcinari, vt eorum cauſa nihil non facinoris aggrediantur ac perpetrent, ſéque animo & corpore miſerè diuexent & crucient, Chriſtianos ſe eſſe dicentes, ſed dicti Chriſti parum memores, quo monet vt prius regnum ipſius & iuſtitiam quęramus, promittens fore vt cætera nobis adijciantur. Cęterum ſi Deus mihi adhuc modicam huiuſce lucis vſuram conceſſerit, ſpero me tibi reliqua ad hanc hiſtoriam pertinentia propediem exhibiturum. Quod vt fiat, me tuis precibus commendo, Deumque rogo vt tibi ſuam gratiam largiatur quò hæc in ipſius gloriam tuāq; vtilitatem & ſalutem legere & contemplari queas AMEN. Feliciter vale & fruere.

Secundi

SECVNDI LIBRI SVMMA ET ARGVMENTVM.

SVPERIORE libro repertam à Columbo Hiſpaniolam aliáſque Indiæ Occid. inſulas ſæuitiæque & auaritiæ exempla ab Hiſpanis in ijs edita, Benzo expoſuit. Nunc vt ex Inſulis in Continētem gradum ſibi fecerint, cœptum iam priore libro opus, pertexit. Interea obiter, quomodo non tantùm auarè & ſuperbè imperium in Barbaros, ſed etiam crudeliter in Nigritas ſeruos ſuos, exercuerint: & ipſi viciſſim, alienarum fortunarum raptores, alijs raptoribus, Gallis videlicet, prædæ interdum fuerint, exponit. Multas præterea in varias Indicæ continentis prouincias expeditiones ab Hiſpanis ſuſceptas exequitur (verbo, vt Chriſtiani nominis fines propagarent: reipſa, vt inexplebilem auri ſitim, qua ardebant, explerent) atque inde pœnas in eos humanitus & cœlitus congeſtas. Poſtremò nihil tot Hiſpanorum laboribus profectum eſſe perſpicuè docet: niſi vt Barbari ſplēdida verba & doctrinam cum rebus ipſis & vita Hiſpanorum, & ipſorum quidem Eccleſiaſticorum, componētes, Chriſtianos omnes & fidem adeò ipſam, ſummo Diuinę maieſtatis & Chriſti gloriæ ludibrio, vel rideant vel oderint.

NOVÆ NOVI ORBIS HISTORIAE

LIBER SECVNDVS.

Hiſpani Indicis mancipijs conſumptis, alia ex AEthiopia inde vſque adſciſcunt. Seruiles tumultus in Hiſpaniola ex ſæuitia Hiſpanorum oriuntur.

CAP. I.

X quo eius inſulæ indigenæ, nimijs enecti laboribus, ad miſerandam cladem & paucitatem labi cœperunt, Hiſpani è Nigritarum prouincia quondam à Rege Portugalliæ ſubacta (vulgò Guineam vocant) mancipia ſibi proſpexere. Ergo magna inde ſeruorum multitudine aduecta, quum exercerentur adhuc fodinæ, illis ad aurum & argentum elaborandum operis vtebantur. Verùm vbi illæ finem inuenere, ad multiplicandas ſacchari fabricas artificiáque ſe conuerterunt. In eo hodie ſeſe exercent, tum in armentis ac pecuarijs curandis alijsque neceſſarijs miniſterijs operam heris ſuis præbent. *Hiſpani ſeruis non minus quàm liberis hominibus abutuntur.*

PORRO quando inter Hiſpanos non crudeles tantùm ſed crudeliſſimi quoque nonnulli reperiuntur, quum eiuſcemodi fortè aliquis in ſeruum animaduertere vellet ſiue ob admiſſum maleficium, ſiue ob non lucrifactum & redditum diarium, vel quacunque alia de cauſa bilem illi mouiſſet, vel ob penſum non peractum, nec eam auri aut argenti vim effoſſam, quantam ſolebat: veſperi domum reuertentem, loco cœnæ, exuere induſium iubebat, ſiquo fortè eſſet amictus: & in terram proſtratum, manibus pedibusque reuinctis transuerſo ligno alligabat (id ab Hiſpanis lex Baionæ appellatur, quam equidem legem ab immani aliquo dæmone ſcriptam crediderim) mox reſte aut ſcutica tantiſper cædebat, donec ſanguis ex omni corporis parte deflueret. Sub hæc libram vnam picis ferueſactæ aut olei feruentis ſcutellam vnam guttatim in vniuerſum illius miſeri corpus inſtillabat, inde pipere patrio, ſale & aqua temperato, perfuſus infelix maſtigia, tabulæ alicui ſuperiacens, & linteo aut ſtragulo inuolutus, tamdiu relinquebatur quoad ipſi hero reddi laboribus poſſe videretur. *Auaritiæ comes crudelitas.*

ALII ſcrobe effoſſa, mancipium eò tam altè demittunt vt ſolo capite abs terra exſtet, & totam ibi noctem conſiſtere cogunt. Ceterū

ea ſe

ea ſe medicina vti dicunt Hiſpani, quòd terra liuidum & corruptum ſanguinem exſugens, verberum vulnera & vibices obliterat, carnémque conſeruans ne qua plaga vlceretur, celerius perſanat. Attamen ſi quis vehementia doloris fortè moriatur (vt ſæpenumero accidit) non alia pœna mulctatur eius herus ex legibus Hiſpaniæ quàm vt pro eo alterum Regi perſoluat.

Domeſtici hoſtes aduerſus Hiſpanos exorti.

OB tam immanem Hiſpanorum ſæuitiam Nigritæ ſerui aliquot principiò è poteſtate dominorum elapſi, inſulam peruagari, velut deſperabundi, cœperunt. Mox eandem ob cauſam affluentibus vndiq; alijs, in tantam multitudinem excreuerunt, vt Hiſpanis colonis terrorem & multa negotia faceſſerent. Ac quia reges & populi Æthiopiæ aſſiduis inuicem certaminibus hoſtiles inimicitias exercēt, quales ſunt Quinei, Manicongri, Gialopi, Zapi, Berbeſi, & belli iure captos mutuò alij alios Luſitanis vendunt: idcirco in illis etiam terris inteſtino aliquo odio alteri ab alteris diſſident, non ita tamen vt ipſi ſe aliqua iniuria mutuò violent: immò ſi fortè ab Hiſpanis vis inferatur, inuicem ſeſe auxilio ſubleuent & alij pro alijs propugnent. Attamen ſingulæ gentes Reges ſuos aut gubernatores habent, qui ſecretos ab alijs populos ſuos continent: qua ex re fit vt non tantum damni inferant quantum poſſent, ſi conſociatis in vnum animis viribusq; pugnarēt.

AT Præſides & Aſſeſſores inſulæ quum in dies magis ac magis Maurorum fugitiuorum manum multiplicari intelligerent, & quotcunq; Hiſpanorum in eorum manus inciderent, omni cruciatus genere ab ijs lacerari atque interfici, exercitum conſcribere inſtituunt, perq; ōnes inſulæ partes, quacumque commorabantur, militem ſpargere. Ac primò Hiſpanis incepta feliciter procedere: quippe Mauros aliquot, ſpe libertatis ac promiſſis electos, qui fugitiuorum ſtatiua & receptacula noſſent, ducendo ſecum in agmine noctu incautos adoriebātur: quúmque ſine vllo metu hoſtium dormientes, & humi velut pecora fuſos ac ſolutos opprimerent, multos vel capiebant vel trucidabant. Verùm poſteaquam periculis moniti excubias agere & vigili ſtatione caſtra tueri cœperunt, omnibus fere excurſionibus ac prælijs Hiſpani inferiores abiere: atque exinde aucto in immenſum numero feri iſti homines adeo multiplicati ſunt, vt quum in ea Inſula morarer, pro certo fama ferret eorum agmen plus VII. millibus hominum conſtare.

ANNO quidem XLV. quum in continenti eſſem, auditum eſt Cimaronos (ſic ab Hiſpanis alienigenæ illic vocantur) vniuerſos ſumtis armis excitos rebellaſſe, raptímque omnem Iuſulam peruagantes nullum iniuriæ aut ſceleris genus, quod edere poſſent, prætermittere. Itaque Lodoicus Columbus Almirans & Præſides Adſeſſoréſque Dominicæ, legatos vltro ad eos miſerunt, oratum ac ſupplicatum vt pacificè viuere vellent: Se quidem idem pro ſe præſtituros polliceri, neque ipſis vlterius moleſtiam exhibituros: imò amicitiam eorum ſe vltro appe-

Chriſt. Columbi nepos.

tro appetere, acſi vellent ſacerdotes aut monachos ad ſe mitti, à quibus Chriſtianæ doctrinæ capitibus erudirentur, ſe verò multo libentiſſimè miſſuros. Ad hæc poſtulata ab alienigenis reſponſum eſt, Sibi quidem hæc placere, & ſe Chriſti legi credere: ſed eorum amicitiam nolle, quum in eorum promiſſis nihil fidei collocarent.

MVLTI quidem ibi ſunt Hiſpani, qui eam Inſulam breui ab iſtis Mauris & Nigritis occupatum iri pro certo habeant. Quamobrē eius Gubernatores, quum naues aliquæ inde ſoluere & in alias Indiæ prouincias vela dare paratæ ſunt, ſumma cura & vigilantia cauent ne quis Hiſpanus, ſine ſuo permiſſu, inſula exeat, etiamſi ſit mercator. Attamen quum licentiatus Ceratus Præſes in eam Inſulam miſſus eſt, Edictum regium de aſſerendis in libertatem Indis ſecum in Indiam ferẽs: omnibus iter apertum eſt, & cuilibet liberè commeandi poteſtas facta quocumque ſui quemque vſus ferrent. Quumque ipſe ea de re à nonnullis Dominicæ ciuibus reprehenderetur, ira incenſus, Quando, inquit, Cæſarea maieſtas Indos libertati reſtituit, æquum mihi non videtur vt Hiſpani præter Cæſaris voluntatem eos pro ſeruis porro detineant. Itaque ex eo mandata eius omnes exequi, & ipſe in ea ſententia eſſe vt benè factum crederet, ſi Indi liberè, quocumque vellent, abirent.

Hiſpani iure metuunt ne inde à ſeruis expellantur vnde ipſi libertatē eiecerunt.

VERVM poſtquam intellexit Inſulam paulatim redigi in ſolitudinem ac deſeri, in tantum imminuto Hiſpanorum numero vt vix mille & centum ſupereſſent: peregrinorum verò multitudinem ac vires adeo in dies augeri, vt ſi aliquis fortè motus aut tumultus ingrueret, non ſatis Hiſpanorum foret quantum ad propulſandam vim eſſet opus: ac periculum haud dubium eſſe ne ſimul & Inſulam & vitam amitterent: Hæc, inquam, poſtquam ei ſubiecta ſunt, ſemet ipſe repreſſit, & velut occluſa porta ſolutam illam licentiam compeſcuit. Verùm hodie ex omnibus Hiſpanis, qui ab Hiſpania in Indiam haud ſatis certo & explorato curſu nauigant & ad eam fortè Inſulam applicant, perpauci omnino reperiuntur qui in ea æquo animo permaneant. ſiquidem plerique omnes qui eò traiiciunt, diuitiarum ſpe iter ſuſcipiunt: neque in ea Inſula eius rei copia hodie aut facultas eſt, ſicuti olim fuit.

Hiſpani paulatim terras deſerunt vbi ſolitudinem fecerunt.

GVINEA (ab inquilinis Guine, Genni vel Genna vocata, aliâs prouincia Canagæ) regnum eſt prouinciæ Nigritarum in Africa; regnis Gualatæ ad Septentrionem, Tombutto ad Orientem, Mellæ ad Meridiem, & mari ad Occidentem conterminum. Africa enim (quæ vna eſt ex tribus, vel potius quatuor orbis partibus generalibus) hodie in quatuor partes præcipuas diuiditur, nempe Barbariam, Numidiam (ab Arabibus Bile dulgerid vocatam) Lybiam (quam Arabes Sarram nominant) & Nigritarum regionem à Nigro fluuio qui mediam interſecat, denominationem ſuam ſortitam. Atque hæc Nigritarum regio in quindecim regna diuiditur, quorum vnum eſt Guinea, quæ incipit ſupra caput viride ex qua parte Barbariam attingit, ac penè vſque ad littus Mileguettæ ſe extendit. Cæterum à portu Arqui qui Barbariam à Guinea ſeparat, vſque ad flumen Manicongræ caſtella ſunt quædam à Luſitanis conſtructa, velut ad fluuium Comagæ, ad Serralionam, atque etiam inter cætera vnum iuxta caput trium prominentiarum, quod caſtellum fodinarum ab ijs vocatur, in quo Rex Luſitaniæ præſidium viginti quinque aut

triginta militum posuit; tum ad custodiam loci atque fodinarum auri quæ anno 1472. tempore Regis Alphonsi V. repertæ fuerunt, tum ad negotiandum cum Nigritis, qui ex alijs superioribus prouincijs aurum, ebur, Meleguetam (species est aromatis gustu acri & pungenti sicut piper) & alias merces illarum regionum illuc adferunt.

2 Inter tumultus à Nigritis in Hispaniola excitatos insignis est ille qui accidit anno 1522. Nigritæ viginti magna ex parte Iolofiti idiomatis, in sacchari fabrica ad Didacum Columbum Almirantem pertinente operantes, postridie Natalium Domini fugientes, cum viginti alijs qui in idem conspirauerant, eosque certo in loco constituto præsto labantur se coniungunt. Hi quadraginta fugitiui Hispanos quosdam nihil tale metuentes in agris obuios trucidant iterque suum ad vicum Azua dirigunt. Incolæ Dominicæ à Licentiato Lebrone qui tum erat ruri de eo certiores fiunt. Almirans summa cum festinatione conscenso equo, eos cum turma equitum & peditum persequitur, assequi cupiens antequam maiori numero coire possent. Post biduum cum ad flumen Nizao, vestigia eorum sequens peruenisset, certior fit eos per villam Melchioris de Castro Dominica nouem miliaribus distantem transiisse, in ea Hispanum vnum trucidasse, villam diripuisse, Nigritam vnum cum duodecim mancipijs Indis secum abduxisse, ac vlterius profectos nouem aut decem Hispanos in itinere trucidasse, ac iuxta fabricã sacchari ad Licentiatum Zuazum assessorem Dominicæ pertinentem castra posuisse, ac constituisse eam sub auroram aggredi, atque octo vel nouem Christianos qui in ea erant trucidare, suasq; copias augere. Erant enim in ea plusquam 120. Nigritæ qui nihil magis cupiebant. Inde constituerant vicum Azua petere & aggredi, eúmque ferro & flamma vastare, ac omnes Nigritas & fabricarum sacchari operas per totam Insulam ad rebellionem solicitare. Quod & perfecissent nisi obuiam itum esset: Almirans enim certior factus de damnis quæ inferebant, deq; itinere quod susceperant, constituit ibi pernoctare vbi tum substiterat, ad milites suos recreandos, copiasque quæ Dominica venturæ erant expectandum. Interea eadem nocte Melchior ille de Castro cuius villam illi diripuerant ac cum eo tres alij vel quatuor, se clam ex castris surripiunt, ac postea Almiranti significant se præcedere ad hostes explorandos, rogatéque vt subsidium aliquod sibi mittat, quo fugitiuis illis iter præcludant, donec ipse cum reliquo exercitu eos assequatur. Almirans Franciscum de Auila cum octo equitibus & quinque vel sex peditibus eò mittit. Hi non expectato Almirantis & eius comitatus aduentu, nec Solis ortu, hostem inuadunt: metuebant enim ne is cum alijs Nigritis qui in sacchari fabrica illi loco proxima erant se iungeret. Melchior Diazius & Franciscus de Auila eorumq; comites lanceis in Nigritas confertos irruunt, perrumpunt ac per medios hostes transeunt. Nigritæ denuò se iungunt, Hispanos saxis, sagittis, sudibus petunt & aliquos vulnerant. Hispani rursus in eos furiosè irruunt, eosque fugere compellunt: Sex aut septem occidunt: reliqui per syluas & rupes fauore noctis elabuntur. Almirans sub vesperam eiusdem diei illuc peruenit, ac missis qui elapsos persequerentur, quinq; vel sex comprehendit ac suspendi iussit, vt alijs exemplo essent. Hic fuit exitus illius seditionis Nigritarum, qui tamen non destiterunt ab eo tempore sæpius similes tumultus & seditiones excitare, teste autore nostro in hoc capite.

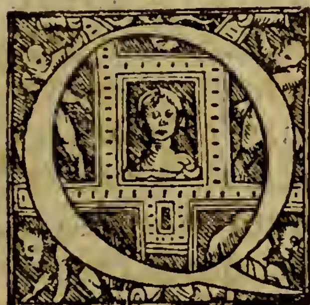
Vera ratio medendi eiusmodi seditionibus & rebellionibus seruorum, subditorum ac populorum, hæc est, vt Domini eos tanquam homines non tantum à Deo creatos sed & sanguine filij DEI redemptos tractent ac regant, memores monitorum D. Pauli.

Vos Domini æquitatem & æquabilitatem seruis exhibete, remissis minis, scientes vestrum etiam ipsorum Dominum esse in cœlis, nec personæ respectum esse apud eum.

Galli

GALLI PIRATÆ HISPANAS NAVES EX INDIA REDEVNTES EXCIPIunt. Hiſpanorum in armandis nauibus parcimonia & negligentia.

CAP. II.

VANDO in certaminum, quibus Mauri Hiſpanos in India exercuerunt, mentionem incidi, non alienum videtur huic loco ingentia damna, Hiſpanis ibidem à Gallis terra marique illata, exponere. Non multo pòſt quàm hæ terræ primùm inuentæ ſunt, ingenti diuitiarum fama exciti Galli piratæ complures, belli tempore Oceanum infeſtare aggreſſi ſunt, & naues ab India remeantes excipere. Neque illis incaſſum labor: plurimas cepere, & inter ceteras quas ditiſſimas deprędati ſunt, quo tempore inæſtimabilis Peruanæ regiæ gaza, in Hiſpaniam deportabatur, vnam abduxere tanta auri vi onuſtam vt vel ſingulis nauium calonibus & caculis octingenti aurei ducati cuique in partem venirent. *Indiæ opum fama Gallos piratas inuitat.*

SED præcipua cauſa, cur Galli tot Hiſpanas naues inuaſerint, nulli rei magis quàm ipſorum Hiſpanorum auaritiæ aſſignari debet. Quum enim ab Hiſpania ſoluerent, tanta & tam præceps erat magiſtrorum ſeu patronorum nauium feſtinatio, cupidè de mercibus & vectoribus in naues imponendis ſatagentium, vt bellicis tormentis, quantum ſatis eſſet ad propulſandum hoſtium impetum, ſi qui fortè occurrerent, munire eas non curarent aut meminiſſent: imò ne ea quidem ſaltem copia quanta Indici ſenatus conſulto iubebantur. Is enim edixerat, ne naues niſi duobus æneis tormentis, ſex ferreis maioribus, ad eam expeditionem inſtructæ ſoluerent: deinde pulueris tormentarij cadorum numerum & aliarum machinarum definiuerat. Præterea certos huic muneri Commiſſarios ſiue Inſpectores præfecerat, quorum ea procuratio eſſet vt paratas ad ſoluendum è portu San-lucari naues inſpicerent, viderentque an præſcriptis munimentis commeatuque iuſſo inſtructæ & perarmatæ eſſent. *Auaritia cæca & improuida Hiſpa.*

SED magiſtri nauium, iniectis in manum aureis aliquot nummis, Commiſſariorum fidem redimebant, perficiebantque vt teſtificarentur omnia rectè atque ordine eſſe inſtructa. Quippe Commiſſarij Hiſpa-

lim reuersi, in domo Indicæ contractationis apud regios magistratus per Dei nomen iurabant, naues omnibus rebus abunde atque ita vti deceret munitas esse, adeo vt quælibet earum sola quatuor Gallicis nauigijs ad certamen par esset. Ad hunc modum comparatæ Hispanæ naues tres, interdum quatuor, simul soluebant: & quæ earum instructissima erat, duo triáve tormenta ferrea portabat, dimidia fere ex parte rubigine exesa, & cadiscum vnum pulueris pyrij non valde boni.

IN reditu aliqua earum forte incurrerat in celocem vel myoparonem Gallicum egregie armatum. Piratæ Galli, iam satis gnari quàm male & negligenter instructi nauigarent Hispani, etiamsi obuia nauis mille ac quingentorum aut duûm millium doliorum capax esset, intrepide tamen eam adoriebantur: ac primùm per altum bombardæ globum vnum mittentes clamabant, Adhuc adhuc pro rege Galliæ. Verùm si illi in demittendis suppliciter velis longiorem moram facerent, tum piratæ maioribus tormētis in mediam ipsam nauim fulminabant. Quo terrore perculsi Hispani, quum nullam propugnandi sui viam cernerent, & omnes vitæ suæ metuerent, Gallorum fidei ac potestati semet permittebant. Gallus extemplò Magistrum nauis demittere in mare scapham, eumque ipsum cum Nauarcho & Scriba venire ad se iubebat. Mox exactis ab eo rationibus auri, argenti, vnionum, smaragdorum aliorumque pretiorum, quæ naues illę exportare solent: è suis mittebat qui ea omnia conuerreret: deinde suis quoque in captiuam nauim transiliendi potestatem faciebat, si quid forte, præter eam quæ redacta esset, residuæ prædæ inuenirent. Illi vt auide transgressi erant, vectores nautasque ipsos spoliare, & si qua illi meliore veste amicti erant, eam laceris suis & detritis tegminibus commutare, ac dicere, Hoc aptum est tibi, & istud mihi: parumque ibi aut virtus Hispana, aut militaris scientia proderat. Quippe isti omnia ferre atque agere, scrinia mouere ac reuoluere: deniq; omnes angulos scrutabantur & foraminum abdita, si quid forte ibi auri delitesceret.

Piratarum comitas.

NONNVLLI Archipiratæ satis habuere si merces manubiásque Hispanis eriperent: naues ipsas relinquebant. Sed plerique eas quoque in Galliam captiuas abduxerunt, & expositis in terram Hispanis, ac veluti miserti illorum, erogatis in viaticum aliquot nummis, eos in patriam remisere. Neque vlli fere sunt Patroni, Præfectique nauium & Scribæ classiarij, ex ijs quidem qui in Indiam nauigant, qui eo quo diximus modo, à Gallis vt minimum semel aut bis capti ac spoliati non fuerint.

Canariæ Insulæ direptæ à Gallis.

MITTO loqui de aliquot pagis & populis quos ijdem Galli in Insulis Canarijs fortunis spoliatos atque euersos in vastitatem redegerunt: mitto etiam de nauibus quas pannis sacchăro, vino & alijs mercibus onustas inuolarunt. Sed ea postquam ad Senatum Indicum relata sunt, apparuitque socordiam suam malamque administrationem tam licenter prædandi Gallis audaciam facere: is Senatusconsultum eiuscemodi facit. Placere vti omnes naues quæ toto anno pluribus commeatibus ex

Hispania

Hiſpania in Indiam nauigarent (erant autem eæ cùm minores tum grandiores circiter ſexaginta) vbi onuſtæ inſtructæque eſſent aliæ alias exſpectantes omnes vnà ſoluerent: tum vt mercatores ipſi tres aut quatuor bellicas naues armarent, quæ claſſem vſque ad Canarias Inſulas proſequerentur, quia vſque ad eum locum ex Hiſpania in Indiam commeantibus periculum eſt. Id ſi ita ſedulò atque ordine curaretur, haud dubiè Gallos prædandi finem facturos.

CETERVM quod ad ea damna attinet quæ Galli Indicis quoque populis intulere, non alijs eius rei culpa aſſignanda eſt quàm Hiſpanorum quibuſdam, eius nauigationis peritis, qui Gallos eò ipſi deduxerunt, vel ſola malitia, vel inuidia impulſi, vel iniuriæ vlciſcendæ cupidine. Galli quidem, primò Hiſpanis ducibus vſi, eos curſus ex eo adeò exactè perdidicerunt, vt Hiſpanis ipſis nihil cederent: quumque initio circa Hiſpaniolæ & S. Ioannis inſularum tantùm litora vagarentur, vbi ex ijs locis non tantum proueniebat prædæ quantum ſolebat, progredi vlterius, & ad alias vſque inſulas, ipſaſque adeò continentis prouincias excurrere auſi ſunt. Ergo non mare tantùm latrocinijs infeſtarunt, ſed infrà ſcripta quoque oppida & Hiſpanorum colonias populati ſunt. Primùm in Hiſpaniola Portum-argenteum, Azuam, Iaquannam & Maquannam diripuerunt exinanieruntque multis inde abductis nauibus: feciſſentque idem ipſi San-dominici ciuitati, niſi arx munitiſſima ripæ fluminis impoſita & æneis tormentis validiſſimis munita, eorum conatus repreſſiſſet: vt eam tentare auſi non fuerint, quamquam duces aliqui Galli id etiam comminarentur. Itaque Hiſpani metuentes ne alia aliqua parte in vrbem Galli aliquando irrumpant, quippe nullis cinctam muris, ſemper tempore belli diligentes excubias agunt: imò quum ibi morarer, ciues aggere aut ceſpitibus circumdare inſtituiſſe eam pro certo ferebatur: quod tamen Maurorum & Nigritarum fugitiuorum potius quàm Gallorum metu facere velle videbantur.

Hiſpani ipſi Gallis ad prædandum viam ſternunt.

1 Quum inuentis nouis Inſulis & mox continenti facilè appareret rem operoſam & magnæ molis ſuo proprio agere Conſilio & magiſtratu, cui regiorum vectigalium & redituum cura, cui prouincialium cauſarum arbitrium, omnium denique expeditionum rerumque Indicarum regimen & cognitio ſubijceretur: iam inde ab initio Ferdinandus & Iſabella Catholici reges, Cameram ſeu collegium Hiſpali delectorum hominum inſtituere, quorum opera & autoritate colonorum & militum ſupplementa, commeatus, ceteraque ad claſſes inſtruendas neceſſaria, Præfectis ac Prætoribus, regijs auſpicijs in Indiam Occid. nauigantibus, ſuppeditarentur. Tum etiam apud eos negotiatores omnes, mercium, quas ex Hiſpania in Indiam portabant, genus & ſummam profeſſi: inde quoque reuerſi, auri aduecti, vnionum cæterarumque rerum quas ex India reportarent, rationem redderent. Eam Cameram, Indicæ contractationis domũ vulgò vocabant. Poſtea anno M. D. XXIV. Carolus V. Cæſar Indicum ſenatum, ſtatum & ſolennem, publica ſcriptura & ſigillo regio inſtructum, conſtituit: atque omnium Indicarum cauſarum ſupremam cognitionem, criminum animaduerſionem, pœnarum & veniæ diſcrimen: denique omnium rerum quæ ex India in Hiſpaniam deferrentur, ius atque arbitrium ſub eius magiſtratus ditione eſſe voluit.

ANZVLLES HISPANVS PRÆLIO NAVALI A GALLIS FVNDITVR. Galli ab Hiſpanis capti. Auana Cubæ inſulæ colonia à Gallis diripitur.

CAP. III.

Hiſpani à Gallis fuſi.

NNO M D. XLIII. Petrus Anzulles tribun. milit. è colonia nominis de duabus nauibus & carauella vna vela in Dominicam fecit, cum opibus quæ centum millium ducatorum precium æquarent. In itinere quum ad Iaquannam applicuiſſet, comperit vix ſex antè horis inde Gallicam nauim ſoluiſſe, quæ depopulata ciuitate ignem tectis inieceràt. Petrus, qui gloriæ impenſe auidus eſſet, omni auro & argento in eo portu depoſito, ſublatis dolonibus altum petere intendit, & Gallicam nauim quærere. Quam vbi adeptus eſt, expediere arma vtrique, & magna vi infeſtis roſtris concurrére. Æquo marte & paribus vtrinque animis per quadrantem horæ pugnabatur, quum ecce in medio æſtu certaminis Petrus cum nauticis aliquot ictu tormenti percutitur. Hiſpani, fractis duce ipſo cæſo animis, fugam arripiunt, breuíque in Dominicæ portum ſe condunt. Gallicæ nauis Prætor inſequi fuſos negligens, cœptum iter peragere inſtitit.

Hiſpani. Galli ducis ſecordia Gallos vincunt.

ANNO ſupradicto, Gallicæ naues duæ vſque ad Dominicæ viciniam prouectæ, carauella vna capta, quæ onuſta mercibus ad Caput veli tendebat, ad Orientale Monæ inſulæ latus ancoras jecere prædam aliquam expectantes. In earum vna Cantabri aliquot (Biſcainos vulgò vocant) vehebantur. Poſtquam eius rei certus nuncius ad regios Præſides, qui iuri dicundo in Dominica præerant, allatus eſt, liburnicas duas, quæ in portu ſtantes onera & diſceſſum in Hiſpaniam parabant, celoces duas, & myoparonem vnum armant, eíque claſſiculæ Carionem Trianam præficiunt. Ille ſoluit: Galli ſequenti die Prætoriam nauim, cum celoce vna ceteræ claſſi præeuntem, proſpectantes, ratíque nauim aliquam onerariam eſſe quæ in Hiſpaniam commearet, lęti admodum ſeſe ad pugnam comparant.

Verùm

VERVM vbi mox propinquior cõſpectus duas alias naues & myoparonem aperuit, videruntq; eas naues rectà ad ſe tendere, tum Cantabri, qui in Gallicarum altera erant, veriti ne de ſe captis, tanquam ſubditis Regis Hiſpaniæ & perduellionis proditioniſque manifeſtis, graue ſupplicium ſumeretur: quod miliari amplius adhuc ab hoſte abeſſent & commodiore nauigationis curſu vterentur, omiſſo omni ſociorum reſpectu curáque, vela ſubrigunt & fugiunt.

ALTERIVS nauis Prætor vbi ſe deſertum à ſocijs videt, & iamiam ſibi imminere Hiſpanam nauim prætoriam cum celoce, neque alias ſuperuenientes procul, neque vllam fugæ viam patere, penitus conſternatus deditionem facere inſtituit. Itaque milites ponere arma iubet, qp. pe amentiæ fore non prudentiæ dimicare velle: quando nulla ſpes eſſet ſe ſolum aduerſus quintuplicem hoſtium aciem pugnantem poſſe vincere: deditis verò (ſicut ipſi, quum vincerent, ſolerent) Hiſpanos clementer vſuros ex mutuis belli commercijs. Hæc Prætoris verba iracundè repulit Tormentarius quidam, Enimuero ſibi quidem, inquiens, deditionem non eſſe faciendam ſed pugnandum videri: & eundem, ſuo iudicio, cæteris eſſe animum. Equidem malle fortiter dimicando mortem honeſtam oppetere, quàm tradentem ſe vltrò in manus inimicorum vitam inglorium trahere. Si paueret Prætor, cur ad bellum iret? etiamſi quintuplices hoſtes eſſent, & ipſe ſolus, ſe tamen ipſos ne pili q. dem facere: quippe Hiſpanos in ijs oris militarium artium, maximè in naualibus prælijs, planè rudes atq; imperitos eſſe: inprimis tractandarum machinarum haud ſatis gnaros. Itaq; fidenter ſpondere ſe quatuor tormentorum ictibus prætoriam eorum nauim perfractam demerſurum: neq; dubium, quin ea depreſſa cæteræ fugam caperent. Certè ſi Prætor huic Tormentario fidei atq; autoritatis aliquantum præſtare ſuſtinuiſſet, ipſorum rebus melius conſultum foret. Quum enim iudicaſſent omnes magnifica hæc eius verba rebus ipſis & factis comprobãda eſſe, iamq; Gallicæ naui imminens Hiſpana, diſploſo tormento, clamaret, Adhuc adhuc pro Imperatore, veluti iam captæ inſultans: illi extemplò tam horrendo tormenti fulmine reſponſum eſt, vt parum abfuerit qn perfringeretur.

GALLICÆ Prætor, à pugnandi animo alienus, confeſtim è foris deſiliens, ignem è tormentarij manu abripit, alterum fulmen iam diſplodere parantis. Equidem ſi tum ignem tormento ille immiſiſſet, glóbúmq; perinde periculoſo hoſtilis nauis loco, vt primùm, intuliſſet, Hiſpana prætoria, vti dixerat, haud dubiè demergebatur. Immò niſi & ipſe Hiſpanus præfectus mouendis ſcrinijs alijſq; oneribus intentus, foramen à globo factum ſtipare atque explere properaſſet, credo vel vno eo ictu perituram fuiſſe, multa iam accepta aqua. Itaque ſine certamine capitur nauis Gallica, & Dominicam abducitur, tam effuſa ciuitatis lætitia vt ſi ipſa Gallia capta eſſet, Galli in cuſtodiam traduntur maximè qui rerum maritimarum periti erant: Prætor ipſe in Almirantis domo propè aſſiduus erat: nauim tormentis, rudentibus, velis, ancoris cæteriſque *Hiſpani de captis aliquot Gallis triumphant.*

risque armamentis spoliatã & prouectam in altum, Hispani iniecto igni cremarunt. Ipsi mihi quum amicum quendam meum qui in vinculis erat inuiserem, cum Gallis illis sæpe sermo erat. Illi verò Prætorem suum probris & diris lacerabant, qui turpem adeo deditionem fecisset: vnde duriter & inclementer habiti grauissima incommoda paterentur. Paulò pòst diuisi naueis quæ ex India soluebant, & in Hispaniam missi sunt: in itinere quinque eorum qui carauella vna vehebantur coniurant in Hispanos, eosque de improuiso adorti in altum præcipitant. Ita potiti carauella, onusta saccharo & quindecim millibus ducatorum ex vectigalibus regijs, cum tam opima præda in Galliam aufugiunt.

Hispani coloniarum suarum incolumitatem à Gallis pecunia redimunt.

ANNO M. D. XXXVI. in Cuba insula, portum Auanæ inuectus myoparo vnus Gallicus perexiguus (à Gallis vulgò dicitur *Patax*) qui tẽpestate à Prætoria naui disiectus & eò delatus fuerat, oppidum ipsum cepit. Hispani quod eius oppidi domus ferè ligneæ & palea tantum tectæ essent, metuentes ne id Galli incenderent, septingentis aureis ducatis, incolumitatem municipij ab illis pacti sunt. Galli eo precio contenti, abeunt. Postridie quum tres maiores naues è noua Hispania profectæ eò appulissent, Ioannes de Roias Præfectus eius oppidi eas aurum, argentum & quæcumq; alicuius precij essent, in terram exponere, Gallorumque vestigia subsequi, iubet. Illæ confestim singulæ ordine portu egressæ, præeunte Prætoria, scaphis ad puppes religatis, haud procul oppido, in flexu promontorij cuiusdam, ad ostium vicini fluminis Gallos assequuntur. Prætoria nauis in Gallicum myoparonem sola inuehi non ausa, impetum sustinebat donec cæteræ naues adessent. Galli vbi hostem cunctari vident, neque illi satis esse ad lacessendam pugnam animi, aliquot tormentorum globos displodere incipiunt. Inde Hispanis tantus terror inijci, vt nulla defensione tentata, turpiter in fugam versi, & scapha etiam amissa, milites permistis nautis ingenti cum tumultu in terram euaderent. Aliarum nauium vna, quæ non procul sequebatur, vbi à Prætoriæ nauis militibus effusam fugam fieri videt, proram vertit & ipsa, & qui in vltima erant deinceps fugiendi exemplum sequuti sunt. Ita Galli primò territi ac propè certi captiuitatis, repentè fusis præter spem Hispanis, summa cum voluptate tres eorum naues corripiunt: ac denuo ad Auanam regressi, quum nummorum alterum tantum, quantum prius, vt parcerent oppido, à ciuibus extorsissent, inde porrò abiere.

EX eo Hispani domus è lapide struere cœperunt, arcemque imponere portus litori, aduersus incursiones Gallorum bombardis & machinis ingentibus munitam.

Auanæ situs.

Situm est id oppidum in planitie mari vicina quà orientem spectat: domus instar, cuius porta optimè clausa cetera omnia circum nuda atque aperta sint, nullis cinctum muris, vt cuilibet quacumque velit eò pateat aditus. Itaque eius arcis quam Hispani in ore ipsius portus immoliti erant, certiores facti Gallis ad ostium Chiòreræ fluminis (id sex millibus passium ab vrbe abest) applicant: & circiter

citer mediam noctem in terram egressi, de improuiso sub primam auroram magno tumultu vrbem inuadunt. Hispani nec opinatu hostium aduentu & fremitu excitati, desilire è cubilibus & qua quisque poterat alius alia porta in syluas diffugere. Ita Galli ædificatam ab Hispanis in ea insula coloniam diripuerunt.

1 MONA insula inter Hispaniolam & insulam S. Ioannis-de Portu-diuite 17. gradibus ab AEquinoctiali linea Septentrionem versus, abest: exigua, depressa & plana: sex millibus passuũ, id est tribus leucis, circiter in circuitu patet. Paucis Christianis & Indis habitatur. Piscinis abundat, aqua dulci & cancris optimis. Est & alia Mona insula Britanniæ proxima.

2 Auana, Cubæ insulæ colonia & portus, in septentrionali eius littore sita.

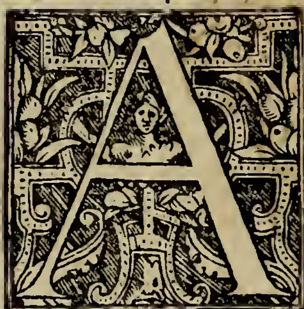

HISPANI PER SPECIEM COLLOQVII GALLOS CIRCVMVENTOS TRVCIDANT.

Galli eorum perfidiam grauissimè vlciscuntur, & Hispanicas colonias in Cuba, San-Ioannis & Iamaica Insulis diripiunt.

CAP. IIII.

ANNO LIV. flagrantibus inter Carolum V. & Henricum Galliæ regem bellis, Gallica vna nauis ad Saniacobum, Cubæ insulæ caput, cum octoginta militibus, appellens, ciuitatem diripuit & exinanijt. Atque inde è vestigio ad Auanam tendens, expositis ad Chioreram militibus, hora vna antè lucem oppidum ingressi Galli, aliquot Hispanos spoliarunt: alij fuga se proripuere, Galli singulas municipij domus irrumpentes, opimam se prædam inuenturos rati, manibus propè vacuis reuersi sunt. Quippe Hispani quum sæpius iam Gallorum populationibus vexati essent, veriti ne idem quoque deinceps accideret, facultates omnes suas in prædijs & villis habebant. Interea verò, dum Galli scrutandis & exhauriendis domibus intenti sunt, duo Hispani à senatu Coloniæ ad eorum Prætorem mittuntur: primùm qui quàm multi illi essent, per speciem legationis propiùs explorarent: deinde pretio cum illis paciscerentur ne oppido ignem inijcerent. Quum de redimenda colonia & captiuis qui in Gallorum manus venerant inter eos ageretur, Gallus prætor sex millia ducatorum pretium statuit & flagitat. Hispani se inopes esse dicere, & omnes suas facultates eius summæ pretium æquare non posse. Itaque ea de re sibi adeundos & docendos esse magistratus, sine quorum & senatus ipsius sententia nihil transigere ipsis per se licitum esset. Quare potestate abeundi à Prætore impetrata, fideque data se postera die cum certo responso reuersuros, vrbe excedunt.

Hispani per simulationem compositionis Gallos circumueniunt.

LEGATI ad suos reuersi, rem ad Ioannem d'Oriens ceterosque ciuitatis gubernatores referunt. Illi multitudine hostium cognita & quantam pecuniæ summam peterent, in diuersas sententias abiere.

abiere. Maior pars, enimuero pactionē omnem cū eo hoſte abnuere: Gallos ferro potius quàm auro arcendos: nec pecunia, ſed haſtarum & tormentorum ictibus explendos eſſe prædones iſtos pridem nouiſſima exempla meritos, qui latrocinijs tantùm & rapto viuerent. Neque multitudine formidabiles eſſe, neque vt altero tanto plures eſſent, vel teruncio eſſe æſtimandos: ac vel paucos illos equos, qui ſibi ſupereſſent, ad eos proterendos ſufficere. Alij contrà ſentiebant, Tutius videlicet eſſe, ſæuienti neceſſitati ſummittere animos & ſeruire tempori, quàm ſeſe ac ſua omnia fortunæ arbitrio permittere: qui aliter cenſerent, facilè eo imprudentiam ſuam prodere, quòd hoſtem contemnerent. Quamobrem placere iterum mitti legatos ad Gallum prætorem, qui certiùs de pecunia ipſius voluntatem explorent: quòd ſi de pecuniæ impetratæ ſumma nihil prorſus remittere velit, attamen obligatæ fidei liberatione vtique illi ſatisfactum iri. Poſtremò vbi hæc ita præſtitiſſent, niſi conditiones placerent, tum alio conſilio, quodcumque optimum viſum eſſet, non intempeſtiuè vſuros. Sed multorum inconſulta opinio plus quàm paucorum prudens conſilium valuit. Itaque aciem inſtruunt, & familias, id eſt Numidica ſeruitia; armant Hiſpani, centumque & quinquaginta circitèr militum manu collecta, noctu apud Gallos omnia ſoluta & ſopita inuenturos rati, in vrbem irrūpunt, vociferantes San-iacob. San-iacob. & emiſſis pilulis plumbeis, quatuor Gallos interimunt, in ijs Prætoris ipſius nepotē. At ceteri Galli, nihil defixis aut perculſis pauore animis, ſtratis excuſſi pedibus ſeſe excipiunt, & raptis confeſtim armis animosè propugnant. Nec tulere impreſſionem ex aduerſo factam Hiſpani, ſed ad primum glandium plumbearum nimbum, quem Galli effudere, turbati vertunt terga & ſiluarum latebris ſeſe ſepiunt.

Galli perfidiam Hiſpanorum atrocißimè vlciſcuntur.

PRÆTOR ipſe Gallus totam eam noctem, ſtatione circa vrbem diſpoſita, in excubijs pernoctauit, ita ſupra modum incenſus propter cædem ſuorum ac ſui maximè nepotis, ſemet ipſe vltro incuſans, quòd Hiſpanorum fidei & promiſſis credidiſſet. Vt illuxit, à militum ſuorum parte, quidquid picis reperiri poſſet, colligi iubet (erant autem in oppido multæ picis capſulæ eò ex Hiſpania conuectæ ad ferruminandos nauium textus) eaque inungi domuum portas, feneſtras, laquearia, denique vbicunque materiæ & lignei operis aliquid eſſet: mox ignem tectis inijci, & parietes ipſos ſolo æquari, atque à fundamentis erui. Iamque domus conflagrare cœperant, quum ipſe ad templum profectus, ne ei quidem pepercit. Id ſpectaculum flagrantis vrbis eminus è propinqua ſylua Hiſpanus quidem conſpicatus, equo vtique fre- „ tus, Gallorum ducem ſuppliciter ac demiſsè adiens, Fortiſſime Præ- „ tor, inquit, non te ſatis habuiſſe ad explendum animum tuum vni- „ uerſam ciuitatem ſolo æquaſſe, niſi templo Dei etiam ignem inijceres? Ad hæc verba Prætor arroganter reſpondit, Homines, inquit, quibus nulla fides eſt, ne templo quidem indigent. Tandem verò dirutis

Fruſtra pietatem venditat, qui fide ſociali caret.

domibus omnibus, arcem quoque ipſam direptam ſolo tenus deijciunt: & dux, nauem portum inuehi, omnemque egeſtam ex vrbe prædam eò ſtipari iubens, ferocitérque Hiſpanis peſtem minitans, inde exceſſit. Paucos poſt dies quàm hæc acciderant, ipſe eum portum ingreſſus, deformes adeo ruinas illas conſpexi, vt vix vlla tectorum veſtigia & ſitus dignoſci poſſet.

SAN GERMANVM colonia eſt in inſula S. Ioannis de portu-diuite extructa. eam quum mari vicinam Galli ſæpe diripuiſſent, Hiſpani tranſlatã ex eo loco in ſyluam quandam ſex mill. paſſ. procul à littore introrſus in mediterranea retraxerunt, ita ſe nimirum tutiores & extra periculum futuros rati. Sed ne ſic quidem ipſi ſatis delituerũt. Id enim vbi reſciuiſſent Galli, ad ſylueſtrem vſque illum nidum progreſſi ſunt. In Iamaica inſula Hiſpalim ſeu Seuilliam, viginti quatuor fermè tectorum oppidum, octo paſſuum mill. diſtantem à mari, diripuerunt.

Carthago noua, Hiſpano duce præeunte, à Gallis diripitur.

PER eadem hæc tempora Carthagine (ea eſt vrbs & prouincia Indicæ continentis) Iudex quidam fortè nautam, cui aliqua de cauſa infenſus eſſet, virgis cædi iuſſit. Ille mox liberatus in Hiſpaniam atque inde in Galliam tranſgreſſus, contractis quinque nauibus poſtmodum Indiam repetijt. Iactiſque in Carthaginenſis portus oſtio ancoris, centum milites in ſcaphas nauium tranſgreſſos in littus exponit. Illi vna ante lucem hora egreſſi in terram, Hiſpanos omnes ſopitos opprimunt, domuſque vi irrumpentes, quæ partim ligneæ, partim ex arundinibus contextæ ſunt, omnes palmarum folijs contectæ, omnia tumultu & clamore miſcent. Nauta cum aliquot Gallis Iudicis domum ingreſſus, qui ipſum virgis cædi iuſſerat, eum repetitis ſicæ ictibus confodit: alij aliò ad prædam diſcurrunt. Hiſpanorum maxima pars fuga ſeſe proripuit, nonnulli interempti alij captiui facti ſunt. Ita direpta eſt & incenſa Carthago noua, vnde Galli ex manubijs & pretijs captiuorum amplius centum & quinquaginta millia ducatorum tulerunt.

ALIÆ naues Gallicæ ante & poſt hæc omnem illam oram prætérlegentes San-Marthæ & Capitis veli colonias, & alia loca, diripuerunt. Poſtremo, vt aliquando de his Gallorum geſtis agere deſinam, quo tempore in Cubagua vnionum piſcatus florebat, Gallica vna nauis eò fortè applicuit. Hiſpani, ea proſpecta & agnita, lintres duos patrios quinquaginta Indis onerant, eóſque arcubus & ſagittis armatos, aduerſus eam nauim mittunt, perſuadentque qui in ea erãt pædicones eſſe, quos niſi perdere occuparent, egreſſuros in terram multiſque eorum captis, tanquam fœminis, ad nefandam venerem abuſuros. Indi prorſus ita eſſe rati, nihil intermittunt donec nauim aſſequantur.

Hiſpanicum ſtrategema in Gallos.

GALLI ſine vlla periculi ſuſpicione aut metu, nudos homines otioſè contuebantur, rati fortè, opinor, illos ſpectatum eò & ſui viſendi gra

di gratia confluere, aut ad commercium vnionum. Sed vt naui propinquarunt barbari, pro margaritis ſagittas in Gallos emittere, & eorum aliquos transfigerete. Galli qui vnionum, qui ibi capiuntur, peritiores eſſent quàm venenatæ illius herbæ, cuius ſucco Indi ſagittarum aculeos tingunt, poſtquam ſe ſaucios & lethales eſſe eas ſagittas animaduertunt, nulla interpoſita mora ſublatis velis, abeunt. Neque deinceps, quantum intelligere potui, nauis vlla Gallica eò applicuit. Ea arte atque aſtu Hiſpani iam pleni formidinis infeſtas Gallorum manus effugerunt.

1 SAN-IACOBVS, primaria Cubæ inſulæ colonia & Epiſcopatus ſedes: tuto & tranquillo portu nobilis.

2 IAMAICA inſula, ad Orientem Hiſpaniolæ, XXV. ab ea leucarum interuallo diſcreta, XVII. gradibus ab Aequinoctiali limite diſtat. Eius caput noua Hiſpalis, & titulo Abbatiæ primaria ſedes: cuius primus Abbas fuit Petrus Martyr Mediolanenſis, is cuius exſtant tres de rebus Oceanicis Decades.

CARTHAGINENSIVM ET SAN-MARTHENSIVM INDORVM MORES, ET commercia. Hiſpani ſmaragdos & aurum ab illis extorquent: & pro beneficio, bella, ſeruitutem & rapinas reponunt.

CAP. V.

VNDECIMO poſt aduentum meum in Hiſpaniolam menſe, nauim in Indicam continentem vela facere parantem conſcendens, è San-dominici vrbe ſolui. Sexto poſt diſceſſum die, 1 niuoſi San-marthæ montes nobis ſeſe aperuere, breuique inde ad Carthaginem appulimus, quam 2 quòd inſulam ipſis portus faucibus obiectam habeat, vt Carthago noua in Hiſpania, ita Hiſpani nuncuparunt. Hæc inſula octo millia paſſ. in longitudinem, tria in latitudinem patens, quo primùm tempore Hiſpani eas prouincias attigerunt: tota Indicis piſcatoribus habitabatur: nunc verò vix vlla mapalium reliqua veſtigia exſtant. Neq; id mirum vlli eſſe debet: quando & alijs omnibus in prouincijs tum maritimis tum mediterraneis, quas Hiſpani tranſcurrerunt, vix miſeræ vllæ Indicarum gentium reliquiæ reperiuntur. Tanti mali cauſa eſt, quòd illi populi, quandiu vires ſuppeditarunt, Hiſpanorum amicitiam accipere numquam ſuſtinere, propter intolerabilem eorum ſæuitiam atque atroces iniurias in ſe ac ſuos ab iſtis editas,

Indi Hiſpanorum amicitiam reſpuunt.

FRVCTVVM, piſcium, rerumque aliarum vitæ tuendæ neceſſariarum copiam habent. Pudenda bombycino velo contegunt. In bellis non minus fœminæ 3 quàm viri præliantur: ſagittæ venenatæ, tela ſunt: hoſtes captos & cæſos mandunt, & multos quidem Hiſpanos eo modo carnes & fruſta fecere, ceteriſque omnibus ita, ſi poſſint, vtantur. Sollennia ſua olim celebrantes, quàm maximè feſto & pulcherrimo cultu poterant corpus ornantes, bullis armilliſque ex auro, vnionibus & ſmaragdis, brachia, crura, faciem, reliquáſque omnes corporis partes impediebant.

PRAECI-

PRAECIPVAE eorum merces, ſal, piſces, piper, quæ in ea continentis loca deferunt, vbi ea deficiunt, & alijs rebus permutant. Proſperis ſuis quondam temporibus pulcerrimos & nobiliſſimos frugum, fructuum, bombycis ſeu goſſipij, pennarum, monilium, auri, multiplicium vnionum, ſmaragdorum, mancipiorum, aliorumque ſuæ terræ commodorum, mercatus inſtituebant: ac mutuo inter ſe commercio quibus quiſque egebat ea capiebat ſine vlla cupiditate aut auaritia, &, Cape, aiebat alteri, hoc, & tu inuicem mihi iſtuc dato. Neque quidquam ferè magis apud eos in pretio eſt quàm eſculenta & cibi. quamquam hodie maior pars earum gentium, quod à nobis hauſit, iam temporalia quoque hæc bona cariſſima habere & venerari didicit. Sed vel in hac corruptela non pauci reperiuntur, qui non ea tanti nūc, quanti paulò ante, faciant.

Indica in mutuis commerciis simplicitas.

HIC quod mihi aliquando vſuuenit referam. Quum fortè eſuriens in domum cuiuſdam Indi incidiſſem, petijſſemque ab eo an pullum gallinaceum venalem haberet: reſpondit ille, Se verò habere, ſed quid vellem contrà ipſi dare, petijt. Ego monetæ nummum vnum offero (Regalem vulgò vocant) ille nummo è manu mea ſumto, quærit quid pullo facere vellem: Comedere, inquam. Indus me contrà in faciem intuens, Regalemque inter dentes tenens, velut demorſurus, Chriſtiane (inquit) ſi tu me vis dare tibi quod edas, præbe tu mihi viciſſim quo ipſe veſcar. nam quod tu hìc mihi das, nullius vſus eſt. Quod ſi nolis, recipe tuum Regalem, ego verò pullum meum comedam. Ita eluſus ab iſto, alterius domum me contuli, qui mihi pullum dedit.

Pecuniarum contemtus apud Indos.

INTER Carthaginem & S. Martham ingens & rapidum flumen occurrit, quod tanto impetu inſtar torrentis in mare deuoluitur, hieme præſertim, vt retroacto æſtu præterlabentes illac naues, facilè inde aquam dulcem capere poſſint. Gonzallus Ximenez doctor, Petri Lugi eius prouinciæ præfecti legatus, quum diteſcere cuperet, cum XLV. Hiſpanis & myoparonibus duobus flumen illud ſubire aduerſum aggreſſus, dum per circumiectas ripæ gentes vagatur, ſmaragdos aliquos reperit: quumque ex ipſis intellexiſſet vnde illos ſumerent, progredi vlterius ſtatuit, neque prius finem facere quàm cautes aut fodinas reperiſſet, quæ eas opes gignerent. Tandem quum aliquot prouincias peragrando emenſus, in Bagottam principem ditiſſimum (ex falſo vulgi Hiſpanorum iudicio) incidiſſet Doctor, partim gratia, partim rapina magnam auri vim ab eo extorſit, mox petijt vnde ſmaragdos ſumerent. Bagotta Chriſtianorum immodicam auaritiā deprehendens, vt eos ſuis finib. expelleret, illoſque à ſe amoliretur, in valle Tunia effodi eas reſpondit. Hoc audito Doctor cū ſuis ab eo digreſſus, ſuperatis montib. quibuſdam quos Indi obtinebant, in vallem Teſſucam peruenit. Eius prouincię regulus erat Simandoca. is quum Hiſpanos modeſtè & ſine vllo detrimēto per fineis ſuos iter facientes videret (quippe vetuerat Doctor ſeuerè, ne quis quidquam ſine permiſſu indigenarum capere aut attingere auderet, idq; vt gratiam & bonam famam inter eas gentes ſibi conciliaret) ille

Smaragdi apud Indos Occid. inuenti nouam auaritia Hiſp. materiem & flammam ſubdunt.

Fraus fidem in pactis ſibi præſtruit, vt quum operę pręcium ſit, cum mercede magna fallat.

ille, inquam, eos nihil transitu prohibere conatus, hospitaliter etiam & comiter excepit. In primis verò Doctor ab eo de smaragdorum fodinis sciscitatus est Regulus, peramicè eum ad locum deduxit. Vigintiquinque circiter millia passuū ab ipsius ditione aberat tumulus editus, arido & nudo herbis atque arboribus solo. Ibi magnam vim gemmarum à suis subditis effodi iubet, easque cum alijs opibus atque auro Doctori largitur, nempe qui ea parui faceret, plurisque duceret salis lancem vnam quam aurum omne & totum illum smaragdorum montem.

Barbari necessaria pulchris anteponunt.

CVM hoc pulcerrimo & ditissimo munere ad San-marthanam coloniam Doctor reuersus, nuper inuentæ prouinciæ famam spargit, quæ adeo auro & smaragdis abundaret. Omnes visendi cupido incessit: in primis Petrus Lugus ceteris auidior, arma, nauigia, equos, ceteraque ad eam expeditionem necessaria comparat: quumque paucos circa se haberet milites, Carthaginem ad delectum habendum mittit. Vt libitum instructus, quum ad Bagottæ finium limites peruenisset, & ad illum vicinosque regulos Christianorum aduentus fama perlata esset, scelerumque ac facinorum quæ vbique nefanda ederent, sumtis armis illi arcere vim aduenarum & libertatem suam propugnare properant. Sed vbi ventum ad manus, barbari omnibus ferè prælijs vincebantur. Itaque quum & iam multis ipsorum cæsis res ad internecionem gentis spectare videretur: Christianis verò noua subinde auxilia Carthagine & San-martha summitterentur, fessisque ac saucijs recentes succederent: spem omnem pellendi eos à suis finibus exuunt, victique metu ne cladibus attriti ad vastitatem tandem redigerentur, abijciunt arma & pacem exposcunt. His artibus Hispani maximam eius prouinciæ partem subegere.

Diuitiarum admiratio auaritiā, auaritia bella & cædes gignit.

PETRVS Lugus leuibus aliquot prælijs Indos expertus, & transcursus gentibus multis omnia igni, ferro, latrocinijs, quacumque ibat infesta faciendo, cum magna auri & smaragdorū copia San-martham reuersus est. Hæc prouincia ab Hispanis Granatæ-nouæ regnum dicta est, & Georgius Robledus Trib. mil. quum ibi coloniam condidisset, Carthaginem eam nuncupauit, propterea quòd omnes ferè eius oræ perdomitores ac coloni, qui ibi erant quum ipse eò applicuit, Carthagine noua Hispaniæ vbi orti erant. Illi magnam inde smaragdorum copiam effoderunt & porrò etiamnunc effodiunt.

1 SAN-MARTHAE portus in continenti Indiæ, vndecim tantùm gradibus ab Aequinoctiali linea in Septentrionem distat, sub altissimis montibus, qui, mirum dictu, inter tantos ardores, opaci fidique niuibus, primi nautis ex alio prospectantibus ea littora aperiunt.

2 MOX sub finem huius capitis aliam eius nuncupationis rationem videtur reddere. Sed hîc loquitur de ipso portu seu tota ea ora, quam obiectu insulæ, situm Carthaginis nouæ, quæ in Hispania est, referentem, sic vel Columbus vel primi Hispani nominarunt. Illic verò agit de colonia, quæ à Carthaginis Hispanicæ ciuibus, in nouæ Granatæ prouincia XL. passuum millibus à San-marthensi portu condita est. Porro obiectam Carthaginen. portui insulam Barbari indigenæ vocant Codego, vti Carthaginenses Hispani suam scombriam appellant. De cuius situ vide T. Liuium Annal. lib. 26.

3. ANNO

3 ANNO M. D. IX. Martinus Ancisus aduersus Zenuenses eiusdem oræ accolas bellum gerens, vnam cepit 20. annos natam, quæ viginti octo Christianos sua manu interfecerat. Gomara Hist. Gen. lib. 2.

4 TOTO continentis tractu in quo Noua Carthago, etiam in Nouo regno, magnus est vsus piperis cuiusdam oblongi, quod maiore acrimonia præditum Orientali, magisque aromaticum & iucundiorem odorem spirat quàm Axi seu Capsicum, id est Piper Indicum vulgare. Nic. Monard. de simpl. medicam. Indiæ Occid.

5 QVO liquidiùs appareat quanto in contemtu diuitiarum viuant Occidentales Indi, hîc ex Ioannis Lerij, amici mei, libro quem nuper Gallicè de suis peregrinationibus edidit, bona fide transcribam ipsius cum Brasiliensi barbaro colloquium: Mirantur (*inquit*) non mediocriter nostri Tououpinambaultij (de quadam Brasiliæ gente agit quicum Gallis societas erat) quum vident Gallos aliosque aduenas è procul remotis terris venientes, tantum laboris sumere vt Araboutano suo (id est Brasilio seu coccineo ligno) naues onustas reuehant. Itaque magno natu quidam ex barbaris hunc in modum me super ea re aliquando interrogauit: Quid sibi vult, inquit, quòd vos *Mair & Peros* (id est Galli & Portugalli) tam procul petitum ligna veniatis? Nullàne vobis ligna ad focum tellus vestra suppeditat? Tum ego: Suppeditat verò, inquam, & quidem magna copia: sed non ex eo genere arborũ quales vestræ sunt: Brasilium inprimis, quod hinc nostri non ad vrendum, vt tu existimas, sed ad tingendum exportant: sicuti & vos eo faniculos vestros bombycinos, pennas, aliaque rerum inficitis. Hic ille protinus excipiens: Verùm tantàne eius ligni copia vobis opus est? Enimuero inquam, quum enim (vt hominis animum admiratione suspenderem) apud eos vel vnus mercator plures coccineos pannos, plures cultellos, & forfices (nota ipsi & familiaria exempla subijciens) plura specula possideat, quàm quanta huc ad vos vnquam allata sunt: solus ille omne Brasilium coemet, quo plures hinc naues onustæ redeunt. Ah! (inquit Barbarus) mira plane mihi narras. Mox eorum quæ audiuerat memor, percontari vltra perrexit: At, inquit, vir ille adeo locuples, quem tu refers, non moritur? Moritur, moritur (inquam) vt & alij homines. Ibi tum ille (vt isti Barbari commentari amant, & cœptum sermonem nullis interruptum diuerticulis, ad finem vsque haud absurdè pertexunt) quærere ex me: Ergo, inquit, eorum quæ iste moriens bona relinquit, quis heres est? Liberi eius, inquam, si habet: si non habet, fratres, sorores, aut proximi eius adgnati. Quum hæc dixissem, Equidem (inquit meus ille haud sane ineptus senex) facilè hinc animaduerto vos *Mair* (id est Gallos) esse insigniter fatuos, Nam quid traijciendo mari tantoperè vos fatigari necesse est, in quo superando (sicuti nobis quidem huc appulsi dicitis) tantum malorum exhauritis? Nempe vt liberis vestris, aut superstitibus cognatis, opes quæratis. Tellus quæ vos aluit, non illis quoque alendis sufficiet? Nos quidem, & liberos & propinquos habemus, eosque, vt tu vides, summa caritate amplectimur? sed quũ confidamus fore vt post mortem nostram terra quæ nos aluit, eadem & illos quoque enutriat, in eo acquiescimus.
Hactenus ille.

GERMANI ALIQVOT HISPANORVM EXEMPLIS EDOCTI, INDOS VEXANT. Illi iniuriarum pertæsi, quæsita morte intereunt. Valle-tunienſum religio, arma & mores.

CAP. VI.

Sup. huius lib. cap. 5.

Indi vitam fugere, quàm Hiſpanicam tyrannidem perferre malunt.

VELZARI (id eſt Velzarorum, ij Germani mercatores ſunt, procuratores ſeu mancipes) audito tam ingenti lucro oblato, è Valentiola profecti & ipſi, ac terreſtri itinere aſperrima loca & niuoſos San-marthæ montes, ducibus Indis gnaris locorum prætergreſſi, tandem in Smaragdorum prouinciam perueniunt. Inde excurſionibus factis & direptis aliquot gentibus, ſpolijs onuſti in ſuam prouinciam remeant. Sed Indi vbi ſe aſſiduis iniurijs vexari & vndique opprimi à peregrina gente animaduertunt, pertæſi tot laborum & miſeriarum, diris exſecrantes & blaſphemantes Chriſtianum nomen, vulgò ſyluas ingreſſi informem exitum deligebant. Fœminæ pariter ac viri certatim eò confluentes ſuſpendia quærebant, & quibus frangendæ gulæ laquei deerant, vt in gente plerumque nuda, alij alios adiuuantes, deligatis ad ramos arborum comis, iactoque in præceps corpore, acerbiſſimis lamentis horrendo cum ſtridore atque vlulatu cœlum ac terras implebant, donec miſerrimæ vitæ finem tandem inuenirent.

Barbari etiam clarorum virorum exemplis ad virtutem accenduntur.

VALLIS Tuniæ & finitimorum locorum incolæ 1 Solem vt præcipuum numen, colunt. In bellicis expeditionibus, pro vexillis & ſignis, clarorum hominum & bellico aliquo facinore illuſtrium oſſa arundinibus alligata circumferunt, quo ceteri ad eorum virtutem imitandam, & pugnam cum hoſte alacriter capeſſendam, accendantur. Arma eorum & tela, lanceæ è ramis palmarum, & enſes lapidei. Regulos ſuos cum aureis monilibus, ſmaragdis, pane & vino ſepeliunt: & in multa eiuſcemodi ditiſſima ſepulchra incidére Hiſpani. Accolæ ingentis illius ſuprà memorati fluminis, 2 Caribes ſunt, ſicut & San-marthenſis oræ indigenæ. Herbarum ſucco venenato ſagittas inficiunt: & ante aduentum Hiſpanorum capitales cum Bagotta inimicitias

tias & assidua bella exercebant. Strenui sunt, feroces, vltionis cupidi: ad bella Chiappem numen suum, velut victoriæ arbitrum, secum deferebant, eique priusquam expeditionem inirent, lectas humanas victimas vel ex captiuæ alicuius fœminæ liberis, vel ex hostibus captis, mactantes, pluribus sacrificijs litabant: totumque ipsius simulacrum sanguine oblinentes, carnes inter se ipsi epulabantur.

SI victoriam domum referrent, effusa cum lætitia cantantes, saltantes, & sese ad ebrietatem vsque potu inuitantes, hostium sanguine quos bello captos adducerent, Idolum similiter vngebant. Victi verò, mœsti & confusi nouis sacrificijs Chiappem placare studebant, vt deinceps propitius ac volens adesset ipsis & victoriam daret. Multa præterea alia à me de earum gentium moribus referri possent: sed ne fastidium legentibus pariam, ad sequentia propero. *Humanis victimis litare sibi cogit Barbaros Princeps huius mundi.*

1 SOLEM vsque adeo venerantur, vt eum contrà intueri non audeant. Lunæ verò etiam, vt Soli, diuinos honores tribuunt. Gomara Hist. gen. lib. 2. cap. 72.

2 Caribes propriè dicebantur quondam, Boriquenæ, Dominicæ, Martini, Cibucheiræ (hodie S. Crucis) insularum incolæ: qui canois, id est lintribus monoxylis vecti, Hispaniolensibus Indis bellum inferebant. Creduntur Caribes illi insulares originem duxisse è Caribana, Vrabensis sinus orientalis ora, in continenti Indiæ Occid. *Caribes* autem homines strenui & fortes, Indico idiomate appellantur. Vulgò hodie omnes arcu & sagittis infestos Barbaros Indicæ continentis accolas, ita nuncupant. *Caraibes* vero apud Brasilienses, sacerdotes seu vates dicuntur.

INDIÆ CONTINENS MVLTIS LOCIS DESOLATVR. INDI HISPANICAM SERuitutem præſidio & difficultate locorum effugiunt. Hiſpanis ægrè commeatus præbent. Pecuniam aſpernantur.

CAP. VII.

IAM, vt ad meam peregrinationem reuertar, quum ad Carthaginem applicuiſſem: quòd nauis qua vectus eram, multam aquam acciperet, nec inde ſoluere maturè poſſet, neceſſe me fuit aliam opportunitatem ad traijciendum exſpectare. Quadrageſimo quarto demum die myoparonem ad Nomen-dei tendentem conſcendi. Nos oram ſemper præterlegentes primùm in Vrabenſem ſinum, mox in portum Achlæ inuecti ſumus. Oppidum id eſt, tantùm à mari remotum quantum balliſtæ telo bis adigi poteſt: ac tum ibi fortè octo erant domus Hiſpanis habitatæ: quamquam initio quum eo in loco condita colonia eſt, plures viginti erant: Sed vt res eorum non ſemper proſperum exitum ſortitæ & in peius lapſæ ſunt, atque etiamnum labuntur, quòd mutuis cladibus & Indos & ſeipſos attriuerint: maior ferè pars ad meliores ſedes quærendas alius aliò dilapſi ſunt. Ac propè idem Antiquæ Darienis & alijs eius oræ colonijs accidit, vndè ab Hiſpanis vulgò demigratum eſt.

Achla, portus & colonia.

Vide ſup. pag. 91.

OCTO antequam portum illum Achlenſem attingerem, diebus, eò appulerat vna nauis, quæ onuſta mulabus San-dominica ad Nomen-dei vela fecerat. Ea quum ad oram continentis applicuiſſet, nec regionem calleret nauis Gubernator, pra certo habens ſe inferiùs ad fines Veraguæ eſſe, ſignum ſoluendi dedit. Quúmque ratus ſe Nomen-dei verſus nauigare Carthaginem tenderet, ad os portus Achlenſis applicuit. Gubernator quum nec quò iret neque vbi eſſet ſciret, & ſuſpenſus animi terram proſpectaret, fortè accidit vt Hiſpanus quidam illac propter litus inambulans, nauimque in portus faucibus ſtantem conſpicatus, aberraſſe eam à curſu regionis ignorantia ſuſpectaret.

ret. Itaque confeſtim domum recurrens arreptum mantile haſtæque alligatum è litore ſublimè erigit. Qui in naui erant, ſigno conſpecto, portum intrant mulaſque in litus exponunt.

CETERVM mercatores, ſi eas rurſum in nauim imponerent, penuria pabuli & incultu haud dubiè perituras rati, nauem ad Nomendei mittere, & ipſi mulas terreſtri itinere Panamam deducere, inſtituunt. Ergo ſeſe comparant, commeatus prouident quantum ad iter ſufficere videbatur. Interea me rogant vt comitari ſe vellem: diſcedimus præeunte nobis Hiſpano quodam non admodum perito duce itineris, & viginti Æthiopicis mancipijs quæ ex mercatorum familia erant. Singulis ſecuris in manu aperiendo itineri erat: quippe abſque eo nulla tranſeundi ſpes, quum denſarum arborum rami alius alio implicati & coeuntes vt perpetuam ſepem obijcerent.

Hiſpani commeatus & hoſpitia nõ reperiunt vbi ipſi ſolitudinem fecere.

IAM XIV. dierum ſpatium emenſi eramus, vixdum dimidia itineris parte & paulo amplius confecta, neque vlla earum gentium veſtigia comparebant quibus eæ terræ antea frequentibus habitari conſueuerant, quum proſperis rebus vterentur. Iamque mercatores, deficiente annona, mulam vnam ad veſcendum mactare conſtituerant, quum ecce veſperi ſub occaſum ſolis è vertice montis cuiuſdam, ſumma cum omnium voluptate, ingentem fumum euolui proſpicimus: dux viæ Indici alicuius mapalis id ſignum eſſe monuit: ſibi tamen haud feſtinandum videri: ſed ſecundum noctis vigiliam exſpectandum eſſe, qua Barbari nec opinantes & ſopiti opprimi poſſent. quippe (aiebat, optima ratione quod dixerat confirmans) ſi nos eveſtigio rectà ad illos iter capeſſimus, ſimulac nos conſpexerint, nihil vlterius cogitantes quàm nos eò veniſſe vt ipſos in ſeruitutem redigamus (vti fieri ſolebat priuſquam ex Hiſpania Edictum Cæſaris de eorum libertate allatum eſſet) fuga ſe proripient in ſyluas: nos verò vnde commeatus inopiam ſubleuemus ad peragendum iter non habebimus. Sic dictum, ſic factum: atque vt tutius lateremus, degreſſi è ſummis iugis vſque ad medium montis magnam ibi noctis partem ſubſtitimus. Mox egreſſi latebris ad mapalia tendimus. Quatuor erant, & quidem permodica: quæ vt ingreſſi ſumus, & Indi tumultu irrumpentium excitati nos agnouerunt, horribili cum vlulatu vociferari incipiunt, *Guacci Guacci.* Id genus quadrupedis eſt apud eos, quod noctu illic vagari & rapto viuere aſſueuit, Eo nomine Chriſtianos ſcilicet vocant.

Hiſpani Chriſtianum nomen in tantum adduxerunt apud Indos, vt feris compararentur.

NOS interea ingreſſi omnes ferè qui in mapalibus erant comprehendimus, & ibidem perpetem eam noctem pernoctauimus. Id verò mihi affirmare licet, numquam me talem planctum vidiſſe, aut audijſſe, qualis ea nocte ab illis, maximè à fœminis editus eſt. Quum enim pro certo haberent nos eò veniſſe vt omnes in ſeruitutem abduceremus, deſperabundos caput Mænadum ritu agitantes cerneres, tum inter ſe flebiles voces & queſtus miſcentes: mox capita terræ

Seruitus etiam barbaris odioſa.

 allidere,

allidere, ferire manibus: dentibus etiam, instar ferarum frendentes morsu pannos appetere, ac despuere in faciem. Denique, nisi furorem eorum cohibuissemus, haud dubiè nonnulli sibi vim attulissent.

TANDEM luce orta & finitis horrendis illis clamoribus, quam cōmodissimè fieri potuit spiritus eorum mitigauimus, signisque & nutibus docuimus, non aliam ob causam ad eorum mapalia venisse, quàm vt alimentis repertis ad alterum mare cum mulis perueniremus, Neque verò etiam in posterum illis de seruitute esse metuendum. siquidem edicto vetuisse Castellę regem, ne vlterius pro mancipijs abducerentur. His alijsque multis eiuscemodi à nobis auditis recreati aliquantulum & acquiescere visi sunt, fraudem tamen subesse aliquam semper vtique suspectantes. Itaque ab illis pane, piscibus, fructibus & aprugna carne (Apri autem illi Indici,[2] seu agrestes sues, vmbilicum in dorso gerunt) donati, vicissim illos cultellis aliquot, & salis paululo, remunerati sumus: quumque insuper illis nummos aliquot, ex eorum specie quos regales vulgò vocant, dare vellemus, noluerunt accipere, dicentes eos sibi nulli vsui fore.

Indi magno animo pecuniā spernunt.

INDE, quum dierum quatuor quiete recreati essemus, abeuntes nos Indus vnus vltro comitatus, tamdiu prosequutus est, quoad nos in rectam viam sisteret. Quum ab eo percontati essemus, numquæ Indorum præterea mapalia aut pagi in itinere nobis occurrerent. Nulli prorsus, respondit. quippe Guacci, inquit, partim populationibus, partim cædibus omnia hæc vasta fecerunt. Hoc edito responso Indus domum suam repetit, nos octauo demum die maximis cum laboribus Panamam peruenimus.

1 EANDEM esse hanc feram puto cum ea quam in noua Hispania *Tecoani* appellant, quam tamen illius prouinciæ indigenæ vsque adeò non expauescunt, vt noctu ingredientem domos nil auersati, nihilque timidiùs ad eius conspectum eloquuti, quàm Tecoani, Tecoani, deligere etiam ex omni familia, quem velit, ad pastum sinant, felicemque eum existiment quem illa corripuerit. Opimum autem maximè quemque illa & pinguissimum ferè pignerari consueuit. Id ex Hispano quodam olim in Mexicana prouincia episcopo, postea verò ad veram religionem conuerso, auditum à præstantissimo viro accepi.

2 Idem confirmant, qui in Noua Hispania agrestes sues videre, Idem de Nicaraguensibus apris scribit Gomara Hist. gener. lib. 5. cap. 204. Neque dispares Brasilienses sunt, quos Barbari *Taiassou* vocant, de quibus Lerius Nauig. Brasil. cap. 10. agit.

PANA-

PANAMENSIS ET VENETI EMPORII COLLATIO. QVÆ MERCATVRÆ AB Hiſpanis in India continenti exerceantur. Hiſpanorum cum Italis duellum.

CAP. VIII.

DICVNT nonnulli eius vrbis, Panamæ videlicet, emporiũ & negotiationes pene tantas eſſe quantæ ſunt inclytæ ciuitatis Venetiarum. Abſurdè id adeò, vt ab iſtis ſcriptoribus illuſtriſſimam & magnificam ciuitatem Venetiam nunquam viſam eſſe exiſtimem: quæ quidem neque opibus, neque imperij maieſtate, neque mercatu, neque diuitijs, neque iuſtitiæ ſplendore vlla earum ciuitatum quaſcumque ſol ambit, inferior eſt. Atque haud dubiè decẽ tantùm mercatores Veneti mercibus omnibus quotcunque toto anno Panamam importantur coemendis, ipſáque adeò ſolida etiam ciuitate, facilé ſuffecerint. Porro nequis me id eleuandæ gloriæ Hiſpanorum dicere ac per inuidiam putet, eius emporij integram deſcriptionem, ſimulque Nominis-dei prodere volo. Sita eſt hæc ciuitas in ſeptentrionalis Oceani littore, vulgo mare Tramontanæ nominant.

Panamenſis & Veneti emporij impar collatio.

De eo vide ſup. pag. 104.

PORRO quotannis ferè quatuordecim aut quindecim naues, maiores & minores, ex Hiſpania ad Nomen-dei commeare ſolent, quarum maxima mille & octingentarum amphorarum eſt. Aliæ alijs onuſtæ mercibus, quales ferè hæ ſunt: vinum, farina, panis biſcoctus, oleum, panni, ſericum, denique aliæ res quaſcumque tum ad vſum domeſticum, tum ad tuendam vitam, ferre ſolet Hiſpania. Ac nonnũquam vſuuenit tantam earum copiam eò importari, vt vel maior in ipſa Hiſpania non reperiatur, Ipſe quidẽ vidi nonnullos qui conuectas eò merces vt oliuas, ficus, vuas paſſas & alia eiuſdemmodi, quum nullum earum pretium reperirent, pro naulo & vectura Magiſtro nauis relinquerent. Sæpenumero contrà tantam rerum omnium penuriam ibidem eſſe accidit, quòd naues à commeando metu Gallorum impedirentur, vt omnia contra auro æſtimarentur & venderentur, vt vulgò dici ſolet.

Nominis-dei emporium.

CETE-

CETERVM appulsis ad Nomen-dei nauibus, Mercatores onera & merces per flumen Chiaram exiguis lintribus mittunt in locum cui Crux nomen (is xv. millibus Panama abest) ibique omnia Hispano cuidam consignant, qui rerum aduectarum custodiæ præest, donec à mulionibus Panamam deuehantur. Atque inde alijs nauibus ad [c] alterius illius maris oram stantibus, maior pars merces in Peruanam prouinciam, atque in omnes ingentis illius regni ciuitates Hispanis hodie habitatas, dimittunt. Si verò Panamæ simul & Nominis-dei ciuium & inquilinorum censum agere numerumque inire libeat, vix, vel vt quum maximè abundarunt multitudine, quatuor millia capitum vnquam habuere. Ex quo lectoribus facillimè colligere est, an meritò Panama emporij & mercatus amplitudine ditissimæ & illustrissimæ ciuitati Venetiæ æquare se possit.

[c] Australis ad cuius littus sita est Panama.

SED in ijs prouincijs Hispani reperiuntur nonnulli adeo vaniloqui & gloriosi, vt suimet laudandi nullum finem faciant, ij præsertim qui Italiam viderunt. Nonnulli dictitant se hanc aut talem arcem expugnasse: se singulari certamine congressos ex hoste victo semper decus tulisse. Alij, solertia sua atque astu ingentem & celebrem ciuitatem captam ac direptam fuisse: Vnum Hispanum quatuor Germanis, tribus Gallis, duobus Italis, contrà valere. Quingenti certè illorum haud dubiè, Venetiæ depictæ capiendæ facillimè suffecerint, perinde vt si ea casale aliquod esset è stipulis aut lignis compactum, viginti quinque aut triginta fortè casas seu mapalia continens, quales fere sunt maximam partem ciuitates & coloniæ ab illis in India ædificatæ. Præter hæc plerique eorum, ex Hispania transgressi non modò in has Indiæ oras sed & in alias prouincias quascumque sub imperio tenent, vento tumidi iactant se ex stirpe Gotthorum, Gusmannorum, & Mauricorum, originem ducere: mox verò vt patuit veritas, deprehenduntur in Hispania aut[1] subulci aut opiliones fuisse.

Hispanicæ iactantiæ censura.

HIC locus admonet vt Hispani cuiusdam (Montanesio nomen erat) insignem historiam referam. Hic quum paulo ante memorabile ad Rauennam commissum prælium, Senis, magnifica Hetruriæ ciuitate, esset, ac fortè in circulum multorum inter se confabulantium, cùm nobilium tum ex plebe hominum, incidisset, magnificè superbeque virtutem efferre Hispanorum, ac cæteros præ illis despicere atque obterere cœpit: inter alias quidem raras eorum dotes, non alios mortalium rotandi ensis peritia ante Hispanos esse. Hæc verba paulò arrogantius iacta adolescens quidam Romanus (Iulianum vocabant) Parionensi vrbis regione, in medium progressus, excepit, &, si libet, inquit, tibi ô
„ Montanesi, singulari certamine & paribus armis mecum congredi, fa-
„ ciam vt cognoscas nullum externum militem, nec bello meliorem, nec
„ valentiorem Italo esse. Hoc responsum generosum & modestè factum
„ omnes qui aderant, vna voce approbant.

Hispanis militaris laudis virtutem nūquam eripiam. vtinam cetera ad hunc modum.

Conuenit inter eos vt succenturiatum sibi quisque militem & socium le-

um legeret, & ad certamen ſolo gladio Hiſpanico & chlamyde vice clypei vterentur. Montaneſius ſocium ſibi adlegit iuuenem quendã Cordubenſem ſibi notum, qui gladiatoriæ artis & tractandi enſis peritiſſimus erat. Romano non defuit Tiracoſcia Caſtellanus, adoptatus ab eo & amicè inuitatus ad participandum Italici nominis decus. Vbi dies dicta aderat, ad præclarum illud ſpectaculum tota propè Hetruria concurrit. Senenſis magiſtratus liberum certamini locum conceſſit, celeberrimum vrbis campum, ei rei aptum, & ad Theatri ſimilitudinem factum. Ibi tantis vtrinque animis concurſum eſt, tantíſque huic vel illi parti fauentium ſtudijs res celebrata, vt publicum decus ita præproperè ac temerè in priuatorum manibus collocaſſe propemodum pœniteret. Hiſpani tandem, veterum gladiatorum ritu dimicantes, priores defatigati & victos ſe faſſi ſunt, iam decem & ſeptem ingentibus vulneribus tum in facie, tum alijs corporis partibus acceptis, exſangues: quum Italis nouem duntaxat impoſuiſſent. Hæc ludicra pugna non lætis tantùm paſſim vulgi ſermonibus celebrata, ſed & doctè à Poetis decantata eſt, quorum ſemper in Hetruria magna copia eſt.

Hiſpanorũ cum Italis duellum.

1 FRANCISCVS Pizarus, qui ditiſſimum Peruanum regnum ſubegit, & Marchio fuit primùm pro ſpurio expoſitus, ac vix tandem à patre agnitus, ſues puer quondam in Hiſpania pauit, Almagri verò, eius ſocij, natales adeo obſcuri fuere, vt eius adhuc ignoretur pater. An autem hic Benzo falſo vanitatem ementiendæ ſtirpis & nobilitatis in Hiſpanis reprehendat, teſtari poſſunt, qui in regno Siculo & Neapolitano primùm aduentantes Hiſpanos vidêre, cum calceis, aut ſculponeis è ſparto, reticulato opere conſutis, ſentos, ſqualidos & plane albis, vt inquit ille, pedibus. Poſtquam enim deguſtatis Italiæ delicijs & veſtiti ſerico, repentè velut Circæo poculo in alios mutati, ſe ſubulcos aut opiliones fuiſſe obliti ſunt, quæſitis titulis, *Dom-Diego & Dom-Fernando* vocari ſe iubent.

PANAMÆ ET NOMINIS DEI HISPANICARVM COLONIARVM SITVS, Æthiopes fugitiui, Hiſpanorum negotiationes infeſtant.

CAP. IX.

Panamæ ſitus.

VNC vt Panamam, vnde deflexeram, reuertar, ſita eſt ea ciuitas in planicie permodica ad Auſtralis Oceani oram, mari adeo vicina, vt plenilunijs æſtus in domos quæ in eam partem verſæ ſunt facillimè reſtagnet. Eæ ferè partim arundinibus, partim materia compactæ & propè omnes tegulis contectæ, quum ibi eſſem centum & viginti numerum non ſuperabant. Commodum & tutum portum habet, ſed exiguum: æſtu affluente, naues portum ingrediuntur: remeante exeunt, leuius tamen onuſtæ, ne videlicet tenuiori aqua deſtitutæ in vadis hæreant. Cæterum ita mare reciprocat, aquis in ſuum fretum recurrentibus, vt duorum amplius milliarium ſpatio paulo antè profundo ſalo merſa æſtuaria reddat detegátque, & crebras tantùm alluuies & ſtagna relinquat. Paulo longiùs naues tutæ in ancoris ſtant, & ſcapharum miniſterio ad merces accipiendas aut exonerandas vtuntur.

ILLO autem mari ea ferè Panamam aduehuntur: Maizium, farinæ nonnihil, quod ex Peruanis prouincijs eò deportatur: gallinæ & mel. Vaccarum verò, ſuum, aurantiorum malorum, limonum, braſſicarum, ceparum, lactucarum, melonum, aliarumque hortenſium herbarum ibi ſumma copia eſt. Hæc prouincia Panamenſis multis Indicis populis habitari & frequentari quondam ſolebat, eiúſque omnia flumina aureas arenas voluebant: ſed omnia ab Hiſpanis exhauſta & conſumta ſunt.

E Panama ad Nomen-dei vſque terreſtri itinere L. milliarium ſpatiũ eſt. Primo die iter ſatis facile & commodum reperias: mox verò excipiunt ſyluæ, quæ vſque ad Nomen-dei pertinent. Medio fermè viæ interuallo flumen intercedit, quod propter multiplices mæandros & tortuoſos flexus vix trium horarum ſpatio traijcitur. Hiſpanis verò etiam

aliquot

aliquot euenit vt hiberno tempore deprehenſi in medio eius fluminis alueo, quum repentè fuſo ingentibus procellis imbre excreuiſſet, neque illi locum opportunum quò ſe reciperent haberent, aquis haurirentur. Hiſpanum quendam ipſe cognoui, qui in traiectu illius amnis quum iam imbre auctus intumeſceret, neque illi quidquam ad traijciendum ſupereſſet prȩter vltimum euripum, ſeu brachium fluminis, mulam inequitans & auro monilibuſque quatuor millium ducatorum precij onuſtus, prærapida profluentis celeritate abreptus eſt. Fortè tamen quum ad ramum arboris adhæſiſſet, ipſe incolumis ad terram euaſit, rebus omnibus amiſſis, & ſolo thorace veſtitus Nomen-dei venit.

HÆC ciuitas, porrecta ab ortu in occaſum longitudine, ad mare poſita eſt, in vmbilico ingentis ſiluæ: inſalubri & peſtilenti ſolo, hieme præſertim, tum ob ingentem calorem & humorem terræ, tum ob paludem qua ab occidentali parte cingitur. Ergo colonorum ibi crebra funera: domus quales Panamæ, quúmque in ea prouincia eſſem, in ea *Nomen-dei cælo & ſolo graui colonia.* vrbe habitabant quindecim aut viginti negotiatores magnarij, qui mercimonia in ſolidum vendebant: cȩteræ domus & tabernæ propolis, aromatarijs, nauticis, cauponibus aliarumque aliquot artium neceſſariarū opificibus, occupabātur. Omnes mercatores qui Nomine-dei domum habent, habent etiam Paname, ibiq; tamdiu commorantur quoad diuites euaſerint.

IN Septentrionali eius vrbis parte portus eſt multarum nauium capax. E rebus ex Hiſpania eò tranſlatis peſtilens illud ſolum has producit: limones videlicet paucos, aurantia mala, raphanos caudæ muris craſſitudine, braſſicas, lactucas, ſed eas perexiguas, perpaucas, nec admodum bonas. Cetera ex Hiſpaniola, è Cuba, Nicaraguæ prouincia, eò importantur, Maizium nempe, Cazabi panis caro ſalita, porci, battatæ radices: è Panama vaccæ, quum non ferè aliunde carnis recentis illis copia ſit. cetera, vti antè dixi, ab Hiſpania ſubuehuntur.

NON procul Nomine-dei, ad Orientem, ſyluas tenent aliquot fugi- *Vt Hiſpani ſeruos ſic ſerui Hiſpanos vexant.* tiuorum Æthiopum populi,[1] qui multos Hiſpanos à Præfectis prouinciæ in ſuam perniciem miſſos trucidarunt. Illi quum ad ripas fluminum, quæ ſiluas illas interfluunt mapalia Indis habitata fortè reperiſſent, cum illis fœdus atque amicitiam pepigere. Veneno tinctis & ipſi ſagittis vtuntur, multique eorum iter quod Panamam fert obſidentes, quoſcunque Hiſpanos capere poſſunt, omnes barbarum in morem lacerant & necant. Adhæc quum hyberno tempore propter reflantes ventos lintres quibus merces per flumen Chiarā deuehi ſolent, ad [c] Crucis ſtationem tardiùs ſæpe perueniant, mercatores moram pertæſi, ter- *c Sup. pag. 176.* reſtri itinere mercimonia aliqua mittunt: vbi ſi obtigerit (vt ſȩpe fit) agaſones in Æthiopas illos fugitiuos incidere, tum illi mercib. omnibus ereptis, Numidas ſeruos, qui mulas agunt, intactos abire ſinunt, ſi ſeſe ipſis adiungere noluerint. Hæc in ſumma negotiatio eſt, hoc commercium emporij Panamæ & Nominis-Dei.

lib.1.cap.21. IAM vero quum ſuperius aſperrimi & ſæuiſſimi ſoli Veraguæ prouinciæ deſcriptionem exequi promiſerim, reddi commodè hoc loco puto: idque vt iudicent Lectores quantum interſit aliqua de re ex ore & iudicio alieno, an propria experientia, diſſerere.

1 AETHIOPICOS ſeruos deſignat, quos Hiſpani è Nigritarum prouincia in Indiam deuexere. Ij enim iniquis laboribus & intoleranda Hiſpanorum ſæuitia oppreſſi, tum in Hiſpaniola alijſque Inſulis, tum in Continenti tumultus aduerſus Hiſpanos mouent. Nonnulli etiam Barbaris iuncti in totum Hiſpanicum iugum excuſſere. Vide ſupra huius lib. capite 1.

VERAGVÆ ASPERRIMÆ PROVINCIÆ DESCRIPTIO. DIDACVS GOTtierez Præfectus eam inire audet. Eius regulos beneficijs demulcet. A militibus famelicis deſeritur: alios Nomine dei arceſſi curat.

CAP. X.

ANNO Salutis noſtræ M D. X L. Didacus Gottierez Mantuæ Carpetanæ ciuis (Madritium vulgò vocant) à Cæſare Carthaginis nouæ, prouinciæ ditiſſimæ, Gubernator dictus, ex Hiſpania ſoluit. Appulſus ad Nomen-dei, phaſelo per [1] emiſſarium ſeu alueum lacus Nicaraguam petit ad delectum militum habendum, quibus ſtipatus prouinciam ſuam iniret, Eius oræ Præfectus erat Rodericus quidam Contreras: ibi propter ſimultates inter eos exortas Didacus duos circiter annos tēpus fruſtra terit. Tandem interuentu Epiſcopi reconciliata inter eos amicitia, quum Roderico ſermo apud Didacum inſtitutus eſſet de ipſius Præfectura, monet horribilem illam regionem propter aſperrimas ſyluas & inacceſſos montes nulla ratione poſſe ſubigi: neque equis tantùm imperuiam eſſe, ſed pedites quoque ipſos intolerabili cum labore vix eâ iter facere poſſe. Omnes porro duces ac præfectos, qui

eam intrare ausi essent, partim fame absumtos, partim ab Indis trucidatos: omnes ferè Hispanos qui eorum auspicia sequuti essent destituisse. Itaque si eò ire sententia ipsi staret, consulere se vt c. Hispani statiuis ad mare positis ter quaterve in anno per æstatem modò in hanc modò in illam partem populabundi excurrerent, prędásque agerent ex ijs populis qui omnes auro abundarent. Se verò fidem suam iureiurando obligare, si in manubiarum partem veniret, ipsi exercitúique eius res omnes ad victum necessarias suppeditaturum, qualis in India institui solet. Ad hæc verba Didacus respondet, Enimuero eam prouinciam à Cæsare non ea lege sibi attributam, vt eam exinaniret latrocinijs, sed vt colonijs impleret: quòd si alijs fortuna aduersa fuisset, sperare, Deo fauente, eam sibi fore propitiam: inceptum quidem omittere non esse sui animi, multo verò etiam minus cum quoquam labores participare aut societatem coire velle.

Veragua asperrima regio,

HIS ita constitutis, iter apparat: Maizium, salem, suillas carnes, mel, gallinas, & alia coemit: rebusque omnibus satis instructus cum sexaginta Hispanis, duabus myoparonibus Granata soluit, & secundo emissarij lacus alueo per quem venerat defluens, breui ad mare peruenit. Inde L. millium spatio oram prætereuectus ad orientem. Suere flumine aduerso subiens, prouinciam suam ingreditur. Sex millia progressus inde à mari, ad eius ripam fluminis mapalia aliquot desolata & semiruta prospiciens in terram egreditur, & vt eius loci ac temporis necessitas ferebat, præsidium & hospitium sibi molitur.

HVC obuiam ei progressi Indorum reguli, ignobilioris notæ aurum quod septingentorum ducatorum pretium æquaret, offerunt. Gubernator eos multa cum comitate & benigno vultu excipit: qũuque neutri alteros intelligerẽt, varijs nutib. significat, se eò venisse vt salutis animarum iter rationémque ipsos doceret. Mox illos sphærularum precatoriarum ex vitro linea vna seu serto, crotalis, tintinnabulis, & alijs eiuscemodi minutijs, muneratur. Inde sciscitando exsequitur vnde aurum peterent: illi longinquis è regionibus sibi peti respondent, ibique inter arenas fluminum ex asperrimis montibus decurrentium legi. Hoc edito responso dimissi & ad suos reuersi, subditorum aliquos interdum cum piscibus, fructibus, carne aprugna fumo durata, ad Gubernatorem mittebant.

Hisp. initiò à salute animarum facto in aurum desinit.

IPSE multis iam diebus elapsis, quum propter incommodum anni tempus (hiems enim erat) vlterius progredi non posset, & Nicaragua subuecti commeatus iam deficerent, cœpit à Cacicis illis petere, vt se Maizio ad dies paucos iuuare vellent: se enim propediem vlterius progressurum. Illi quamquam nihil vehementius cuperent, quum cogitarent non alia re magis Christianos quàm alimentorum penuria & fame è suis finibus eijci posse: amicitiam tamen Gubernatoris sibi cordi esse simulantes, Maizium, sed quam parcissimè, ei

 sum-

Milites Hispani Præfectum deserunt.

ſummittebant. At milites quibus ſuo arbitrio veſci non licebat, tam anxiæ & miſeræ vitæ pertæſi, noctu omnes ex compoſito fugiunt, quumque terreſtri itinere propter litus ad emiſſarium lacus Nicaraguenſis perueniſſent, poſt biduum phaſelos fortè repertos, qui à Nomine-dei veniebant, conſcendunt,& Nicaraguam repetunt.

GVBERNATOR deſertus à ſuis militibus, nec quoquam comitatus præterquam vno ſuo nepote, quatuor famulis & remige vno cauo in terram facto, defoſſa ibi vaſa ſalis & mellis plena ſuperaggeſta humo obruit. Mox phaſelum conſcendens ad mare peruenit, Nicaraguam petendi animo: iámque oram ſoluebat, quum ecce tribunus Barientus myoparone vno commeatu viríſque onuſto inuehitur, qui è Nicaragua in ipſius ſubſidium veniebat. Hoc nouo ſupplemento auctus Gubernator reſtitit: myoparonem verò Nomen-dei petere iubens, ei Alphonſum Piſanum nepotem ſuum præficit: cui traditis muneribus quæ à Cacicis acceperat, mandat vt quam maximè multos milites conſcribat & adducat.

Salubre & ſenile conſilium.

ILLE vt ad Nomen-dei peruenit, de cuius prouinciæ diuitijs diſperſa illico fama, viginti ſeptem milites conſcribit: quumque per eos dies fortè in ea vrbe eſſem, eorum vnus eſſe volui, quanquã ab Hiſpano quodam iam prouectę ætatis viro ea de re correptus. Is quum Carthaginenſem prouinciã, S.Martham & alia eius oræ loca permẽſus quindecim annorum vſu calleret, monebat ne ad eam expeditionẽ vllo modo abduci me ſinerem: neq; ipſius adeò Pręfecti verbis ac pollicitis perſuaderi: quippe illis mentiri & fallere nihil penſi eſſe dũ res ſuas agant. Sin mihi eundi ſtaret animus, ſaltem in aliud tẽpus differrem: interea rebus ipſis patefactũ iri, quorſum ea incepta euaderent. Apud me, qui tum iuuenis & viuido ingentis animi vigore plenus eſſem, tũ diteſcendi cupidus, parum fidei atq; autoritatis ea verba habuere: itaque proficiſci ſtatui. Abimus, & quarto inde die ad oſtium Sueris fluminis appellimus. Sed quum mare intumeſcens ſubire nos alueum fluuij ſine præſenti periculo non ſineret, retrorſum vela dantes Zorobarenſes inſulas perlegimus, quæ in confinijs Carthaginis nouæ & Veraguæ prouinciæ iacent. Quum verò illa prouincia aſpera ſolo ſit, hæc multo etiam peior eſt. Hæ inſulę exiguę ſunt & deſertę ab Indis, qui in montes ex aduerſo in Cõtinenti ſitas profugerũt.

Spes diuitiarum cæca.

IBI propter contrarios ventos (quippe tum menſis erat Iunius, ijs locis initium hiemis) ſeptuaginta duos dies morati, toto illo tempore vix quatuor horas ſolẽ conſpeximus: cum aſſidui ferè & maximi imbres, tonitrua, fulgura, aerem adeo perturbarent, vt cœlum ac terras miſceri ac ruere crederes. Fulgetri radius in myoparonẽ delapſus, Æthiopem vnum & duos Hiſpanos exanimauit, ceteri afflati & attoniti reſtitere. Pretor myoparone ad continẽtis litus applicari iuſſo, tantiſper progredi ſtatuit, quoad in loca Indis culta & habitata perueniſſet, vnde alimenta expediri poſſent. Sed cum totos octo dies per ſyluas, paludes & montes adeo præruptos, vt vel ſolo aſpectu viatoribus horrorem incuterent, abſumſiſſet,

peractum

peractum iam ſpatium relegens, terreſtri itinere propter litus ipſum ire inſtituit. Ea via ſummis cum laboribus (quum nullo cibo propè veſceremur, præterquam cochleis, & agreſtibus pomis, quibus cercopitheci aluntur, aſſiduè in illis ſyluis ex arbore in arborem deſultantes) tandem nos ad eum locum tulit vbi erat Gubernator.

VIGESIMO die poſtquam eò veneramus, myoparo noſter portum ſubit: eum Gubernator illico in Nomen-dei remittit ad plures milites aduehendos: nos interea aliquot dierum quiete corpora refecimus. Inter hæc multas teſtudines inuſitatæ magnitudinis cepimus, quarum ingens copia quatuor menſium ſpatio per ea litora diffuſa eſt: quippe illæ in terram egreſſæ in arenis pariunt oua, vt crocodili ſolent: quæ mox vehementi ſolis calore maturantur. Nos detracto earum cortice & ſublato adipe, quum eo ingentia fictilia vaſa impleuiſſemus, carnis quoque aliquantulum ſaliuimus: ſed ea breui corrumpebatur: quum recens quidem ſaluberrima & eſui iucundiſſima eſſet. *Teſtudines inuſitatæ magnitudinis.*

1 NICARAGVENSIS lacus ab Auſtrali oceano x. aut XII. tantùm paſſuum millibus diſtans, in mare Septentrionale, à quo c. leucarum ſpatio abeſt, nauigabili alueo ſeſe exonerat. Quidam ex voce Hiſpanica *Deſaguadero*, quæ Emiſſarium ſonat, fluuium vel ſolo nomine terribilem, *Xaguatorem*, fecit.

2 NIQVESA primus infeliciter eam tentauit, de quo lib. 1. Philippus Guttierez Madricienſis, quum eam prouinciam cum quadringentis amplius militibus iniſſet, anno MD. XXXVI, omnes partim fame, partim venenatis herbarum ſuccis, conſumtos amiſit. In quibus ægri & ſemiuiui duo à ſocijs, fame in rabiem verſis, mactati & comeſti ſunt. Anno M.D. XLVI. Chriſtophorus Pega à Lod. Columbo Almirante, ad deducendas colonias eòdem miſſus, nihilo mitiorem exitum habuit. Itaque Hiſpani eam prouinciam vt infauſtam & indomitam reliquére. Gomar. Hiſtoriar. gen. lib. 2. capit. 56.

DIET-

DIEGO GOTTIEREZ REGVLOS SVERENSIS PROVINCIÆ PRIMO VERbis delinit, mox vinculis onerat, & aurum ab ijs extorquere nititur. Cacicus vnus custodia elabitur.

CAP. XI.

VO primùm die portum ingressi sumus, Gubernator benignè me mensæ suæ adhibuit: quumque summa cum voluptate mecum confabularetur, maxima pars ipsius sermonum de auro & argento erat: tum de bellis ac cladibus quibus misera Italia attrita fuerat, ac Mediolanensis ciuitas maximè: sed quum deprehendisset me haud satis libenter hæc audire, ex eo me adeo abhorruit, vt conspectum meum ferre non posset. Cæterum his quæ antè dixi prouisis, Gubernator inde soluens cum omnibus militibus phaselo suo, & quatuor Indicis lintrib. aduerso flumine subuectus, circiter xxx. millia procul à portu, breui in Sueri fluminis fines progressus est. Hospitium ei præbuit casa, quam eius prouinciæ Regulus amœnitati dicauerat, quum piscatum ad illud flumen ventitaret. Hæc casa oui figuram referens, longitudine in XL. passus patebat, circumplexa arundinibus & palmarum folijs contecta, quæ singulari opere nodis in semetipsos implicatis intexta erant. Erant & alia ibi mapalia, verùm haud sanè à vilioribus vulgatisque abhorrentia. Gubernator hunc locū ciuitatem S. Francisci nominat, quòd eo die fortè illò appulisset.

MOX ei obuiam venere Sueræ & Chiuppæ Cacicus, alijque minores reguli, & fructus tantùm nonnullos ei obtulerunt. Ipse comiter eos excipit, multum tamen demiratus quòd nihil auri attulissent: ac per interpretem Hispanum, qui cum Indis aliquamdiu versatus erat, & eorum linguam mediocriter didicerat, significat se eò venisse vt rem summæ ipsis consolationi futuram aperiret. Porro quum prandij hora adesset, eosque vesci secum vellet, mensæ adhibentur cum sacerdote & interprete. Sed quum ibi nihil appositum esset præter gallinas & suillam salitam, neque Indorum regulis is cibus satis gratus esset, parcè admodum

admodum comederunt: ac plerique eorum cibaria, vt adposita erant, seruis suis humi recubantibus porrigentes aspernari: quæ mox & ipsi per ludibrium obijcebant canibus.

PERACTO conuiuio, Gubernator sermonem de fidei rebus inijciens, in hunc ferè modum exorsus est: In has terras vestras, fratres & amici mihi carissimi, veni, vt Idololatriam expellerem, qua ad hoc vsque tempus blandis dæmonum illecebris vincti ac constricti fuistis. Deinde vt verum & ad salutem animarum vestrarum ferens iter perspicuè vobis exponerem. Nempe Iesum Christum Dei Filium descendisse è cœlis in terras vt genus humanum redimeret. Neque aliam ob causam equidem sacerdos hic mecum vsque ab Hispania profectus est, nisi vt vos Christianæ religionis rudimentis imbueret. Quamobrem vt Diuinæ legis obsequium, & Caroli Quinti Cæsaris, Hispaniæ regis ac totius orbis Monarchæ, imperium subeatis, animos & studia paratæ. Indici Reguli hac oratione audita, ne verbum quidem respondere, sed demittere caput, quasi ad omnia tacitè se assentiri annuerent. Ita è mensa consurgentes, domos quisque suas repetunt.

Egregia verba, nisi Auaritia, omnia fœdaret, quæ & ipsa Idololatria est.

SEQVENTI die Gubernator Hispanum vnum duobus stipatum Indis mittit ad duos Cacicos, qui in aduersa fluminis ripa manebant, vt illico fide ipsius freti, sine vlla formidine ad se venirent. Vt illi, quanquam ægrè, venerant, Gubernator in cellam penariam intromissos, catena quemque propria onerat: mox in cubiculum deductos ad lectum suum properè alligari iubet: vbi humo substratis folijs cubile, ligneo trunco puluini vsum præbente, vt ipsis mos est, somnum caperent. Hi duo Cacici, illi ipsi erant, qui quo tempore primùm Gubernator prouinciam inierat, septingentos ducatos aureos ipsi obtulerant, vti superiùs diximus. Inde ab illis sciscitando exsequitur, vbi essent ea salis & mellis vasa quæ ad mare descendens defossa reliquerat. Quippe quum misisset qui quærerent, vacuum locum repererat. Illi se nescire respondent, neque ijs certè indigere quibus ipsi abundarent. Sed Gubernator hoc responso nequaquam acquiescere, immo vtrique minari malum, ni prorsus ipsi satisfacerent. Itaque iunior (Camachiren vocabant) ei amplius duo millia ducatorum, nempe auri massas, quamquā ignobilioris notæ, in formam suam, tigrium, piscium, auium, & aliorum animalium elaboratas dedit.

Hoc scilicet erat Indos conuertere.

GVBERNATOR paruam auri copiam cernens præ ea quam spe ac cupiditate præceperat, ingentem ignem accendi iubet, adductoque in conspectum solo Camachire, grandem cistam ante pedes poni. Mox illi seuerè interminatus, ni quatuor intra dies tantùm auri adferret, quantum sexies implendæ cistę sufficeret, fore vt igni cremaretur: à misero illo regulo, oblato præsentis mortis metu, promissum extorquet. Is ergo quū id se facturū recepisset, seruos suos ad cōparandum pretium dimittit. Ceterum per omnē Indiam indigenis bis térve in die ablui aqua mos est, quē morē quū quotidie seruaret Regulus captiuus, fortè accidit

Auaritia inexplebilis.

vt Gubernatoris famulus, cui deducendi illius ad flumen lotum cura incumbebat, domum reductum non satis fideli custodia includeret: itaq; noctu quæ eum diem sequuta est euadit. Hinc Gubernator doloris vehementia ægritudinem contrahit, & quoties cistam illam videbat dicere consueuerat, vice auri, quod sperarat, stercore implendum & percacandum esse.

ALII Cacici Sueræ & Chiuppæ, quum captiuos socios ita malè accipi à Gubernatore intelligunt, mapalibus ignem inijciunt, frugiferas arbores fruticésque cædunt, fruges & grana è campis in tuta loca deferunt, & vastatis agris vt hosti solitudinem facerent, in montes perfugiunt.

Auaritia ne malis quidē minuitur.

IN hoc rerum statu, Gubernator, etsi morbo aliquantum impediretur, nihil tamen propterea intermittere quo minus alterum Cacicum, qui adhuc in vinculis supererat, flagitando vrgeret, dictitans se ab illo certam auri summam expectare. Sed quamuis illum diu multúmq; omnibus machinis oppugnasset, minareturque sæpenumero se occisurum, ni ab eo aurum acciperet, Cacicus tamen cum sibi aurum non esse affirmasset, in eo ad extremum vsque constanter perseuerauit. Tandem Gubernator ira incensus, nisi aurum adferri sibi maturè procuraret, raptari se illum & canibus obijci iussurum, apertè denunciat. Ad hæc Cacicus intrepidè, Mirari se, ait, Gubernatorem adeo vaniloquum & mendacem quando toties cædem ipsi minatus, re ipsa nondum patrasset. Sibi quidem mori optabilius esse, quàm ita in vinculis anxiam vitam trahere. Se fidei eius credentem, vltro in potestatem eius venisse, cum ab eo comiter se acceptum iri, nihil verò minus quàm ita fœdè cruciari, speraret. Ad vltimum addidit, se non posse imaginari quod genus hominum Christiani isti essent, qui tot ac tam nefanda scelera per omnia quæcūq; adijssent loca ederēt, mirari se quomodo tellus adeo patienter tā immanes beluas alere & ferre sustineret. His verbis Gubernator perculsus & ab ingenti iracundia defixus in silentium, nihil respondit nisi, Iure captum illum à se custodia attineri, vt, sublato sale & melle, furti compertum.

Ingenua & magnanimæ libertatis in Barbaro exemplum.

DID-

DE DIDGO GOTIEREZ REBVS PARVM EX VOTO FLVENTIBVS, PAVLAtim contabescit. A Barbaris interficitur. Indis equitatus formidabilis.

CAP. XII.

NTER has rerum vices Gubernator sex Indos scapham ad mare miserat ad quendam suum clientem, vt ab eo ballistas, clypeos, aliásque sarcinas acceptas adueherent. Illi rebus omnibus acceptis & scaphæ impositis, cursum auertunt, neque postea aut visi, aut de ijs nuncius vllus ad Gubernatorem allatus est. Ipse scapha amissa, Cacicis fuga ereptis myoparone non remeante, quum etiam penuria commeatus maior pars militum fugam spectaret, anxius mœrore & tristitia contabescebat. Postremò quum nihil iam melioris spei aut remedij superesset, velut amens & consilij inops in mediterranea progredi statuit. Itaque quum militibus iter pronunciari iussisset, & quidquid frugum supererat, quod exiguum erat, inter omnes diuisisset, infirmos & ægros ad mare dimisit, ac cum ijs vnum ex domesticis suis, qui Alphonsum Pisanum moneret, vt simulac ad portum myoparone applicuisset, ipsum sequi maturaret. Se verò, vt ille præeuntem vestigijs consectari posset, crucibus per interualla dispositis itinera signaturum.

Indi toties ab Hispanis decepti eos tandem fallunt.

IAM verò omnibus ad expeditionem accinctis, Cacicus vbi intellexit se cum alijs suis Indis & impedimentorum parte à Gubernatore abduci onustum ludibrio atque ostentui: tantum ex ea re mœrorem animo accepit, vt puerilem in modum crebros gemitus & planctus ederet. Tandem à Gubernatore precium pro libertate paciscens, si solueretur, intra quatriduum magnam auri copiam pollicetur. Gubernator ei libenter vincula exemisset, nisi à familiaribus quibusdam prohibitus esset: quum illi dicerent eum ab Indo deludi & pollicitationibus vanis lactari, ac si quatuor præterea dies discessum differret commeatus ad iter defore. Semper illi fore sui redimendi copiam, in præsentia verò

præſtare expeditos milites, hac ipſa nocte ad diripiendum eius populum mittere, quàm promiſſorum eius fidem opperiri. quippe ita & alimenta exercitui prouiſurum, & Indica mancipia miniſterijs apta capturum. Id conſilium Gubernatori diſplicuit, metuenti videlicet ne Hiſpani, ſiquos mitteret, eo deſerto aufugerent.

ERGO iter ingredimur, vixque è tabernaculis egreſſi eramus quum præſagiens ego, quid nobis tandem fieret, Hiſpanum quendam his verbis affatus ſum: Nos ad lanienam proficiſcimur. Ille verò mihi reſpondens: Tu, inquit, vnus eorum es, qui volebamus iſti vel inuito Principatum vnum acquirere. Quum quinque aut ſex dierum iter emenſi per ſyluas & montes eſſemus, nullo humani cultus veſtigio nec tugurio reperto: atque inter cæteros montem vnum ſuperaſſemus xv. millia. paſſ. admodum in altitudinem, in deſcenſu abruptum, adeo iniquis & arrectis ſaxis, vt virgulta & radices arborum circà eminentes ſæpe retinere neceſſe eſſet, ne fallente inſtabili gradu in præceps deuoluere-mur: tandem ad ingentem amnem peruenimus, & ad eius ripam caſas aliquot deſertas inuenimus, quas venatoribus hoſpitium præbere conſueuiſſet, repertis intus oſſibus & capitibus ceruorum, tigrium aliorúmque animalium, coniecimus. Ibi Gubernator biduum moratus, ac reperta magna copia eorum fructuum quos vulgò Mamei vocant, & propter exiguum flumen multis eiuscemodi radicibus quales ſunt in Hiſpaniola eæ, ex quibus conficitur ſecundarius ille panis quem Cazabi vocant: optimi tamen illis ſaporis & quæ ſub prunis incoctæ ſtomachum non læderent his, inquam alimentis repertis ſtrenuè famam expulimus.

De hoc fructu ſupra pag. 125.

VLTERIVS progreſſi, poſt triduum in biuium incidimus: quumq; Gubernator in eo viarum diuortio hæreret vtram eligeret dubius, Indũ vnum ex ijs quos ſecum captiuos ducebat, interrogat, Vtra certius rectiúſque ad aliquem Indorum pagum ferret. Is quum ſe neſcire reſpondiſſet, Gubernator eum ab Æthiopicis ſuis mancipijs abſtrahi ad capitale ſupplicium iubet. Illi eum, vt erat imperatum, iugulant, dicendo, Malos homines hunc in modum tractari. Quum idem à Cacico percontatus eſſet, dixiſſétque & ille ſe neſcire: ab Æthiopibus corripi hominem, & alterius exemplo interfici iubet. Ille vbi eos tendere, ad ſe videt, depoſito quod ferebat onere caput mirabili cum tolerantia ad mortem inclinat. Barbari hominis conſtantia victus Gubernator, pœnam ei ſe remittere & vitam concedere, dixit.

Indi in tormentis mori quàm ſuos prodere malunt.

Eo loco tres Hiſpani fame adeo debilitati vt ſtare non poſſent, relicti: poſtea ab Indis trucidati ſunt. Sub eius diei veſperam Gubernator animaduerſo nobis nihil ad veſcendum ſupereſſe, quum eorum alimentorum quæ ipſe reliqua haberet, nihil cuiquam impertiri vellet, canes mactari & inter omnes diuidi iubet. Ego tamen partem meam paulo poſt alteri dedi, quòd ex illis carnibus vermes efferueſcerent. Inde Gubernatorem adii, ſperans fore, vt aliquid ab eo obtinerem ſed ille me ad

radices

radices arborum delegans, ijs me vesci iussit. Itaque Hispanis quidam eò responso cum alijs audito, Domine Gubernator, inquit, quando prosperæ & aduersæ fortunæ sortem nobiscum subire non vis, solus bellum gerito. His verbis Gubernator, simul tribunorum precibus, permotus, etsi malè libenter, casei trilibrem quadram in triginta quatuor partes dissectam inter omnes distribuit: ita vesperam illam vtcunque transegimus. *Hisp. militis libera vox.*

EADEM illa nocte Gubernator coquo suo mandauerat vt frustum vnum suillæ carnis coqueret: quumque excubiarum agendarum circa gallicinium meæ vices essent, illac fortè præteriens, ad ignem accedo. vbi quum dormientes omnes & sopitos offendissem, arreptum confestim lignum cultello exacuo, demersumque in ollam veruculum illud ligneum in suillam defigo: extraho, & in peram meam recondo. Mox ad stationem meam & vigilias reuertor, multo lætior quàm si in ingentem aliquem thesaurum incidissem. Gubernator vt resciuit, quamquam admodum iratus, nihil tamen grauius eloquutus est quàm, Scilicet id tempus esse ollæ sine custodia relinquendæ: ego verò valedicens radicibus arborum, suillam comedi, etsi paulo salsior esset. *Fames sagax.*

BIDVO inde quum ad syluam quandam peruenissemus, in ipso ingressu Indum repente conspicimus ponè arborem stantem. Speculatoris erat, qui simul vt nos animaduertit, mirabili pedum pernicitate ceruū æquans, ad prouinciæ regulum aduentum nostrum significatum abijt. Itaque sequentis diei summo mane Indorum agmen repente in nos ingruit.

Fortè Gubernator illa hora naturæ requisitis parens, ab ea parte erat quà hostes aduenere: itaque primus ab illis interfectus est. Illi facto vlterius gradu, horrendis cum clamoribus, terribili strepitu buccinis & tympanis excitato, omnes purpureo & nigro distincti corpora, pennísque coruscantibus insignes, & monilibus ac torquibus colla circumdati (qui mos bella ineuntibus Indis est) tumultuose in nos erumpunt. *Hisp. Indos vexantium præmia.*

EGO quum ensem & clypeum arripere vellem, ad galeam cuiusdam commilitonis mei offendi, quam sub folijs latentem ille accipere non meminerat: eam casu ita repertam capiti meo impono: atque eius quidem præsidio, per Dei gratiam, illius prælij discrimini ereptus sum.

Quum enim nos Indi lapidum nimbo obruerent, eam galeam crebris ictibus adeo signarunt, vt fabrili malleo contusam diceres. Quum vtrinque semiquadrantis horæ spatio æquo ferè marte pugnatum esset, tandem multis interfectis Indis, ceteri terga vertére.

Sed quum recentes alij subsidio fessis venirent, nouus de integro labor nobis obijci: & nostrûm magna pars inedia magis quàm prælii labore confecti, furentiumque hostium tantæ multitudini impares, breui saxis sudibusque mactati, & palmeis contis in vtrumque latus transuerberati sunt. *Indorum de Hispanis victoria.*

Ipſe quum Tribuni noſtri lateri hærens, cum ſaxo percuſſum extra ſyluam & moribundum ad terram collabentem vidiſſem, iam ſolus poſt arborem delitui. Ibi quum recenti clade confuſus & conſilij planè inops ſtarem, duo Hiſpani cruore oppleti ad me veniunt, &, Quid hîc facis Mediolane, aiunt: quando noſtri omnes occubuerunt, quin iter quâ venimus retexentes vitæ noſtræ conſulimus? Progredior ipſe & alij, ac per medium viginti quinque amplius Indorum agmen erumpimus. Omnes ij reguli aut primores erant, quibus lancea tantùm in manu erat, amictus nodo ex humeris dependens: corpora, vt cæteris, nullis coloribus picta. Eorum vnus telum mihi in guttur adigit: ſed irrito ictu ob thoracem bombyce ſuffultum quo indutus eram. Tandem euadimus, nec procul inde in vertice montis ſacerdotem noſtrum reperimus, qui eò cum duobus militibus ſub initium pugnæ aufugerat.

DVABVS inde pòſt horis Alphonſum Piſanum tribunum militum obuium habemus, qui cum viginti quatuor Hiſpanis Gubernatorem veſtigijs perſequebatur. Inter hæc amplius centum Indi necopinantibus nobis ſuperueniunt, gladijs, clypeis & balliſtis, quas noſtris eripuerant, armati: circumfuſique ſaltando ac tripudiando ex ijs nonnulli Hiſpanica lingua clamabant, Accipe aurum, Chriſtiane, accipe aurum. Vbi tamen nos haud ſpernendo numero eſſe viderunt, terga vertêre.

Indi Hiſpanis auaritiam exprobrant.

NOS inde intolerandis cum laboribus & periculis vix tandem ad mare erepſimus: duo illi Hiſpani, qui mecum prælio exceſſerant, quum propter vulnera viæ laborem ferre non poſſent, feſſi ad radices montis cuiuſdam ſubſtitere. Venere poſtea duo adoleſcentes, qui in ijs ſyluis, vbi prælium commiſſum fuerat, tamdiu delituerant, donec Indi abijſſent.

Egreſſi referebant ſe rei præſentis intuitu comperiſſe, Indos caput, pedes & manus Gubernatoris truncatas, ſimulque duorum Æthiopum, extuliſſe, ceteros ſpoliatos nudatóſque in præterlabens illac fluentum abieciſſe: atque omnes manubias & ſpolia legiſſe præter ſaponem & oleum. E noſtris XXXIIII. Hiſpani & duo Æthiopes cecidere, ſex tantùm ſuperfuimus: ex hoſtibus multò plures cæſi ſunt.

QVATVOR fermè millia Indorum erant in acie, quantum æſtimari potuit: ignaui tamen illi & timidi adeo, vt ſi quatuor tantùm equos habuiſſemus, numquam nos illi aggredi auſi eſſent. Indi enim ferociſſimum illud animal vehementius formidant quàm omnia Hiſpanorum arma: neque illud occultum habent, imò palam dicunt non Chriſtianorum virtute, non armis, tormentis, haſtis, gladijs aut balliſtis, ſe victos & ſubactos eſſe, ſed equorum ferocia & furore perterritos. Idque adeo experientia ipſa & præſens rerum effectus docet. Quæcunque enim loca pedeſtres adiere Hiſpani, quò equi penetrare non potuerunt, in ijs ſemper ab Indis victi ſunt.

Hiſp. de Indis victoriæ, equis magis quàm ipſis debentur.

In

IN Mexico quidem, cum primum ea prouincia ab Hiſpanis tentata eſt, hominem equo inſidentem vnicum & indiſcretum animal eſſe Indi vulgò credebant.

1 INDIS Occid. vſque adeò formidabiles ſunt equi, vt & moloſſi, quum videlicet metuant ne ab illis vorentur, mille eorum pedites à tribus equitibus in fugam vertantur. Relat. Nun. Guſman. occupatam à Ferdinando Corteſio Mexicanam prouinciam, Barbari quum prætereuntes illac Hiſpanos equites honorificè exciperent, tum maximam curandis eorum equis diligentiam ſtudiumque, adhibebant. Primum enim, ingenti hydria plena aquę equo adpoſita, non vulgari pabulo ſed Maizio cum viridi tum ſicco implebant præſepe: mox equili multa herba conſtrato, roſas deſuper & alios flores ſpargebant: idque non tam beneuolentia quàm metu, quem iam inde ab initio conceperant, quum à Corteſio domiti iugum accipere coacti fuerant: cuius rei ipſi præcipuam cauſam equis magis quàm Hiſpanis tribuerent.

HISPANI

HISPANI QVO CONSILIO EXPEDITIONES IN INDIAM SVSCEPERINT.

Ferdi. Sotti & Pamph. Nauaraez infaustæ expeditiones, Ferdi. Cortesij in Mexicanos sæuitia & perfidia.

CAP. XIII.

IAM ex ijs quæ diximus colligere possunt Lectores quo animo consilióve Indicas eas gentes subactas Hispani sub imperium egerint. Etsi enim ferè in Historijs quas edidere, virtutes suas laudibus in cœlum ferāt scribantque se assiduè in illis terris pro Christiana fide pugnasse: res tamen ipsa perspicuè demonstrat eos, in illis maximè prouincijs, sola auaritia incensos, tot expeditiones & bella suscepisse. Id verum esse argumento est Præfectorum & Gubernatorum, qui eò traiecerunt, varietas. Vbicunque enim aurum & opes non inuenere, ibi morari noluerunt. Eius rei exempla aliquot afferam.

Anton. Sedegni expeditio infausta.

PRIMVM Antonius Sedegnus sinum Pariensem inuectus cum amplius septingentis Hispanis, & auri famam sequutus, postquam diuersas prouincias per triennium peruagatus, diuitias pro spe ac cupiditate sua non reperit, ibi habitare noluit. Ad extremum aduersa valetudine correptus breui desperatione magis quàm morbo extinctus est: & ex tāto militum numero quos secum circumduxerat quinquaginta quinque tantùm ad sinum regressi sunt.

Ferd. Sotti in Floridam expeditio.

FERDINANDVS Sottus cum quingentis Hispanis in [1] Floridam cum imperio & Gubernatoris titulo missus est. Hæc prouincia à Ioanne Pontio Legionensi primùm inuenta erat: eoque nomine ab eo insignita, quòd eò Resurrectionis die appulisset, quem vulgò Pascha floridum appellant. At Sottus simul vt prouinciam attigit, per varia loca discurrere, & incertis vagari sedibus, quum pro certo haberet se ingentes gazas & thesauros reperturum. Ita oberranti quum aliquot Indi

quot Indi aureis bullis redimiti occurrissent, scitatusq; esset vnde aurũ sumerēt: responderũt se ex longinquis regionib. petere. Ille ratus eos ita dicere vt eum finib. suis arcerent, iam satis gnaros quid Christiani per eas oras quæsitum irent: cruciare aliquos cœpit, & tormentis fateri subigere vbinam aurariæ essent. Inter alia sæuitiæ exempla ab eo edita, hoc vnum insigne est. Quindecim Cacicos captos iam in potestate habebat: nisi locum vnde aurum sumerent, indicarent, minatur se omnes crematurum: miseri illi metu mortis oblato consternati, securi de facilitate credentis: nec quid dicerent satis scientes, promittunt se intra octiduum in eum locum deducturos vnde aurum magna copia sumeret. Iam duodecim dierum iter peregerant, nec vllum auri vestigium aut indicium exstabat, Itaque elusus Gubernator & multum indignatus, truncatos manibus dimittit.

Auaritiæ crudelis exemplum.

HAVD ita multo post quum vnus ex principibus eius prouinciæ regulis ad Gubernatorem visendum venisset, munera ei Psittacos duos & cristas pennatas afferens, sciscitatus ex eo est, quis esset, vnde domo, quidve quærens venisset in eas terras, tot ac tam fœda facinora perpetrans. Gubernator per interpretem respondet, id quod fere alij omnes duces & Præfecti, Se Christianum esse, Filium Dei, creatoris cœli & terræ: venisse eo vt diuinæ ipsius legis notitia eas gentes imbueret. Ad hæc regulus: Si Deus tuus (inquit) iubet vt alienas terras latrocinando, vrendo, trucidando, nec vllum sceleris genus prætermittendo, perambules, tibi maturè denunciamus, fieri non posse vt vel ei vel ipsius legi credamus. Hoc responso repercussus Gubernator abijt, & modò in hanc modò in eam partem errans, spe ditissimæ alicuius fodinæ reperiendæ omissa condendæ coloniæ cura, quinto demum anno sanguinis profluuio perijt. Ita miser vitam pariter & auri sitim amisit, & quicquid è regia Attabalipæ Peruani principis gaza manubiarum collegerat.

Indi à Christ religione ob Hispanorum scelera abhorrent.

Auaritiæ merces.

PAMPHILVS Naruaez cum sexcentis Hispanis ad fluuium Palmarum tendens (qui in eadem Floridæ ora, centum millibus passuum septentrionalior Panuco est) cum dimidia parte exercitus in litus ignotum egressus; postquam aliò se appulsum, periti alicuius naucleri penuria, quã quò sperabat, intellexit, neque ibi vllum auri specimen inuenit: Coloniam instituere neglexit. Interea quum ad vestigandum fluuium Palmarum naues & alteram militum partem misisset, ingenti infortunio ictus est. Naues tempestate ad prominentia litorum elisæ: Hispani propè omnes, hausti fluctibus: pauci aliquot eiecti in litus, aliquot annos per eas oras latitabundi oberrarunt. Ad extremũ, duodecim ex ijs fame in rabiem versi, alij alios morsu dilacerarunt. Deniq; è sexcẽtis illis Hisp. quos duxerat, vix decẽ reduces annotati sunt. Isti cum Mexicum peruenissent, publicè dicebãt se in ægrorum tantùm ora insufflantes, plurimos sanasse, &, quod maius, 4 tres mortuos reuocasse ad vitam. Sed mihi, quæso, ignoscat eorum sanctitas: ego facilius crediderim necatos ab illis quatuor viuos quàm vel dimidium mortuum suscitatum.

Pamph. Naruaez expeditio ad Flor. Palmarum.

Hispani mortuos à se in India suscitatos venditant.

IAM quid dicemus de Ferdinando Cortesio? qui quum nouam Hispaniam subigeret, vbi mexicum regis ipsius sponte ac voluntate ingressus est: atque inde frangendis Pamphili Naruaez conatibus obuiam ire necesse haberet (qui cum nongentis Hispanis ad Veræ-crucis coloniam appulerat; Didaci Velasquis Cubæ insulæ præfecti missu & mandato, vt eum opprimeret vel expelleret è prouincia, quòd Velasquez qui rerum à se ipsius auspicijs gestarum & nuper inuentæ oræ rationem non reddidisset, vt legatum par erat à summo Præfecto ad eam ipsam rem suscipiendam missum) quum, inquam, ipsum Cortesium Pamphilo aduentanti occurrere oporteret, Mexico egrediens Petro Aluarado tribun. milit. cum ducentis & quinquaginta Hispanis præsidium ciuitatis & collectarum manupiarum custodiam committit.

Ferd. Cortesij perfidia, in suos sæuitia in Barbaros.

QVVM forte incidisset, vt plures Indi & plebeijs permisti nobiles, festo quodam ipsis die, canentes carmina cum tripudijs & sollenni saltatu per vrbem irent, accurrunt ad pompæ celebris spectaculum Hispani. Ibi simulac auro & varijs monilibus fulgentes ciues conspicati sunt, victi effreni auaritia milites, victus & ipse Aluaradus, pudore omni pessundato, hostili rabie in pompam irruunt & turbam inermem promiscue cædentes, multis vulneratis, multis interfectis, omnes omnibus illis ornamentis spoliant. Sed mox ab Indis tam indigno facinore ad rebellionem & vltionem accensis, maxima pars eorum Hispanorum cęsa est.

Impudentis & effrenis auaritia exemplum.

HIC parum lætus nuncius ad Cortesiũ allatus, eum, debellato Pamphilo, Mexicum propere reuerti coegit: vnde breui, non sine maxima Hispanorum clade, ab Indis eiectus est. Illi postquam Montezumam regẽ ipsi suum, qui Cortesij partes fouebat, lapide grauiter ictum interfecissent, regem alium nomine Qualtimoc creant. Cortesius postea multis exhaustis laboribus, multisque subactis populis, nouo Hispanorum subsidio auctus, & ingens Indorum agmen secum trahens, Mexicum obsidione cingit, & tertio demum mense vrbe potitur. Eminebat inter cetera, summa militum alacritas, pro certo habentium se ingentibus thesauris diutinam auri famam abundè expleturos. Sed hiantes eorum cupiditates Barbari elusere. Illi enim omne aurum argentumque ex publico priuatoque collatum, desperata vrbis tutela, in lacum, in quo vrbs sita est, proiecerant.

Auaritia Hisp. ab Indis elusa.

Itaque Hispani spe irrita confusi, & frendentes, plerosque ciuium ira in rabiem versa, torquere crudeliter incipiunt, subinde quærentes vbinam aurum esset. Sed illos, non verbera, non ignes (quamquam multi inter dolores exspirarent, aut dissolutis membris mutilarentur) peruicere quin constanter se scire negarent.

CORTE-

CORTESIVS ipſe, nihil auri argentiue ac ceterarum rerum quas Vrbe excedens reliquerat, comparere vehementer miratus: nec ipſam adeò regiam Montezumæ gazam, quam ingentem eſſe fama tulerat, nec quæ ad ornatum templorum & cultum deorum dicata fulſerant: poſtquam ea vbi eſſent, nulla vi exprimi à plebeis nobilibúſve indigenarum poſſe comperit: Regem ipſum & Regium ſcribam corripi ratuſque impares dolori aliquid de theſauris certiùs faſſuros tormentis ſubijci iubet. Sed illi quoque tortorum manus conſtantia fatigauere, nec quicquam ab ijs extorqueri potuit: donec ipſe Scriba, quum lento igni amburetur Chriſtianorum ſæuitiam increpans, miſerabili cum gemitu ſex intra horas vitam inter cruciatus finiret. *Indi conſtanter mori malunt quā Hiſp. auaritiam explere.*

CORTESIVS quum regem quoque ipſum obſtinato animo & ſuperante patientia dolores mortem potius oppetiturum quàm quidquā proditurum cerneret, tormenta remoueri iuſſit. Verùm haud ita multo pòſt, quum catenis onuſtum per varias prouincias aliquandiu velut ad ſpectaculum circumduxiſſet ei laqueo gulam frangi iuſſit. Proditum fama eſt indicio Indi cuiuſdam atque accuſatum, clam ſollicitaſſe regulos quoſdam vt manu facta Corteſium & Hiſpanos omnes necopinantes trucidarent. Tradunt alij Corteſium vt ſe eius cuſtodiendi ſollicitudine liberaret, iuſſiſſe interimi: cumq; is apud Corteſium tanti criminis argueretur, ille reum læſę regiæ maieſtatis videri eum dixit & iudicauit, quòd ſuos ad cædem ipſius atque Hiſpanorum clanculum conſciuiſſet. De tormentis verò ſic apud eum excuſauit, id nimirum à ſe præter morem ac naturam ſuam, Quæſtorum regiorum poſtulatu, factum, quòd intellexiſſet ei cognitum eſſe vbi Montezumæ gaza aſſeruaretur. Et Quęſtor ipſe regius qui aderat, adiecit, Id non à ſe alio conſilio factum quàm vt regia vectigalia augeret. *Perfidia Corteſii ſæuitia & ludibrijs cumulata.*

IAM, vtrum hæc quæ nunc edidi & innumera eiuſmodi alia quæ à me proferri poſſunt ſint hominum pro fide Chriſtiana pugnantium officia & facinora, an non, nemo adeo hebes eſt quin facillimè iudicet.

1 FLORIDAM primus inuenit Ioannes Pontius Legionenſis, eamque hoc nomine inſignem fecit. De cuius expeditione vide infra in noſtro De Gallorum in Floridam nauigatione libello, cap. 1.

2 Pamphilus Naruaez, is eſt quem Didacus Velaſquez, Cubæ præfectus, cum nongentis circiter Hiſpanis in nouam Hiſpaniam miſit, vt inde Corteſium vel viuum vel mortuum expelleret. Anno M D. X X. Sed is vt prouinciam attigit, fallacibus verbis à Corteſio circumuentus, & præter ſpem in Cempoaia vrbe captus: dum reſiſteret ac ſe manu defenderet, alterum oculum, & mox exercitum, amiſit. Diu in cuſtodia habitus, ac tandem liberatus, anno M D. X X V I I. ad Fluuij Palmarum prouinciam expeditionem inſtituit, infelici exitu.

3 Fortè in ea ora adeo fœda tempeſtas & intoleranda vis frigoris inciderat, vt Indi quibus Hiſpani ad radices eruendas & piſcandum vtebantur cibaria expedire non poſſent. Itaque Hiſpani fame ad tantas anguſtias redigi, vt quinque eorum in Xamo eius oræ litore, conſumtis omnibus alimentis alij alios manderent.

Neque ex ijs vllus, præter vnum superfuit, quum non haberet à quo manderetur. Digni visi scriptoribus quorum nomina proderentur: Sierra, Didacus Lopez, Gonzallus Ruiz, Corral & Palacios: quanquam, vt tam horrendum nefas premat Gomara suo more, ab ipsis Indis comestos scripserit. Eo quidem adeò conturbatos offensosque ipsos Barbaros fuisse constat, vt si id maturè cognouissent, quotquot ibi erant Hispanorum cæde tam execrabile facinus expiaturi fuerint. Relat. Aluar. Nun.

4 Id scribit de se ipso Aluarus Nunez in sua Relatione: Indum videlicet quendam, quem multis signis ferè mortuum esse constaret, à se & socijs suscitatum. Penes autorem fides esto.

5 Didacus Velasquez, Cubæ Gubernator, Ferdinandum Cortesium ad nouam Hispaniam, à Grisalua nepote suo nuper repertam, occupandam miserat. Cortesius, iam continentis parte subacta, muneris sibi commissi Velasqui rationem reddere neglexit: sed rectà ad Cæsarem Relationem seu Commentarium prouinciæ repertæ & rerum ab se gestarum cum multis & preciosis muneribus misit. Id vbi renunciatum Velasqui, Cortesio, perduellionis damnato, magistratum abrogat & Naruaen ad eum prouincia expellendum mittit.

QVA

OVA CROCODILORVM EDVLIA. IGVANNÆ LACERTARVM GENVS. MANATI pisces. Suerensium mores. Animal gemino vtero insigne. Vespertilionum dirum genus.

CAP. XIIII.

CARTHAGINEM nouam redeo, vnde in hæc oratio diuerterat. Postquam ad mare, eò quo suprà dixi modo, peruenimus, ibi nos aliquot dies aduersa tempestas & tumidum mare detinuit. Sed dum ibi moramur, parua res sed iucunda auditu, mihi cum milite quodam intercessit. Ille canem fortè ad mare relictum, quum Gubernatorem in mediterranea progredientem sequeremur, inedia subactus mactauerat: quumque eius partem igni torruisset, me ad prandium inuitauit, quòd ipsi de quadra casei (quam ab Alphonso Pisano trib. militum emeram) desectam particulam liberaliter paulò antè elargitus eram. Sed quum accubuissem eoque cibo ita iucundè vescerer, vt nihil vnquam suauius edisse viderer in vita, ille repentè quæ ante me posita erant tollere & dicere, Frater mi, tu nimiùm comedis: ego vetulus sum & infirmus, tu iuuenis & ætate integra. Abi hinc sodes: oh nolo te meo cane vlterius vesci. Hîc ego, quamquam non satis æquo animo, patienter tamen demissis auriculis abij. *Fames pudore caret.*

TRANQVILLATO tandem mari, soluimus & ad emissarium Nicaraguensis lacus vela fecimus, ibi Lusitanum quendam assequuturi (Francisco Calato nomen erat) quem Gubernator noster, ob acceptos ab eò mutuò ter mille & quingentos ducatos aureos, legatum suum & Proprætorem designauerat. Sed per contrarios ventos, qui ad Nomendei nauigantibus afflabant, ibi vltra bimestre spatium summis omnium rerum angustijs & fama obsessi substitimus: ac nisi oua Crocodilorum nobis summa copia suppeditassent, quæ ad ea litora in arenis reperiebamus, certè maxima pars nostrûm inedia miserè contabuisset. Ea oua, an- *Oua Crocodilorum*

oua, anſerũm ouis magnitudine paria, ſi ſaxis allidantur contundun-tur quidem, nec tamen franguntur. Itaque cultello ea recludi neceſſe eſt. Sapor eorum qualis Muſchi ſemiputridi, & principiò quum ab eo-rum eſu abhorrerem, neceſſitas & penuria me ad aliorum exemplum imitandum adegit.

Iguanna, ſer-pens.

ANIMALIVM præterea genus quoddam quadrupes venaba-mur. [1] *Iguannas* vocant, lacertulis noſtris forma haud abſimiles: quibus pa-lea quædam è mento velut barba dependet, vertice etiam capitis criſta, inſtar gallinaceæ, inſigni: in dorſo eminentes pinnas quaſdam, velut ſpi-nas, ſubrigunt. Fœminæ maſculis præſtant: oua earum carnium ſa-porem vincunt: & ancipiti victu non magis terræ quàm aquæ aſſue-uerunt.

Manati piſces.

IN Nicaraguenſis lacus alueo multi & grandes piſces ſunt: in ijs vnum eorum genus qui ab Hiſpaniolæ indigenis vulgò [2] *Manati* appel-lantur. Neque enim dicere poſſim quo nomine eum notent eius quondam loci accolæ Indi. omnes enim propter nefandas iniurias quas ab Hiſpanis perpetiebantur, in vicinas ſyluas ſe abdiderunt. Hic piſcis Lutræ propè formam referens xxxv. pedes longus. xii. craſſus eſt: capite & cauda bouem referens: exiguis oculis, pelle dura & piloſa, coloris ve-neti, pedes duos elephantinis ſimiles habet: feminæ eius generis, vt vac-cæ, catulos pariunt, eoſque gemino vbere alunt.

Gomara Hiſt. nat. lib. cap. 31.

EORVM piſcium aliquot ipſe vidi in perexiguis quibuſdam inſu-lis, tum etiam in carectis ingentis huius fluuij: in vrbe verò Nominis-dei ſæpe eorum carnibus vſus ſum, ſalitis videlicet: earum ſapor vt ſuil-læ eſt. Scribunt nonnulli carnem eius piſcis guſtu vitulinæ quam ſimili-mam eſſe, vnde è duobus alterum exiſtere neceſſe eſſe colligo, nempe aut Hiſpanum iſtum eam carnem tam auidè appetijſſe vt multò ſuauior quàm eſſe videretur: aut certè vitulinam nunquam deguſtaſſe.

Suerenſium mo-res.

QVOD ad mores Suerenſium Indorum attinet, à ſupradictis pa-rum differũt, niſi quòd humana carne non veſcuntur: eorum lingua di-ſcentibus facilis: Terram *Iſcha*: homines *Cici*: morbum *Staſa*: aurũ *Chiaruchla*, vocant. In ea prouincia aprorum montanorum, & ferociſſimorum tigrium ingens copia reperitur: leones etiam, ſed timidi, qui viſo ho-mine fugiunt. Serpentibus quoque abundat inuſitatæ magnitudinis, ſed veneno carentibus: & cercopithecis. Aliud quoque ibi eſt animal

Caſcuij animal.

(quod ab indigenis [3] *Caſcuij* dicitur) nigri porci ſpecie, piloſum, duriſſimo corio, exiguis oculis, auribus patulis, vngulis fiſſis, breui promuſcide munitum, vt elephas: barritu adeo terribili, vt homines obſurde faci-at: cæterum carne ad eſum ſuaui.

PRODIGIOSVM præterea ibi aliud, animal viuit, cuius ven-

tri na-

tri natura alterum ventrem marſupij inſtar affinxit. quoties demigrat, catulos in eum loculum recondit & geſtat. Id animal corpus & roſtrum vulpis: manus ac pedes cercopitheci: aures veſpertilionis habet. Ibi etiam pauones, phaſiani, perdices & alia auium genera varia viſuntur, ſed longè à noſtris diſcrepantia. *Animal gemino vtero inſigne.*

VESPERTILIONVM quoque dirum genus eam prouinciam infeſtat, qui noctu dormientium corpora morſu appetunt & roſtro pertundunt: neque vſquam alibi per omnem eam oram quàm longè patet vſque ad ſinum Parienſem, infeſtiores ſunt eæ volucres quam in ea Prouincia. Mihi quidem aliquibus eius oræ locis, Nomine-dei præſertim vſuuenit, vt eiuſcemodi ſtriges nocturnæ dormientis pedum digitos adeo leuiter pungerent vt nihil perſentiſcerem: manè verò culcitram & toralia ſanguine fœdata perinde mirarer vt ſi ingēs aliquod vulnus accepiſſem: ſed in hac prouincia numquam me roſtris foderunt, quin ſenſu vulneris excitarer, & duabus tribúſve poſt horis grauiter ex plaga dolerem. *Veſpertiliones diri.*

Quinetiam alis ſæpe ora euerberantes, ſi pedibus calceatis quieſcerem, manus ipſas roſtro feriebant. Itaque quum arcendę illi peſti nullam commodiorem opem reperirem parata ſemper in cubili ligamenta & faſcias vulneribus habebam: & ſimulac roſtrum defigi in me ſenſeram, vulneratū locum faſcia inuoluebā: is nullo præterea adhibito remedio triduo aut quatriduo ſanabatur. Atq; hęc hactenus de Didaci Gottieris gubernatione.

1 IGVANNA ſeu Iuanna, commune terræ & aquis animal, non tantum immergit ſe fluuijs, ſed etiam in arbores erepit. Horribile viſu, ijs qui eius naturam non norunt: ſed adeo mite ac tacitum, vt nec ſtridens, nec ingemiſcens, nec vinctum ſtrepitum vllum aut clamorem edens, decem imò viginti dies, ſine vllo cibo permaneat. Carne guſtu & eſu ſuauiſſima, ac propterea in delicijs niſi quòd qui lue Indica laborarunt, ſi ea veſcantur, recrudeſcentes & rebellantes priſtini morbi dolores ſentiunt. Serrata ei in dorſa pinna ineſt: cauda prælonga, in tenuitatem deſinens, & implicans ſe viperinis orbibus.

Oua quadragena aut quinquagena ſingulis fœtibus edit, rotunda & nucis craſſitudine, luteo alboque intus varia, qualia ſunt gallinarum, eaque edulia: ſed quæ in ſarthagine non oleo aut butyro, verùm ſola infuſa aqua vice olei, frigantur. Lacerti ſpeciem habet hoc animal: itaque ſerpentibus annumeratur, ſed innoxijs. Ouiedus Hiſtor. natur. Indic. libro decimo tertio, capite tertio.

2 Manati piſcis, ab Hiſpanis, ſic in Hiſpaniola nuncupatus, quòd pinnas ad caput & veluti binas manus habet. Animal id gemino in aquis & terris victu, & amicum hominis, vt tali experimento patuit.

Caramataxius Cacicus paruulum vnum quondam captum XXVI. annos in Guinaco lacu ſuis ædibus vicino, velut in vinario, panis fragmentis aluit. His allectus piſcis adeo cicur euaſit, vt Delphinas veterum ſcriptis celebratos vinceret.

Nam quo-

Nam quocunque diei tempore inclamatus ab reguli domesticis, *Matto, Matto*, (ea vox Indis magnificum aut generosum sonat) velut ad familiare signum ex imo aduolabat, pastusque è manu præbebat ascensuro dorsum: adeo vt egressus in ripam pastum in ædes ventitaret, & cum pueris colluderet. Si qui forte animi gratia lacum transmittere vellent, decem nonnunquam dorso exceptos indefessus transuehebat. Et ludicro diu oblectati sunt Indi: donec iniuria fugatus, per aliquot dies hominum conspectu caruit. Quum enim Hispanus quidam, experiri volens an corio tam duro esset quàm vulgò fama ferret, seu per lasciuiam, iaculum in eum intorsit. Piscis etsi ab ictu imperfossus mansit, infestam tamen sensit cuspidem: & ex eo simulac barbatos homines aut vestitos more nostro animaduerterat, frustra vocasses: nec vocatus, nec inuocatus veniebat. Tandem quum forte Attibunicus fluuius in insolitam altitudinem creuisset, & extra ripas effusus Guainabo lacui sese immiscuisset eius alueum secutus facetus ille & sociabilis Matto mare & natales aquas repetijt. Martyr Ocean dec.3.lib.8.

3 De vtroque hoc animali agit Petr. Martyr Ocean. decad.1.lib.9.& 2.lib.9.

FRANC-

FRAN. FERNANDIS ET FR. MONTEGII IN IVCATANAM EXPEDITONES.

Iucatanensium de Hispanorum dominatu querelæ. Fondurensis prouinciæ desolatio, & indigenarum inplacabile aduersus Hispanos odium.

CAP. XV.

OS è Nicaraguensis lacus alueo egressi, duabus præterea comitati celocibus, quæ è Nicaragua onustæ commeatu decurrebant, decimo quinto die ad Nomen-dei appulimus. Ex ea ciuitate in occidentem nauigantibus & eam oram præterlegentibus, quę tota deserta est, mille fermè milliarium spatio, prouincia Fondurensis occurrit: & trecentis millibus vlterius, in eadem illa ipsa ora, Iucatana prouincia aperitur. Eam Hispanorum ducum primus reperit Franciscus Fernandez Cordubensis, qui vix dum in terram egressus, pessimè ab indigenis acceptus est. Ergo viginti duobus vulneribus perfossus, & multis Hispanis amissis, ad San-Iacobũ Cubæ metropolin spe irrita reuersus est.

NON ita multò post, anno videlicet M. D. XXVII. Franciscus Mõtegius, audito Iucatanam ditissimam & quæstuosissimam esse prouinciam, è noua Hispania soluit, cum titulo Gubernatoris. Is vbi primùm suæ prouinciæ litus attigit, cum quingentis amplius Hispanis, multis equis & copioso commeatu: conuenere eò velut ad eum visendum aliquot Reguli. Illi quum amicitiam ipsius appetere simularent, diu apud eum manserunt: donec occasione exequendi facinoris oblata, eorum vnus dereptum è latere armigeri Æthiopis acinacem in Gubernatorem strinxit. Interfecissetque ni ille rapto properè ferro strenuè vim propulisset: illi nullo alio neque accepto neque illato damno ad suos sese proripiunt. Ab eo Gubernator instructa suorum acie, pluresque in manus dispersa, Indos pluribus simul locis aggredi: & quæcunque caperet igni ferróque vastare. Indi quoque & ipsi fortiter pro aris & focis pugnabant. *Fr. Montegij in Iucatanam expeditio.*

Sed ad extremum, poſtquam continuis nouem annorum cladibus attriti, iam propè omnes regulos & duces amiſerant, fractæque cum animis vires erant, tandem arbitro & poteſtati Hiſpanorum ſemet permittunt. Itaque Montegius prouinciam perdomitam & pacatam, iuxta mandata regia, inter ſuos diſtribuit, & vnicuique eorum quorum ope Indos debellauerat, Indicæ vnius gentis ius ac ditionem aſſignat. Inde ad condendas colonias conuerſus, Hiſpalim, Emeritam, Salmanticam & alias vrbes, extruit, quarum maxima viginti quinque aut triginta fermè domibus habitatur.

HIS ita compoſitis, partim ſua, partim militum opera, Gubernator quum fortè cum Cacico eius prouinciæ quodam congreſſus (i Alquinotepis erat centum amplius ac decem annos vitæ egreſſus, qui tametſi baptiſatus eſſet, ſæpe tamen crebris ſuſpirijs & planctu teſtabatur quantum ex eo dolorem caperet quòd patriam Hiſpanorum armis ſubactam cerneret) Is ergo in familiari ſermone cum Gubernatore inſtituto: Montegi, inquit, quondam me iuuene, peſtifera quædam lues has terras inuaſit adeo ſæua vt vulgo homines incredibilem vim lumbricorum euomerēt. atque eam calamitatem tanta peſtilentia excepit, vt neminem noſtrûm cladi ſuperfuturum crederemus. Præterea non multo ante aduentum tuum tempore, nos cum Mexicanis cruenta duo prælia commiſimus, quibus amplius CL. millia hominum cecidere. Sed hæc leuia fuerunt præ intolerandis ſæuitiæ & auaritiæ exemplis, quæ tu ac tui milites in nos edidiſtis.

Hiſpanorum dominatio Indis qua uis alia calamitate grauior.

Ea regio aſpera & ferè ſaxoſa eſt, fertilis tamen, & piſcibus, fructibus Maizióque abundans. Humanis victimis litant, earum tamen carnibus non veſcūtur: apud eos nullæ auri aut argenti fodinæ repertę ſunt: vulgò magna apum examina alunt: bombycis ſeu goſſipij copiam habent: eo penulas ſindonum aut linteorum inſtar texunt, & ſubuculas ſine manicis. Id præcipuum vectigal patronis & principibus ſuis pendūt: eiuſque generis merces Hiſpani in Mexicum, Cubam inſulam, Fondurenſem prouinciam, aliaſque Indiæ regiones diſtrahendas diſpertiunt.

PORRO prouincia Fondurenſis (vt paucis eam abſoluam) cum primùm Hiſpanorum armis tentata eſt, quadringentis amplius Indorum millibus habitabatur: quum verò ibi ego eſſem vix octo mille ſupererant. Nam ab Hiſpanis partim cæſi in prælijs, partim in ſeruitutem abducti & venditi, & intolerandis laboribus in fodinis exhauriendis conſumti, & propè in ſolitudinem redacti ſunt. Pauci quoque illi qui hodie ſuperſunt (vt & ab alijs gentibus quæ Hiſpanis ſeruiunt ferè fit) vbicumque locum aliquem aſperum, ad habitandum vtcumque commmodum, inuenerunt, tametſi ægrè, eò tranſlatis rebus ſuis omnes commigrauére, vt Hiſpanorum declinato conſpectu quam minimum ipſis oculi doleant: tantam illi earum gentium gratiam & beneuolentiā ſibi conciliarunt.

Hiſpani abſumtis aut exactis incolis terras inanes in India obtinent.

IN ea prouincia quinque coloniæ ab Hiſpanis conditæ ſunt, quæ omnes ſimul vix centum & viginti domus continent, eáſque maximam partem compactas arundinibus, ſtorea & palea contectas, maléque & infrequenter habitatas, quæ colonos allicerent. Caput earum Trugilium ſeu Turris-Iulia eſt, epiſcopatus ſedes, colli modico impoſita, vicina mari quà Septentrionem ſpectat. Centum millibus inferiùs Portus eſt, quem vulgò Porto de Caualli appellãt. Ab eo portu diei vnius itinere abeſt San-Petri ciuitas in plano ſita, montibus vicino, nec procul inde flumen Vllua, & lacus, in cuius medio tumuli quidam terrei, inſularum inſtar, herbis & virgultis conſiti, ſpirantium ventorum arbitrio modò huc modò illuc vagi & ſtabiles feruntur.

OCTOGINTA milli.paſſ. vlterius Comaiaga & Gratia-dei occurrunt, duæ coloniæ à ſe inuicem amplius centum millium interuallo diſcretæ. Is ager frigore aliquantum temperatus, frumenti mediocriter ferax eſt. Inde pulcherrima & amœniſſima: ſed iam deſoluta, vallis Olanchiana ſequitur: in qua Hiſpani San-iacobum vrbem condiderunt. ea viginti circiter domus eáſque malè habitatas complectitur.

HIC vt legentium animis cogitandum ſubijciam, quàm æquis oculis eæ gentes nos intueantur, hîc rem quæ mihi cum Indis quibuſdam interuenit, lubens referam. Comaiagua fortè comite vno Hiſpano egreſſus, ad modò dictam ciuitatem tendebam: iamque quatridui iter confeceramus, nullo humanæ habitationis aut cultus reperto veſtigio: quum conſumtis cibarijs omnibus quæ ferebamus, ad exiguum quendam Indorum pagum peruenimus. Ibi quam amiciſſimè fieri poteſt eos rogamus vt commeatu aliquo nos iuuarent: ſed neque precibus, neque gratia, neque pecunia ab illis impetrari potuit, vt hoſpitaliter quidquam nobis facerent aut darent: ſed diras imprecantes nobis, quum etiam velut conſpectum noſtrum abominati in terram deſpuerent, vt abiremus denunciabant. Ita excepti, diſceſſimus, & eadem die ſub veſperam in vrbem peruenimus. Vbi quum nullum diuerſorium eſſet, in ipſius coloniæ ingreſſu caſam deſertam nacti eò ſuccedimus, & incœnati ſubſtratis pro cubili arundinibus ad capeſſendam quietem vertimur.

Indi Chriſtianos vt inteſtabiles, abominantur.

MOS habebatur in illis regionibus (quo tempore Hiſpani pro arbitrio, vel potius ſine arbitrio & ratione, viuerent, priuſquam Indis ſua reddita Edicto eſſet libertas) Hiſpanos colonos triumphantes atque exultantes gaudio quum videlicet perpetuam eam temporum ac rerum felicitatem ſibi deſponderent, obuiam vltro egreſſos viatorum aduentũ opperiri: ſimulque vt peregrinum aliquem aduentantem proſpexerant, concurrere omnes ad eum certatim, & de eo excipiendo pugnare. Nemo erat quin eum comiter ſalutatum, ſexcentis beneuolentiæ ſignis editis, in domum ſuam deducere & hoſpitio accipere cuperet. Nunc verò, lõgè alia rerum & hominum facies, quoniã non is Indiæ ſtatus qui eſſe conſueuerat, Vbi aliquẽ peregrè venientem conſpexerint, abdunt ſe in propinquas ſyluas: aut certè iubent dici, Se domi non eſſe.

Hiſp. primo liberales, mores cum fortuna mutant.

ENIMVERO Hiſpanos quidem etiam reperias, non tantùm in ea vrbe, ſed & in pleriſque alijs, qui quamquam clientes & vaſallos ſibi habeant ſubiectos, ad eas tamen anguſtias redacti ſunt vt vix vel panem ad veſcendum habeant. Quum enim Indi nullum vectigal pendant patronis & ſenioribus ſuis, niſi ex ea earum rerum genere quas poſſident: ſi quis fortè Hiſpanus populum ſuum cogere vellet, vt aliud aliquid præter ea pendat, aut ſubditos duriter haberet, ilico à Gubernatoribus, ſubditis illis ſuis & omni in eos iure priuaretur.

1 Idem ſcribit Gomara Hiſtor. gen. lib. 1. cap. 54. niſi quòd pro Alquinotep Alquimpechum vocat, & quidem eius pagi Antiſtitem, in quem poſtea ab Hiſpanis Emerita colonia deducta eſt. Porro peſtiferam eam luem, octoginta ante aduentum Hiſpanorum annis, per eas terras in homines graſſatam, tanta vi exundantibus lumbricis vt viſcera ventremque ad exitum rumperent. Bella autem hæc quadraginta ante annis accidiſſe: atque ob id maximè leues illis eas calamitates viſas præ Hiſpanorum imperio, quòd eos è finibus ſuis aliquando exceſſuros minimè ſperarent.

INDVS

INDVS QVIDAM MORES HISPANORVM DEPINGIT. CVR HISPANICVM iugum Indi acceperint. Nicaraguensis prouinciæ descriptio. Eius incolarum potus. Saltandi ratio. Mons flammiuomus.

CAP. XVI.

GRESSIS è prouincia Fondurensi, & ea via peragratis Chiuluteccæ fodinis, subit prouincia Nicaraguæ, ad Australis Oceani oram versa. Eam regionem cùm primum peregrinabundus obij, apud vnum è primoribus eius oræ regulis in hospitio fui. Gonzallus is vocabatur, annos iam septuaginta natus, & Hispanicam linguam apprimè callens. Is matutino quodam, cùm ipsi fortè assiderem, defixis in meum os oculis, his me verbis affatus est: CHRISTIANE, quidnam rei sunt Christiani? Flagitant Maizium, mel, bombycem, penulam, Indicam mulierem ad concubitum: aurum, argentum petunt. Christiani operari nolunt, ludificatores sunt, aleatores, praui & blasphemi. Quum ad Missam audiendam templum ineunt, de absentibus detrahunt: & alij alijs plagas & vulnera imponunt. Ad extremum eò euasit, vt concluderet Christianos minimè esse bonos. Quumque excepissem, malos, non autem bonos, ea facere: tum ille, Vbinam sunt illi boni? inquit. quippe ipse quidem nondùm vllos, nisi malos, cognoui.

Indorum de Hispanis sententia.

Indi ex Hisp. malis exemplis, de omnibus christianis iudicat.

TANDEM finito ea de re sermone, sciscitari cœpi ex eo quomodo & quamobrem Christianos in suos fines ingredi passi essent. is mihi in hanc sententiam respondit: VIR bone (inquit) de eo sic habeto: Quum sparsa de Christianorum sæuitia, per has prouincias fama, qui „ quæcunque adijssent loca cædibus, incendijs & latrocinijs infesta face- „ cent, ad nos quoque peruenisset, & eos in fines nostros irrumpere velle „ audiuissemus: conuocato omnium amicorum nostrorum & socio- „ rum concilio, sociatisque consilijs omnes vna voce decreuimus, poti- „ us mortem strenuè pugnando oppetere, quàm pati nos à Christianis sub „

iugum mitti. Eo conſtituto, haſtas, lapides, ſagittas & quæcunque alia poſſumus, comparamus. Quumque iam Chriſtiani finium noſtrorum limites pulſarent, vltro illis armati obuiam imus, & bonam diei partem fortiter pugnamus.

AD extremum tamen plerique noſtrûm impetu equorum perterriti, in fugam vertuntur. Itaque legatos duos ad Chriſtianorum ducem mittimus veniam & pacem orantes: neque id tamen alio conſilio, niſi vt inſtaurandis viribus quies & otium ſuppeteret. Ille nos in amicitiam accipit: noſtrûm inde complures, diſſimulato vero animo, cum cantu & tripudijs, pro iure amicitiæ Chriſtianis familiariter aſſueſcere, inuiſere, & multa auri aliarumque rerum munera illis ferre incipimus: Inde, ijs ita ineſcatis, domos noſtras regreſſi, intra triduum manu facta in Chriſtianos de improuiſo irruimus. Sed breui, vt primò, noſtri terga vertere.

ITA de integro, eadem mente & conſilio quo prius, pacem denuo petimus. Qua impetrata, gentium omnium noſtrarum indicto conuentu, communi conſilio decernimus, Prius occumbendum eſſe omnibus quàm vt Chriſtianos dominos acciperemus: eiúſque ſine vlla veniæ aut gratiæ ſpe caput morti deuouemus, qui ex acie fugeret. In huius conſilij effectum rurſum arma & tela aduerſus Chriſtianos comparamus & acuimus. Verùm coniuges noſtræ, hoc noſtro propoſito audito, lachrymis perfuſæ ad nos veniunt, ſupplicéſque rogant vt Chriſtianis ſeruire mallemus, quàm ita fœdè occumbere. Sin nobis ſententia ſtaret, conſilia noſtra in rem vertere, vt ipſas primùm cum paruulis ſuis liberis interficeremus, ne orbatæ viris in barbarorum iſtorum & crudelium hominum poteſtatem inciderent. Hæ vxorum noſtrarum mixtæ lachrymis preces fregére omnium animos. Itaque victi vltrò arma ponimus, & rapaciſſimis Chriſtianorum manibus nos noſtráque permittimus.

Cur Indi Hiſpanicum iugum ſubierint.

MOX tamen propter iniurias & indigna exempla quæ in nos quotidie edebant, aliquot populi in eos rebellionem moliri auſi ſunt: ſed tam graues eius pœnas Chriſtiani ab ipſis expetiuerunt, vt ne infantium quidem ætati parcerent. Neque eo contenti, alios etiam quamquam inſontes, captiuos factos, prætexentes nimirum illos quoque aduerſus ſe rebellionem cœptare, cruciabant & pro mancipijs ſub haſta vendebant.

Hiſpan. acerbus in Indos dominatus.

NOS per ea tempora neque coniugum noſtrarum, neque liberorum, neque vllius rei noſtræ domini ac poſſeſſores eramus. Itaque multi rerum tædio, filios ipſi necare, alij laqueis ſemet ſuffocare, alij abſtinentia cibi vltro vitam fugere. Donec Edictum à rege Caſtellę factum, quo nos in libertatem reſtituti ſumus, tot ac tam intolerandis miſerijs ærumniſq; finem tandem imponeret. Hîc Cacicus ille inſtitutum ſermonem clauſit.

NICA-

NICARAGVÆ regio non ita ampla, sed fertilis & amœna est: ceterum intolerabili æstu adeo flagrans, vt æstate, feruido & sabuloso exurente vestigia solo, nemo nisi noctu iter facere possit. Sex ibi continui menses pluuij, à Maio pluuiarum initio facto: reliqui sex menses planè sicci sunt, diésque æquales noctibus. Mellis, ceræ, [1] balsami, gossipij, satis ferax tellus, & suorum fructuum: in quibus pomi quoddam genus ei regioni peculiare est, neq; Hispaniolæ, neque vlli alteri Indiæ parti concessum. Pyri nostri specie fermè est: ligno interiore rotundo, nucis crassitudine, & dimidio amplius: optimi & iucundissimi saporis. Arbor eius generis procera, exiguis folijs vestitur. Paucæ vaccæ & suum copia est, ex ijs quæ ex Hispania propagandæ stirpi transuectæ sunt. Multi ibi Indorum pagi sed exigui, casas arundineas stipula opertas, modicæ amplitudinis habent. Nullius illic metalli fodinæ sunt: quamquam sub primum aduentum Hispanorum indigenæ auro, sed eo ignobilioris notæ & alijs è prouincijs allato, abundarent. Incredibilis ibi multitudo Psittacorum, seminibus infesta: ac ni Priapeia quædam terricula quæ Indi ex arundinibus fabricantur, & excussi fundis lapides absterrerent eas aues, multo plus detrimenti adferrent.

Nicarag. prouinciæ dotes.

Psittaci satis infesti.

HISPANI quum primum eam prouinciam subegerunt, propter vberrimam omnium rerum ibi repertam copiam, eam Paradisum Mahumetis nuncuparunt. Duo inter cetera fert hæc tellus, nulli præterea Indiæ regioni concessa, exceptis Guattimalæ, Fondurensis prouinciæ & Mexici finibus totóque nouæ Hispaniæ tractu. Vnum, Pauonum quoddam genus est, qui in Europam translati, vulgò Gallinæ Indicæ vocantur.

Alterum, id quod *Cacauate* vulgò vocant, quod monetæ vsum illis præbet. Id fert arbor modicæ magnitudinis, nec nisi calido loco & opaco viuit. Simulac sole tactum est, contabescit. itaque ferè in syluis vmbroso & humido loco seritur: neque id satis, sed iuxta eius generis arborem, aliam editiorem plantant: quæ simulac adolescere cœpit, eius cacumen ita concinnant aptántque, vt adulta ea arbor Cacauatum inumbret defendátque ita ab æstu vt solis radijs lædi non possit. Fructus amygdalorum speciem referens, siliquis quibusdam, velut cucurbitis, includitur, crassitudine & longitudine cucumeris: annuo spatio maturescit. Maturas eas vbi legêre, excussum folliculis fructum super storeis expansum ad Solem exponunt, donec humorem exsudauerit.

Cacauate fructus moneta Nicaraguensium.

POTVM ex eo confecturi, in testa fictili ad focum exsiccant: mox lapidibus quibus pinsitur panis contusum & commolitum, fusúmque in pateras (quæ cucurbitæ speciè è certis arboribus per omnem Indiam enascuntur) paulatim aqua temperant, atque interdum paululo pipere, quali vulgò vtuntur, condiunt, eóque in potu vtuntur.

Potio Nicaraguensium.

Quum

Quum eam prouinciam peragrarem, plusquam integrum annum ab tali lora abhorrui: & cum pagum aliquem prętereuntem Indus me fortè aliquis ad bibendū inuitaret, ego vero aspernarer, multum mirans, ridésq; abibat. Sed cum mihi vini copia non esset, ne semper aquam bibere cogerer, alios imitari didici. Ea cælia sapore aliquantum amaro, satiat & refrigerat corpus, minimè tamen inebriat. Hæc præcipua & carissima merx earum regionum est: neque quidquam aliud Indi maiore in pretio habent, vbi quidem in vsu est.

Nicaraguensium mores.

HARVM gentium mores à Mexicanis nihil propemodū differunt: humana carne vescuntur: penulis & subuculis sine manicis vestiuntur: duorum lignorum mutuo attritu ignem accendunt, & hic mos per vnisam Indiam inoleuit. Etsi illis ceræ copia esset, nullius tamen ad rei ministerium ea vti nouerant: & ad nocturnum lumen tedas è pinu agresti recisas vrebant. Quatuor earum prouinciarum sunt idiomata: sed Mexicanum inprimis elegans, cuius vsus amplius mille & quingentorum millium spatio patet, & facillimè omnium discitur. Regulos & principes (Tutruane) appellant, Panem (Tascal:) Gallinas Totoli: & (Occomaia) valet, Expecta paulisper: Morbum (Mococoua): Saltate, Mitote.

Saltandi ritus apud Nicaraguenses.

SALTANDI porro hic illis ritus & ratio est. Confluunt in vnum, ducenti, trecenti: nonnunquam etiam ter & quater mille homines, pro modo & amplitudine prouinciæ, & pro indigenarum vel modico vel magno numero: tum vt conuenêre, campum in quo saltaturi sunt, verrunt & quam mundissimè perpurgant. Mox vnus eorum progreditur & chorum ductare incipit, plerumque retrorsum corpus inflectens: interdum circumagens: ceteri omnes, inconditos illos motus imitantes, præsultorem ordine terni & quaterni sequuntur. Choraulæ qui tympanorum sonitu interim ludum incendunt, carmina quædam & cantos patrios ordiuntur: choragus primus respondet, mox exceptum ab alijs carmen per omnes in orbem decurrit.

Alium, flabellum manu gestantem, alium cucurbitā lapillis plenam, alium caput cristis & pennis decorum, alium brachia cruráque concharum lineis & corollis redimita cerneres. Illi hoc, alij alio modo corpus varie circumagunt: nonnulli crura attollunt, aliqui brachia: alius cœcum, alius surdum effingit: rident alii, alij plangunt. Cum his alijsque varijs gestibus & motibus corporis, interea sese illo suo Cacauate largè irrigantes, totum diem & sæpè noctis partem tripudiantes, solennes illos choros exercent.

NAVES quæ per mare Australe Nicaraguam petunt, angustum fluminis cuiusdam alueum inuectæ spatio viginti quinque mill. passuum ad quendam pagum appellunt (Realegio ei nomen est.) Ibi duodecim circiter mapalia sunt, ex cannis contexta, & Hispanis habitata: eò autem

diuertunt naues, propter opportunam stationem & lignationem commodissimam. Ab eo loco in Orientem diei vnius itinere abest ciuitas Legionensis, Episcopatus sedes, ad lacus ripam posita.[2] Frãciscus Fernandes eam cõdidit, sicuti & Granatam, quæ L. vlterius millia ad eiusdem lacus ripam sita est, non procul ab illius emissario seu alueo, quo se lacus in Septentrionalem oceanum exonerat. Hæ duæ vrbes simul octoginta domibus constant, quæ partim materia, partim laterculo coctili exstructæ sunt. *Legio, & Granata coloniæ.* *De hoc alueo sup.*

TRIGINTA quinque mill. interuallo abest Legione, mons flammiuomus, qui per ingentem craterem tantos sæpe flammarum globos eructat, vt noctu latissimè vltra centum millia passuum incendia reluceant. Nonnullis fuit opinio intus liquefactum aurum esse, perpetuam ignibus materiem. Itaq; Dominicanus quidam monachus, quum eius rei periculum facere vellet, aenum & catenam ferream fabricari curat: móxque in montis iugum cum quatuor alijs Hispanis ascendens, catenam cum aeno in caminum demittit. ibi ignis feruore aenum cum parte catenæ liquefactum est. *Mons flammiuomus.* *Empedocles Dominicanus.*

Monachus non leuiter iratus Legionem recurrit, Fabrum vehementer incusans, qui catenam tenuiorem multò quàm iussisset ipse, esset fabricatus. Faber aliam multò crassiorem excudit: Monachus mõtem repetit: catenam & lebetem demittit, res priori incepto similem exitum habuit: nec tantùm resolutus lebes euanuit, verùm etiam flammæ globus repente è profundo exiliens, propemodum & Fratrem & socios absumsit.

Omnes quidem adeo perculsi, in vrbem reuersi sunt, vt de eo incepto exsequendo numquam deinceps cogitarent. *Sacerdos metallarius.*

IN ea ipsa ciuitate cognoui sacerdotem, qui Quęstoris regij interuentu à rege Hispaniæ per literas petijt vt sibi ducentos seruos dari iuberet: pollicitus perfosso illorum opera aureo illo monte ingentes se inde diuitias eruturum.

Isti Rex rescripsit, montem, si vellet, suo sumtu aperiret. sibi enim non esse mancipia quæ ad eas fodinas mitteret. Ita inceptum illud omissum est.

1 BALSAMVM (vt inquit Plinius libro duodecimo capite 25.) vni terræ Iudeæ concessum, pridem perijsse creditur. Nunc verò, quod ex India Occidentali adfertur, primùm in Hispaniola inuentum est, Indicæ mulieris indicio. Arbor vnde hic liquor elicitur, Goaconaz ab indigenis vocatur. Ouied. Historiarum natalium Ind. libro decimo capite tertio.

Elicitur quoque hodie in noua Hispania ex arbore Punica malo maiore, cuius folia vrticæ similia serrata & tenuia sunt. Indi Xilo vocant. Elicitur autem duobus modis. Primùm multis incisuris vulnerato arboris cortice.

Altero ramis & truncis eius arboris assulatim & minutim concisis, & in lebete amplissimo feruefactis: mox oleo supernatante collecto. Id priore ignobilius est. Monar. de simplic medic. Indic.

2 Is est qui Iucatanam Primus aperuit. Suprà huius lib. capite decimo. Quem postea Petrus Arias Abulensis, post Castellæ aureæ imperium abrogatum ob Valboæ mortem, Nicaraguæ Gubernator, capitali supplicio affecit, quod clandestino fœdere cum Ferdinando Cortesio inito, occupatam, sponte ipsius, prouinciam armis retinere vellet, Sed oblato falso crimine insontem oppressisse visus est, sicuti & generum suum antea, vt sublato æmulo, vacua prouincia solus potiretur.

3 Montis illius flammiuomi nomen Gomara Masaiam, Dominicani F. Blasium de Ynuesta, edit: scribitque nouum istum Empedoclem & præterea duos Hispanos sciendæ eius rei causa auidos semetipsos tribus corbibus in Vulcanium illum craterem demisisse, quoad eius fieri potuit: atque inde lebetem catena ferrea reuinctum, ad centum & quadraginta vlnas deiectum, tandem vbi ad flammam peruenit liquefactum esse cum aliquot catenæ annulis. Illos stupefactos tali naturæ miraculo, irrito labore inde prosilijsse. Ceterum anno M. D. LI. Ioanni Aluarez Doctori & Decano à Rege concessum esse vt recluso eo monte metallum erueret. Gomar. Histor. gen. libro quinto, capite 203.

PETRI

PETRI ALVARADI IN PERVANVM REGNVM EXPEDITIO. EIVS MORS, & conſcientiæ in morte dolor. Vxor eius Deum ipſum increpans, miro eius iudicio abſumitur.

CAP. XVI.

E NICARAGVA in occaſum tendentibus, tercentum mill. à Legione, numquam longius ab ora maritima abſcedendo quàm vt ipſum mare conſpici poſſit, peruenitur ad Guattimalam. Eam vrbem Petrus Aluaradus, poſtquam eam prouinciam ſubegerat, inter duos montes condidit, è quibus ſemper fumus euoluitur: ac duas præterea, San-michaelem videlicet & San-ſaluatorem, quæ centum mill. paſſ. inter ſe diſtant. Iamque hic Aluaradus, perdomita & diuiſa ea prouincia, eáque vrbe condita, cum magna pace ac tranquillitate in coſtituta à ſe ditione partis opibus fruebatur, quum nuncium accipit, Franciſcum Pizarrum & Didacum Almagrum, in Peruanum regnum tranſgreſſos, incredibiles ibi diuitias reperijſſe.

Pet. aluarado, iam partis opibus, per auaritiam & ambitionem frui non licet.

De his lib. 3. cap. 1.

HIS permotus, per amicos literas à Cæſare & poteſtatem tranſmittendi in illud Regnum, ac cuiuſcumque vellet eius partis, quàm modò alij Hiſpani non inſediſſent, in ditionem redigendæ coloniiſque occupandæ, impetrat.

INDE anno M. D. XXXIIII. ſeptem nauium armata claſſe è prouincia ſua ſoluens, ſeptuageſimo quarto die ad oram Peruanam appellit. Mox in litus Mantæ egreſſus, ad eam oram quæ ab Hiſpanis pòſt Portus-vetus dicta eſt, ducibus Indis regionis peritis aſſumptis, vlteriùs in mediterranea progreditur. Tandem ſuperatis montium quorundam frigitiſſimis iugis & perpetua niue obrutis (vbi multi Hiſpani frigore diriguerunt, alij penuria victus cæſis equis famam tolerauere) in prouinciam Quiton peruenit.

ID vbi Franciſco Pizaro allatum, extemplo Didacum Almagrum cum C L. Hiſpanis aduerſus eum mittit: qui ſi poſſet, uel eum aditu prohiberet, vel exercitum quem ille adduceret, precio ab eo licitaretur. Al-

magrus Tombesium peruenerat: ibi audito Aluaradum numero militum multò se esse superiorem, hostiliter eum inuadere non ausus est. Ambo ad Liribambam flumen conueniunt: ibi licenciatus Caldera pacem inter eos & amicitiam concilians, iubet Aluaradum tradere quas adduxisset copias Pizarro & almagro: illos verò vicissim dare Aluarado centum millia aureorum ducatorum, ea lege ac conditione vt ipse ex eo regno excedens, numquam deinceps eò regrederetur. Hæc pactus Aluaradus cum quatuor famulis Peruo decedit, & successu lætus Guattimalam reuertitur. Paulo pòst perlustrandæ eius oræ in Occidentem, & nouas terras quærendi consilium capit: & eò decem liburnicas, myòparones quatuor, instruit.

Fr. Marcus de Nizza cum aliis anno 1539. eam peregrinationem obiit.

EODEM ipso tempore quo Aluaradus classem adornabat, venere Mexicum Dominicani quidem monachi, peragratis ad Occidentem terris mille amplius milliarium spatio: qui vt ex longinquo reuenerant, de illis regionibus mira narrabant. Vulgarunt inter alia, Sibollam prouinciam aliásque terras fertiles, diuites, auro cyanis, vulgò Turquinis, gossipio, aliísque dotibus, abundare. Ea relatione moti Antonius Mendozza nouæ Hispaniæ prorex, & Ferdinandus Cortesius eodem in regno summus Præfectus - militiæ, suscipiendæ per se aut per legatos eius expeditionis consilia inter se agitant: sed discordibus inuicem animis, quum neuter alteri satis fideret, diuersi alius aliò abiere. Cortesius Hispaniam petijt: Prorex Petrum Aluaradum è Gattimala arcessens, quam celerrimè posset, cum suis copijs venire ad se iubet. Is breui soluens ad Trinitatis portum appellit: & terrestri itinere Mexicum profectus, de suscipienda in sibollam expeditione cum Prorege transigit. Inde, septingentis militibus conscriptis, armísque, equis, & alijs aditer necessarijs rebus prouisis, Mexico ad naues tendit.

Didacum Lopez de Zunigua, vocat Gomara.

IN itinere nuncius ei affertur, Indos Xalisci prouinciæ incolas aduersus Hispanos rebellasse: itaque inde cum maxima copiarum parte ad ferendam suis opem festinat. Vt venit Petrum Zunicam Hispanorum complurium cæde recendi confusum & tristem ibi nactus, ambo ad collem editum, Quem Indi munitum manu insederant, obsidendum properant. Munimentum id erat eiusmodi: totas arbores ramis inuicem implicatis & coeuntibus cum ingentibus saxis colligatas, quodam veluti nexu continenti opere iuncto, perpetuam septem hosti obiecerant. Sumúlque vt Hispani erigere agmen in collem & ferociter discurrere cœperunt, Indi horribili clamore sublato, cæsis arborum ramis, compagen operis soluunt. Tum verò prorutis arborum & lapidum cumulis, omnia ingenti cum fragore in præceps deferri, & ingentis magnitudinis saxa per montis prona deuolui tanto impetu vt maximam sub euntium Hispanorum partem obtererent. Aluaradus prouoluto in eum equo præceps datus, duos intra dies viua concessit. Petentib. à decūpente quid ei maximè doleret, Anima, inquit, vehemēter mihi dolet. Mediocri homo statura fuit loquax, perfidus, sæuus aduersum Indos, beneficiorum

Ambitiosa & auara anima cruciatus.

neficiorum immemor atque ingratus vſque adeo vt vulgò etiam de eo ſui dicant, Eum nulli amicorum fidem vmquam præſtitiſſe. Poſtremò inceſtis nuptijs infamis, quum duas ſimul ſorores in matrimonio habuerit.

ALVARADO mortuo, breui, Proregis miſſu, Mexico ad eam expeditionem abijt Franciſcus Velaſquetz Coronatus cum octingentis militibus ijsque equitibus pleriſque quum nauibus ad eam prouinciam ſubigendam & habitandam ire abnueret. Vt eò peruenit, pro omnibus diuitijs niuis copiam & commeatus penuriam reperit. Itaque multi equi, & Indicorum ſeruitiorum plerique fame abſumti ſunt. Dux ipſe, quum ſe maiores opes inuenturum ſperaret, progredi vlterius ſtatuit. Iamque CL. milia paſſ. emenſus, animalium genus quoddam mediocris magnitudinis, vaccæ forma reperit. Hiſpani in eorum animalium armenta irruentes, multa mactant & famem expellunt. Inde Velaſquez multo fruſtra eius oræ peragrato ſpatio, poſtquam leuibus aliquot prælijs indigenas expertus eſſet, libertatem ſuam acriter propugnantes, eorum aliquot incenſus ac direptis pagis: tandem ſpe irrita fatigatus, probraque ac diros in monachos illos iaciens, qui de eius prouinciæ opulentia tam lætam famam vulgaſſent, multis amiſſis Hiſpanis, pauper & nudus Mexicum regreſſus eſt.

Velaſquez in Sibollem. ſi expeditione pro theſauro caubones reperit.

NVNC, vt ad Aluaradum redeam, poſtquam eius mortis nuncius Guattimalam allatus eſt, Beatrix de Cueua vxor eius, femina equidem animi impotens, vana & ſuperba, quum Dei opt. max. omnipotentiam cum gratiarum actione agnoſcere, & immenſam eius bonitatem laudare deberet, in blaſphemas voces erupit, dicens, Nihil peius grauiuſque à Deo mali inferri ſibi potuiſſe, quàm quod viro orbata eſſet. Simul atrari ædes & nigro pingi iubens, non cibum, non ſomnum capere, non ſolatia vlla admittere, ſuſtinuit. Adhæc laceratis crinibus humi corpus abijcere, multáque alia dicere & facere quæ mentis compotem non decerent. Inter hæc tamen magnificas & pompæ plenas exſequias viro duxit: neq; luctu aut funebribus lamentis impedita eſt quominus primorum ciuitatis cœtu conuocato, ſe eorum ſuffragijs Gubernatricem prouinciæ deſignari curaret, omnéſq; ſacramento in verba ſua adigeret.

Diuini iudicii in ſuperbam & blaſphemam viduam exemplum.

Ambitione luctu quidem minuitur.

SED paulo pòſt quàm ea geſta erant, ecce die VIII. Septembris, qui Virgini vulgò ſacer eſt, anno M.D. XLI. imber ingentibus procellis effundi incipit: adeo vt circiter ſecundam noctis horam quæ alterũ ab eo diem ſequuta eſt, Indi quidam Epiſcopum prouinciæ adeuntes (Franciſcus Maroquin is vocabatur) ei ſignificarent, ſe ad radicem eius montis qui vrbi proximè immineret, terribilem quendam ſonum & inſolitum fragorem auribus accepiſſe. Epiſcopus obiurgat eos, Non vos ſæpe (inquit) monui, ne eiuſcemodi rebus aures præberetis? Iam paulo vltra medium nox proceſſerat, quum repentè magna vis aquarum ex eo monte tanto impetu & violentia, torrentium inſtar erupit, vt ſaxa ingentis magnitudinis deuolueret, quæ mox incuſſa ſubiacentibus petris, maiore vi quidquid obuium eſſet proterebant.

SIMVL audiebantur per acrem iugubres vlululatus & ſtridores horrendi: & furuam quandam vaccam multa inferentem damna, & ea loca peruagantem, ſuper ſunt qui viderunt.

Inter multas ædificiorum ſtrages, quas ea eluuio aquarum dedit, primam Gubernatoris domum rapuit: & ea clade perijt Beatrix ipſa gubernatrix cum ijs omnibus quæ cum illa orandi cauſa (vt fertur) in abditū conclaue ſeu ſacrarium aliquod penetrale, conceſſerant. Ad eum modum breui ſubmerſa & concuſſa repentina vi tota propè illa ciuitas, proſtrata eſt.

Centum circiter ac viginti Hiſpani vtriuſque ſexus eo caſu periere: nonnulli qui ſub initium ruentis tempeſtatis vrbe ceſſerant, peniciem effugerunt. Luce orta, poſtquam procella conquieuerat, vicinis vrbi cāpis Hiſpani nonnulli debilitati, plerique obtriti, alij brachijs, alij cruribus fractis, iacentes reperti ſunt: inter ceteros puellula quædam illæſa & ſine vlla noxa, ſublata eſt, quam ex Indica muliere Aluaradus ſuſceperat. Neque ex ea ſtirpe quiſquam, præter iſtam, remanſit. Poſt eam ruinam Gattimala in modica planicie, vbi nunc ſita eſt, inſtauratur, trium mill. ſpatio à veteri diſſita, ad Ortum: conſtatque ſeptuaginta quinque aut octoginta domibus laterculo coctili exſtructis, quæ magnam partem tegulis contectæ ſunt.

Gattimala instauratur.

IN ea prouincia frequentes exiſtere terræmotus experientia ipſa didici. Quum enim fortè aliquando eſſem in cœnobio, veteri Guattimalæ vicino (locus is vulgò Almolonga di Baſſo appellatur) & cum monacho colloquerer, ſuper exiguo quodam tumulo, terra adeo contremuit, vt campanæ ſua ſponte ſonitum dederint: maceriæ quibus circumſeptus erat cœnobij hortus magna ex parte corruerint: ſubterranei tubi, per quos aqua ad fontem deducebatur effracti: ſacellum maius duobus locis fiſſum hiaret, & aliquot tegulæ in terram deciderent: terramque ipſam omnes hiatu profundo diſceſſuram crederent. Durauit hic terror quantum recitando Symbolo Apoſt. temporis ſatis eſt.

CETERVM ea prouincia, quia cœlo miti ac temperato ſubeſt, frumenti ſatis patiens eſt: ſed omnium arborum quæ eò ex Hiſpania tranſlatæ ſunt, nulla coalauit præter ficos & Armeniacas malos; verùm & ipſarum quoque fructus quum matureſcere incipiunt, ſub initium videlicet hiemis, tum inſipidi exiſtunt.

Duorum à Gattimala dierum itineris ſpatio, loco maritimo quem vulgò Izalchi appellant, magna vis Cacauatarum colligitur. Et hæ hodie ferè ſunt Hiſpanorum qui eam prouinciam incolunt, opes: earúmque maximam partem per Nouæ Hiſpaniæ prouincias diſtribuunt, in quibus, quòd id regnum frigidioris quàm calidioris temperamenti ſit, id genus fructus non ſufficienti copia colligitur,

PORRO

PORRO isti Guattimalenses Nicaraguensibus & Mexicanis moribus ex æquo ferè participant. Itaque negotiantur mercatúsque & contractus inuicem exercent. Ac plerique eorum artes etiam mechanicas didicere. sunt enim inter eos fabri materiarij, carpentarij, pictores, aurifices, aliarumque opifices artium: & hos Hispani quondam in seruitijs habebant, eosque ære emtos varia opificia docuerant: sed quum heri ipsi aliquod laboris sui premium & fructum ex eorum opera decerpere vellent, tum in libertatem restituti sunt.

QVOTIDIE venalitia sua fora & mercatus exercere consueuerunt. merces, ferè sunt esculenta & poculenta, qualia sal, pisces, fructus, cucurbitæ, battatæ, incocti cum ramis ficus indigenæ, & ex ijs facta potio ita scitè & honestè mista, vt solus eius conspectus nauseam mihi cieret.

Præterea gossipio, penulis, interulis, cristis pennaceis alijsque eiuscemodi, commercia inter se agitant.

1 PETRVS Aluaradus, vt Francisci delos-Couos, qui à secretis & intimus consiliorum Cæsari erat, gratiam & fauorem quæreret, duarum simul sororum incesto matrimonio semet polluit, idque permissu & indulgentia Papæ. Gomara Historiar. gen. lib. 5. cap. 109.

INDICA-

INDICARVM GENTIVM COLOR: VINVM ET FERRVM IN PRECIO HAbent. Legendi & ſcribendi in noſtris peritiam mirantur. Hiſpanicum iugum excutere cupiunt.

CAP. XVII.

VOD ad colorem Indicarum gentium attinet, in vniuerſum ferè cereo aut buxeo, & fuſco ſeu rauo quàm alteri propior eſt: omniúmque quoſcumque in ampliſſimis illis prouincijs videre mihi licuit, pulcherrimi ſunt Parienſis ſinus accolæ & Valentiolæ prouinciæ indigenæ: ij nempe qui in mediterraneis opaca montium incolunt. Cuius rei cauſam eam eſſe arbitror quòd ea loca minus ſolis vapore torreantur quàm plana: ſiquidem maritimæ oræ accolę ſubfuſco, & velut carnis ſole flagranti ambuſtæ, colore ſunt.

Vinum & Ferrum apud Indos rara & cara.

CETERVM omnium rerum quas Hiſpani in Indiam tranſtulerunt, nulla Indis gratior acceptiórque extitit quam vinum: & quamquam ipſi è Maizio atque alijs rebus factitia vina & potus moliantur, vti ſuprà diximus, vulgò tamen dicunt non ita ijs quæ ipſi faciunt, villis ali vires vigorémque animi, recreati ſpiritus, ventrem excalefieri, nec ſomnos ita dulces ſuauéſque conciliari, vt illo Caſtellæ. Ferrum præterea ad ipſos inlatum carum habuerunt: quum nihil ferè olim fabricarentur præter æneas ſecures, & cultellos è ſilice. Sed ſuper omnia noſter legendi & ſcribendi vſus, Indis miraculo fuit. Itaque quum Hiſpani literas Indis ad aliquem perferendas dabant, nuſquam cogitando aſſequi poterant, qua ratione charta alba nigro diſtincta eloqui poſſet.

Indi legendi & ſcribendi vſum mirantur.

CETERVM omnium gentium ac prouinciarum in quas Hiſpani ſubactas hodie imperium obtinent, frequentiſſimæ & hominum multitudine abundantiſſimæ, hæ ſunt, Noua Hiſpania, & ab ea Iucatã, Guattimala, Nicaragua, & nonnulli Peruani regni tractus.

PORRO

PORRO quum nouum illum orbem quatuordecim annorum ſpatio, vt ſuprà dixi, perluſtrauerim, ac legerim Hiſtorias quas Hiſpani de rebus à ſe in illis regionibus geſtis & ſuis aduerſus Indos victorijs ſcripſerunt: pleriſque in rebus illos laudibus ſuis enarrandis modum egreſſos fuiſſe exploratum ac compertum habeo. Atque in eo maximè, quum iactant ſe ſumma laude eſſe dignos, quòd omnes à ſe ſubiectos in India populos conuerterint, & Chriſtianos fecerint. quod quum dicunt, illos nempe populos à ſe factos eſſe Chriſtianos, perinde eſſe videtur ac ſiquis, exempli gratia, dicat, Panem à piſtore bene eſſe coctum. Attamen quum Chriſti Domini noſtri & ſeruatoris doctrinam attentè conſidero: equidem comperio plurimùm intereſſe inter nudum nomen, & rem ipſam: id eſt, Chriſtiani tantùm nomen gerere, & Chriſtianum reipſa eſſe, latè inter ſe differre. *Hiſpani laudum ſuarum immodici prædicatores.* *Gom. lib. 5. Hiſt. gen. cap. vlt.*

QVO magis id credamus, vel Barbaros ipſos ea de re ſententiam ferentes audire operæ prætium eſt. Nam in peruano regno aliiſque multis locis, quantumuis Hiſpani paſsim vulgarint ſe Chriſtianos eſſe, Dei ipſius & parentis cœleſtis filios: tamen ob intoleranda ſæuitiæ exempla quæ aduerſus Indos ediderunt, nulla ratione vmquam effici aut extorqueri potuit vt id nomen Hiſpanis tribuere & agnoſcere vellent. Ea nimirum gens multo acriore ac ſolertiore iudicio quàm quælibet aliæ Hiſpanis ſubiectæ dotata eſt. *Peruani Hiſpanos pro Chriſtianis & filijs Dei agnoſcere nolunt.*

Mexicani quidem & finitimi alij populi, ex quo Hiſpani primùm in eas terras tranſgreſſi Chriſtianos ſe eſſe dixerunt, eos quoque & ipſi ſemper ex eo hoc nomine nuncuparunt. Id verò vt faterentnr & dicerent, numquam ad duci potuere Peruani, ſicuti antè dictum, & ſuo loco fuſius exponetur.

QVARE, quum extra controuerſiam ſit quamlibet nationem peregrinæ gentis imperio ſubiectam, ſi ſemet in libertatem vindicare poſſit id verò cupidiſſimè & ſine vlla dubitatione facturam: ita Indi haudubiè, Mexicani præſertim, aſſiduè diſſimulantes excupant, ſedulò ſemper aſpectantes an ſolitæ naues ex Hiſpania veniant. *Indi Hiſpanicum iugum excutere cupiunt.*

Ac ſiquid caſu Hiſpaniæ infortunij accideret, ſicuti fieri poteſt (quippe Imperia omnia quantumuis magna & potentia, omnes gentes, populi, ciuitates & regna, humanorum caſuum varietati atque inconſtantiæ, quam vulgò Fortunam vocant, obnoxia eſſe in perſpicuo eſt) ſi clades inquam aliqua memorabilis Hiſpaniam haffligeret, nec naues commeare in Indiam poſſent, vt ſolent: vniuerſa quàm latè patet India, iugo excuſſo, rebellaret, atque omnibus Hiſpanis mactatis ſollenne agitaret epulum: atque, vt à quibuſdam monachis

accepi, illi ipsi Fratres primi omnium funebre istud conuiuium suo sanguine imbuerent, quòd peruersis indigenarum moribus perpetuò aduersentur.

ID verum esse vnius rei exemplo probasse sufficiet. Anno millesimo, quingentesimo, quinquagesimo tertio, quum Guattimalæ essem, eo ipso tempore quo Galli cum Hispanis bellum gerebant: nec ob metum piratarum, per omnem eam oram spatio quatuordecim mensium appulissent vllæ naues, præter phaselos duos (Galeones vulgò vocitant) Aluari Bazani, quorum alter ad Nomen-dei, alter ad Villam-riccam, Nouæ Hispaniæ portum, applicuerat: iam Hispanorum animos vehemens formido incesserat, ne Indi ad res nouandas spectarent, quòd iam ex Mauris audiuissent Gallos cum Hispanis bellum gerere, multaque iam illis damna intulisse.

Ipse quidem per eosdem hosce dies, quum in eo loco quem Almolongam vocant, mulo infra Guattimalam, vbi quondam sita erat vetus Guattimala, cum quibusdam Indis colloquerer: sciscitari ex me vnus cœpit, An Galli haberent equos, & ea quæ faciunt Tau Tau, quũ vellet quærere an Gallis essent bombardæ, nec posset.

Indi Gallorum in Indiam expeditionem peroptant, vt ab Hispanis liberentur.

Tum ego excipiens, Habent verò, inquam. Ibi ille suspirium ex imo pectore petitum ducere: & Deo notum est quid tum haberet in votis. Certè, tametsi monachorum assiduis vocibus illorum aures circumsonent, monentium nequid nouare aut mouere aggrediantur, quia videlicet Cæsar è Castella innumeram vim Christianorum aduersus ipsos emissurus esset, à quibus multo inclementius, quàm antea vnquam, haberentur: attamen ne his quidem toties iteratis & inculcatis minis impediantur, si idonea & opportuna occasio sese obtulerit, quo minus omnes Hispanos è suis finibus si modò possint, exterminent.

1 INDIS principiò persuasio erat, epistolas quas Hispani mutuo ad amicos mitterent, animatas esse & loqui. Cuius rei lepidam historiam narrat Gomara.

Mittebat Hispanus quidam ad amicum duodecim Hutias (id est, cuniculos Indiæ Occidentalis peculiares) assos, ne æstu corrumperentur. Indum qui deferebat, quum vel obdormijsset fessus de via, vel interquiesset, diutius morantem in itinere fames corripit: tres Hutias absumit. Reuertitur, litteras ab amico illo ad herum referens, quibus ille de nouem Hutijs ad se missis gratias amico agebat. Hispanus perlectis literis irascitur seruo: ille duodecim reddidisse affirmat. Sed quum epistolæ indicio proderetur, rubore persusus verum aperit, & suos ea de re populares commonefacit, vt sibi à folijs & chartis eiuscemodi loquacibus cauerent.

NEC

NEC diſpar eſt quod de Braſilienſib. ſcribit Lerius: Quum primò (inquit) in eas terras veniſſem, verba & ſententias aliquas, vt ſermoni eorum aſſueſcerem, ſcribebam, eáſque mox coram ipſis legebam. Illi, præſtigias id eſſe rati, inuicem his verbis alij alios alloquebantur: Non mirum iſtum qui heri ne vnum quidē verbum idiomatis noſtri callebat, nunc vi & ope huius chartæ, quæ illum noſtra eloqui docet, ita peritè ea ſonare vtà nobis intelligantur? Nauig. Braſil. cap. 16.

Ceterum apud aliquos Indorum Occidentalium populos literarum vſum eſſe, allati inde libri prodidere. Iuriſperitus quidam, Corales, Darienenſium prætor vrbanus, ad Regem Catholicum ſcribens, inter alia retulit, Ad ſe adductum Indum quendam, qui ab hero fugerat ex interioribus Continentis terris verſus Occidentem. Is legentem aliquando litteras Prætorem conſpicatus, mirabundus accurrit vt videret: dixitque Patronum ſuum & populares etiam libros habere, ſed è folijs arborum ſimul conſutis compactos, cuiuſmodi à Corteſio è Colluacana in Hiſpaniam miſſi ſunt.
Petr. Mart. Mediolan. Ocean. dec. tertio lib. 10.

INDI CHRISTIANORVM IVDICES, SACERDOTES ET MONACHI IN India Occid. auaritiæ dediti. Indi Hiſpanorum conſuetudine deteriores fiunt, & Chriſt. religionem ludibrio habent.

CAP. XIX.

MNIVM eius gentis rerum, quas maximè in India laboraui vt ſcirem, id imprimis intelligere conatus ſum, quid nimirum de Fide noſtra illi ſentiant. Itaque quæcumque ea de re tum ex publicis Monachorum & ſacerdotum quorundam ſermonibus didici, tum ex ijs quæ ipſe vidi & ab ipſiſmet Indis audiui, ea nunc exponere operæ precium duco: vt Lectores inde ſibi ſubijciant, quantum mala noſtra opera exemplaque ſcandalorum apud illos pariant. Prudentes verò ac ſobrios Lectores ante omnia rogo vt æquum huc & attentum animum afferant, ſciantque ſe verè aurea dicta ſententiaſque in primis memorabiles ſummaque admiratione dignas hîc audituros.

INDORVM plerique ac potiſſimum Regulorum & principum filij, qui legere & ſcribere didicerunt, atque adeò Præcepta ipſa Dei, quę bona eſſe fatentur, idcirco plurimùm mirantur nos ipſos à quibus hæc habent, ea non obſeruare, & vulgò ita loquuntur: HEVS tu Chriſtiane, Vetat Deus ne quis per nomen ſuum in vanum iuret: at tu omni & quidem leuiſſima de cauſa, aſſiduè iuras & peieras. Iubet Deus ne falſum teſtimonium dicamus: vos verò Chriſtiani nihil ferè aliud facitis, » & alij alijs detrahitis & maledicitis. Iubet Deus vt proximum tuum tan- » quam teipſum diligas: eique ſua debita remittas, vt tua tibimetipſi con- » donari vis: vos verò planè contra facitis. nam & à vobis malè tractantur » qui minus opibus valent, & ſiquis quid debeat vobis, vos eum in vincula » trahendum & conijciendum curatis: ac quanquam facultatibus careat, » tamen vt perſoluat vrgetis, & rigidè æs veſtrum exigitis. Si inter vos ſit » pauper aliquis Chriſtianus, ne de veſtris facultatibus illi erogetis, remittitis eum ad caſas noſtras, vt ei eleemoſynam largiamur.

Barbari ſurgent in iudicio aduerſus Chriſtianos multos, & condemnabunt eos.

SVNT

SVNT præterea etiam Indi, qui immodicam auaritiam nostram & furiosam cupiditatem pertęsi, aureum numisma aut bracteam in manus capiant & dicant: EN Deum Christianorum: propter hoc è Castella in terras nostras venere: propter hoc nos subegerunt, vexarunt, pro mãcipijs vendiderunt, & multa in nos nefanda ediderunt: propter hoc bella & prælia inter se agitant, & alij alios mutuò interimunt: propter hoc perpetuò inquieti, alea ludunt, blasphemant, diris se devouent, litigant, furantur, alij aliorum vxores rapiunt. denique huius gratia nullum sceleris aut libidinis genus prætermittunt.

Barbari auaritiam Christianorum grauissime notant.

IPSE sacerdotem cognoui, Guattimalensi episcopo in primis acceptum, qui per illos Indiæ pagos venale vinum circumferens (quanquam id Præsidum & Gubernatorum edictis prohibitum esset) breuiore quàm sex mensium spatio vigintiquinque millia Regalium lucratus esset. Sunt præterea monachi qui palam & interdiu ea flagitia committunt, quæ alios vel noctu perpetrare puduerit. De vitiosis, non de probis hìc loquor: quamquam etiam Franciscanus quidam publicè clamaret, nec sacerdotem, nec monachum, neque episcopum in tota India vllum existere viri boni nomine dignũ. Quippe omnes se dedere auaritiæ, atque vbi Indos diuitijs abundare intelligerent, eò omnes confluere certatim. vbi verò inopes essent, ea loca omnes fugere. Monachus ille, quũ San petri esset, Capitis Fondurensis vrbe, proximum nauium traiectum exspectans, vt in Hispaniam transmitteret: propter hæc verba, Superioris sui mandato, captus & Guatimalam abductus est. Ipse quoque sacerdotes inter se confabulantes & profitentes audiuisse me memini, Sed ad questũ faciendum, non aliã ob causam, ex Hispania in Indiam traiecisse.

Monachorum nefanda ... in India.

Veritas odium parit.

NVNC quod ex monacho quodam, quum Comaiaguæ essem, auditum habeo, referam. Is mihi retulit cognitum à se Indum reguli cuiusdam filium, acutissimi ingenij hominem, qui quum adolescens in ludum itaret, ibique legere ac scribere disceret, nemo erat qui non existimaret eum ita virtute ac doctrina præstantem inde euasurum, vt ceteris vitæ exemplo preiret. Sed vt trigesimum ætatis annum attigit, contra quàm omnes exspectarent, inde impurus, nequam & sceleratus, redijt. Interrogatus cur è bono improbus euasisset: Ex quo (inquit) Christianus sum factus, per Dei nomen iurare, & per Crucem, & per verba sancti Euangelij: ac per Dei vitam blasphemare didici: eumque abnego, nec credo. Aleari præterea didici, & verum numquam eloqui: ensem insuper mihi comparaui ad ciendas rixas: denique, vt plane ritu Christianorum viuam, nihil iam mihi præter coucubinam deest, quam breui me domum ducturum spero.

Indi Hispanorum consuetudine corrumpuntur.

QVOD mihi ipsi vsuuenit, commemorabo. Reprehenderam forte Indum aleæ & blasphemijs deditum. Ille mihi confestim: Nos inquit, ex vobis ipsis hæc exempla didicimus. Ac certè qui ita flagitiosè viuunt Indi, ex ijs ferè sunt, qui apud nonnullos Hispanos educati, quibus nullum studium est, præterquam alea ludere, blasphemare,

&ciuſcemodi alia facere, domeſtica conſuetudine eorum moribus facillimè aſſueuerunt. Atque hæc ferè ſunt miracula & prodigia, quæ Hiſpani apud Indos edidere.

Christianiſmum in frigidis ceremoniis ſitum etiam Barbari ipſi rident.

MVLTI præterea Indi alij reperiuntur, quos ſi interroges, An Chriſtiani ſint: Reſpondent, ſe eſſe: quippe Epiſcopum ſignaculo Crucis eorum faciem ſignaſſe, & benedictionem ſuam ipſis impertiuiſſe: ſe templum ædificaſſe, atque intus B. Mariæ imaginem collocaſſe, poſtremò
» campanam comparaſſe. Fortè aliquando ipſe quum ab Indo ſciſcitatus
» eſſem, An Chriſtianus eſſet: tum ille, Num tu vis me, inquit, per decem
» aut duodecim annos ſeruum eſſe Epiſcopi, & curare ſuam mulam?

ALII eadem de re interrogati dicunt, Sibi quater aut quinquies caput aqua à ſacerdote conſperſum. Iſti tales, ſimul vt ſacerdotem aliquē aut monachum venientem conſpiciunt, tum confeſtim obuiam accur-
» rentes, Pater, inquiunt, irrorate mihi caput aquâ, quia volo eſſe Chriſtia-
» nus, etiamſi iam aliàs baptizatus fuero. Ita initio ab vno facto, cetera
» plebs quò pergat ignara, vniuerſa concurrit. Id ferè vſuuenit ijs locis vbi Indi pauci & pauperes ſunt, & inter quos nulli nec ſacerdotes nec Fratres reſident. Ceterum inter monachos nonnulli etiam reperti ſunt, qui iſtos baptiſare nollent, quum dicerent, Perinde eſſe Indum baptiſare, vt brutum aliquod animal. Alij è Caſtella in Indiam tranſgreſſi, ibique moribus & exemplis tum Hiſpanorum tum Indorum inſpectis, vtroſque pariter miſerantes, retro in Hiſpaniam ad ſua cœnobia reuerſi ſunt.

QVOD facilè inter omnes conſtat, omnium propè Indorum Occid. maximè ab humanitate alieni ſunt Braſilienſes barbari. Quæ tamen ſit eorum de Deo notio, quæ laudum & præceptorum Dei admiratio, ex Lerio noſtro cognoſcere operæ precium eſt. Is ergo de Touopinambaultijs Americæ gente agens, ita ſcribit: INTER cetera, (inquit) dicebamus illis nos credere in vnum Deum, creatorem cœli & terræ, qui vt orbem & quæcunq; in eo ſunt, condidit, ita omnia pro arbitrio gubernat. Illi vbi hæc audierant, alij alios intuentes, & in hanc vocem (quæ admirationis nota ipſis familiaris eſt) erumpentes, *Teh*, defixi & ſtupefacti hærebant. Et paulo pòſt: Quum fortè aliquando inquit, cum alijs Gallis aliquot in quodam barbarorum pago eſſem, (*Ocarentin* ipſi appellant) & in aperto ac propatulo cœnarèmus: confluentes Barbari eius vici incolæ, maiores natu præſertim, cum multis beneuolentiæ ſignis, circumfuſi, neque vel minimo verbo dicentes interfati, nos attentè & tacitè intuebantur. Donec peracto conuiuio, magno natu quidam, quum obſeruaſſet nos ab hymno cibum auſpicatos, hymno quoque cœnam clauſiſſe, accedens, ita infit: Quid ſibi vult hic ritus quo vos modò vſi eſtis, quum ſublatis pileis omnes, præter vnum qui loqueretur, ſilentium tenuiſtis? Ad quem pertinebat ea oratio quam ille habuit? Veſtrúmne præſentium ad aliquem: an ad abſentium? IBI ego opportunè oblatam eam occaſionem arripiens, vt apud eos de vero Dei cultu loquerer: quum præter eius pagi amplitudinem & frequentiam, Barbaros etiam ſolito attentiores animaduerterem: rogare Interpretem noſtrum vt ſuis verbis, meum illis ſermonem, quoad capere ipſi poſſent, explicaret. Tum à quæſtione ſenis exorſus, Preces noſtras ad Deum dirigi reſpondi: eumque, etſi ſub ipſius conſpectum non caderet, non tantùm liquidè audiuiſſe nos, ſed etiam quicquid pectore occultum haberemus, id perſpicuè cognoſcere. Indè ad Creationem mundi delapſus, inprimis laboraui vt docerem, hominem nobiliſſimum inter creaturas à Deo eſſe conditum, vt eò magis celebrandæ opificis ſui gloriæ ſtudeat. Ac nos quidem, quòd ipſum coleremus, eius manu infinitis periculis longiſſimæ nauigationis in tam vaſto mari eripi: eiuſdemq; ope fretos, ab omni prorſus Aignan metu (Dæmonem ita appellant, à quo ſubinde vexantur) tum in hac tum in ventura vita eſſe liberos. Quare ſi Caraibum ſuorum impoſturas, & barbarum mandendæ humanæ carnis morem, abijcere vellet,

Nauig. Braſil. cap. 61.

eadem

eadem prorſus Dei dona conſequuturos, quæ nos habere cernerent. Multa præterea de humani generis labe ac ruina, vt eorum animos ad Chriſtum præparemus ſubiecimus: quoad eius fieri potuit accommodatis ad eorum captum rationibus & exemplis, quæ in præſens fuſiùs exequi ſuperſedeo. Illi cum nos ingenti cum admiratione duas amplius horas peratentè auſcultaſſent: tum vnus ex ijs autoritate & ætate grauis, in hunc modum diſſeruit: MIRA equidem, optima & nobis non ante audita, hîc dixiſtis. Ac veſtra quidem oratio mihi in memoriam redigit, quæ nobis ſæpe auos noſtros narrantes audiuimus: Nempe iam inde à priſcis temporibus & tam multis abhinc Lunis quot iam meminiſſe non poſſumus (quippe illi Lunarum numero aut vicibus, non menſibus atque annis, temporum ſpatia definiunt) veniſſe in has terras quendam *Mair* (id eſt Gallum, ſeu qualibet alia è gente aduenam) veſtro more veſtitum & barbatum. Atque eum, vt ipſos ſub Dei veſtri obſequium duceret, eadem oratione apud eos eſſe vſum, qua nos hodie affamini. Sed, vt nobis quoque à Patribus per manus traditum eſt, eos illius verbis fidem adhibere noluiſſe. Itaque mox ſucceſſiſſe alium, qui Enſem, ſymbolum maledictionis, illis traderet. Inde ſequuto inter nos bella, neque ex eo mutuis cædibus alij in alios ſæuire deſtitimus. Nunc verò, poſtquam diuturno vſu his aſſueuimus, ſi nunc repentè auitum morem exueremus, apud vicinas gentes ludibrio & deriſui eſſemus.

HIC nos ſumma contentione ac vehementia teſtari, tantum abeſſe vt finitimorũ ludibrijs moueri eos oporteret, vt contrà, ſi ſummum illum cœli & terræ opificem ſeriò colerẽt, de omnibus, qui ob id vltro moleſti eſſent, victoriam referrent. Poſtremò eam verbis efficaciam addidit Dominus, vt non multi tantum Barbarorum, ad eam quam ex nobis didiciſſent legem, deinceps vitam compoſituros, nec cæſorum hoſtium carnes vltrà eſturos, ſe promitterent: ſed ſecundùm hoc Colloquium, poſitis humi genibus, nobiſcum Deo gratias agerent. Ea oratio, quæ ab vno è noſtris clara voce in medio eorum cœtu ad Deum concepta fuerat, mox illis per interpretem expoſita eſt: nos ab illis in penſilia è bombyce cubilia, dormitum deducimur. Sed nondum nos ſomnus corripuerat, quum ecce iſtos cantantes & cõclamantes audimus, Sumendam de hoſtibus vltionem, & plures quàm antea eſſe mandendos. En inconſtantiam miſeri huius populi, & humanæ naturæ triſte exemplar. Mihi tamen equidẽ perſuadeo, ſi Villagagno nunquam à vera Religione deſciuiſſet, & nos diutius in illis terris morati eſſemus, fore vt aliqui tandem Chriſto lucrifierent.

Hactenus ille.

Vnde perſpicuè apparet, ſemen aliquod Religionis ineſſe illis gentibus, ſed eas à Principijs illis naturalibus ad abſurdiſſima commenta & fœdos mores partim inſita vanitate, partim malis Chriſtianorum exemplis, facillimè deficere.

INDO-

INDORVM PERTINAX IDOLOLATRIA. DIDACI LOPEZ EPISTOLA, Ecclesiasticorum & Iuridicorum Hispanorum in India Occid. mores ac vitia graphicè depingens.

CAP. XX.

VVM Guattimalæ essem, ac sæpe in S. Francisci monasterium commearem, amicitiam cum quodam monacho contraxi (Franciscus Betanzus is vocabatur, experiens homo, & multo omnium earum prouinciarum vsu, tum Guattimalæ tum Nouæ Hispaniæ, peritissimus, qui etiam duo Indica idiomata apprimè calleret & loqueretur.) Quum ab eo aliquando suam ea de gente oppinionem percontarer, præsertim in ijs quæ ad vitam nostram spectarent: mihi respondit, Eorum ferè tùm natu grãdes, veteri suę Idololatriæ pertinacissimè esse affixos, tum maximè Sacerdotes: ac sæpenummero se suósque collegas superuenisse illis victimas & sacrificia dijs suis sacientibus. Itaque necessariò eorum filios, vt temporis spatio religionem nostram imbiberent, à parentibus atq; auis suis segregandos esse, & ab eorum consuetudine quamdiutissimè remouendos: ne illos postquam ex ephebis excesserint, præposteris moribus suis imbuant. Postremò addidit, eos quoque qui baptizati essent, nihil ferè habere Christiani præter nudum nomen.

Indorum pertinax Idololatria malis Hispanorum exemplis alitur.

EXINDE quum inter commentandum (vt fit in penitiores de specialibus rebus sermones paulatim delapsi essemus, & ex eo multa tũ de moribus Hispanorum, tum de earum prouinciarum regimine percontarer: atque ille me in rebus Indicis inuestigandis curiosum animaduerteret: epistolæ cuiusdam exemplar, legendũ mihi tradidit. Eam Baccalaureus quidem ipsius familiaris, Didacus Lopez de Zunega, ad Episcopum, Præsidem & assessores Guattimalæ conscripserat, durius nimirũ ab istis coercitus & malè habitus, quòd eorum vitia & flagitosos mores verbis liberiùs perstrinxisset.

Quum

Quum verò eam apertam misisset, descripserat ex autographo monachus, à quo & exemplum infrà scriptum desumpsi. Eius autem sententia hæc erat: Ex quo me fortuna per orbem terrarum agitare cœpit, Regna aliquot & prouincias peragrando emensus sum, & nusquam non noui aliquid & inusitati conspexi. Verùm ex quo sors mea permisit vt in has Indiæ regiones, quæ Aureæ appellantur, & virtutis omnis expertes sunt, traijcerem: tot tantaque nequitiæ exempla vidi, vt neque eis enarrandis lingua mea, nec cogitatione complectendis animus meus, par esse possit. In ijs ferè pessimum hoc animaduerti, quòd inter vos nulla iustitia, nulla virtus, nulla bonitas, nulla castitas superest: quin omne æuum vestrum studiis partium, simultatibus, perfidia, vanitate, rapinis, diffidijs, inuidentia, odijs, aleis, lustris, blasphemijs, intestinis bellis, luxu, auaritia alijsque pessimis libidinibus, miserè consumitis. denique qui vestrûm optimus habetur, quanto se is ceteris præstare putat, tanto est omnium deterrimus. Summa quidem cura notaui ac comperi maximam partem vestrum, quotcunque in Indiam venistis, tales esse vt, non dico cœlum atque Angeli, sed terra & dæmones ipsi vos exosos inuisósque habeant. Ac pro certo habete, quemadmodum tyrannica multa facta per vim perpetrastis, ita Christum permissurum vt serui omnium per ius euadatis.

Hispanus Hispanorum præsertim Ecclesiasticorum, in India mores depingit.

EIVS rei exempla & clara documenta si quæritis, historias Græcas Latinásque euoluite, Romam caput & decus orbis considerate, Athenas & Spartam, bonarum omnium legum ac morum lumina, intuemini, multásque alias ciuitates & regna, quorum vix hodie vestigium vllum, ac ne memoria quidem vlla superest. Si tantæ ciuitates periere, tot opibus dotibúsque florentes, ac tantorum Principum mentibus viribúsque administratæ, vobis scilicet talibus, velut eximijs, Deus pepercerit? An putatis Dei bonitatem ac patientiam passuram vt per omne æui tempus tantis induti vitijs, & tot sceleribus demersi permaneatis? Nonne iudicijs admodum obtusis & occæcati estis? Scilicet creditis Indos Christianos futuros, si vos ipsi non estis, nisi fortè nomine ac titulo tenus? Frustra id quidem. Nam multò efficacior (mihi credite Domini mei) ad brutas illas gentes fuerit vel vnius diei honesta vita & bonū exemplum, quàm continuæ integri anni lectiones & doctrinæ. Quid enim refert odoriferas rosas ad plebem ore & lingua spargere, si mox spinosis malorum operum aculeis illam pungitis & vexatis?

Barbari bonis exemplis quàm commodis verbis magis mouentur.

NONNVLLI dicunt quod vestra Sanctitas domine Episcope, satis boni facit: sed videte vt bene etiam illud faciatis. quippe reperiuntur qui & quod alioqui bonum est malè faciant: & vestra Sanctitas ex eo grege est. Nam quos vestire debebatis, eos spoliatis: quod amarum est dulce, quod dulce est, amarum dicitis: mendaces & falsos diligitis: eos qui vera loquũtur, odio habetis. aspernamini bonos, & turpes probrosósque honore afficitis: vitiosis fauetis, & vexatis honestos. Denique de alieno valde liberales estis, de vestro verò parcissimi. Quid

„ dicam amplius? Nempe hoc, vos multò ad remigandum in triremi ali-
„ qua, quàm ad id munus gerendum, aptiores esse: idque affirmare ausim,
„ vestrę Sanctitati plus esse: virium ad tractandum remum quàm virtutis
„ ad gubernandum Episcopatum.

„ ALII dicunt quòd vestra Dominatio multo honore decorata at-
„ que honestata est. Sed mementote Senecam dicere, Stultorum laudem,
„ à sapientibus haberi pro argumento infamiæ: quia quidquid stulti cogi-
„ tant, vanum est: quidquid loquuntur, falsum: quidquid damnant, lau-
„ dabile: quidquid approbant, malum: & quidquid laudant, infame. deni-
„ que quidquid agunt & moliuntur, nihil nisi amentia est. Sed laudari &
„ honestari ab ijs qui ipsi honore digni sunt, is demum verus honos est:
„ summum verò & præcipuum decus, placere Iesu Christo.

„ CETERVM accepi à nonnullis patientiam quam
„ in tolerandis ærumnis meis adhibui, vestræ Dominationi pluri-
„ mùm admirabilem fuisse: sed, vt ingenuè dicam vestra admiratio mi-
„ hi plurimùm admirationi fuit. Nam rerum perperam gestarum
„ pœnitentia & dolor è sapientia oritur: sed benè & honestè factorum
„ immodica admiratio, non aliunde manat, quàm ab exiguo iudicio &
„ minore vsu. Quippe vos id fugit, Nos cum Christo crucifigi oportere,
Episcopi hodie in Papatu quiduis aliud sciunt & agunt quam quod sui muneris est. quantum ad hunc mundum attinet, si velimus in futuro vnà cum eo
„ ęterna gloria perfrui. Vos ignoratis luculentam illam Pauli Apostoli sen-
„ tentiam in posteriore ad Timotheum epistola, Omnes qui piè viuere
„ volunt in Christo Iesu, in hoc seculo persequutionem passuros. Nesci-
2. Timoth. 12. „ tis, quod corpori damnosum est, id animæ esse vtile: nescitis regnum
„ cœlorum non acquiri cursu taurorum, non lusu arundinum, non arca
„ inclusorum nummûm & auri copia, non seruorum fodinas exercenti-
„ um ingentibus familijs (quales vestra dominatio multos athuc habet)
„ non dolis, non astu, non mendacijs: verùm persequutione, infirmita-
„ te, carcere, vinculis, paupertate, fame, siti, infamia, ingratijs, exilijs, tor-
„ mentis, variisque ærumnis, quæ assiduè vitam mortalium obsident &
„ exercent, eò perueniri. Eas verò res si vestra Dominatio ignorat, quod
„ facilè equidem credo, annumerare vosmet potiùs bestijs quàm homi-
„ nibus potestis.

„ MVLTA præterea sunt quæ à me dici possent, tum de vestra Do-
„ minatione, tum de ipsis etiam Præsidibus. Sed eiuscemodi rerum tanta
„ est copia, vt verear, ne me de ijs scribere agressum tempus ipsum & char-
„ ta deficerent. Quare verbum non amplius addam. Data Trugilli, xx.
„ die Maij. Anno M. D. LII.

Didacus Lopez de Zuneguá.

CERA-

CERATVM, INTEGRVM IVDICEM. HISPANORVM FLAGITIIS OBuiam ire ſtudentem, mors intercipit, Iudicum oneroſum munus.

CAP. XXI.

VVM primò iui Guattimalam, ibi tum Præſes erat licentiatus Ceratus. Is ille erat Ceratus qui in Dominicam Edictum regium de libertate Indorum tulerat, vti ſuperiùs diximus. Eum tunc Cæſar amotum Inſula regendæ illi prouinciæ impoſuerat: de quo verè hoc poſſum teſtificari, numquam in vniuerſa India eo meliorem nec ſanctiorem fuiſſe Iudicem: nec qui iuſta edicta mandatáque regia rectius obſeruaret, ſemper procurando ne Indi ab quoquam Hiſpano iniuria vlla violarentur, aut haberentur duriùs.

SÆPENVMERO ſuorum contumaciam arrogantiámque expertus quòd indigenarum ſalutem procuraret, pertæſusque, optare ſolebat vt Deus eum à tam peruerſo hominum genere liberaret. Dicebátque ſi Deus traijcere in Hiſpaniam ipſi concederet, ſe Regem monere velle, ne deinceps ſacerdotem vllum tranſmittere in Indiam pateretur, propter flagitia eorum & intemperatiſſimas libidines. Sed morte præuentus, quod in animo habebat præſtare non potuit. *Ceratum Hiſpanum iudicem Hiſpanorum contumacia tadet.*

ITAQVE ſucceſſor ei alter Mexico miſſus eſt, Doctor Cheſada: qui duobus poſt menſibus, quàm Guattimalã venerat, vita conceſſit. Quumque ægrotantem monachi aliquot conſolarentur, dicendo, Domine Præſidens eſto bono & hilari animo, aliáq; eiuſcemodi pro tempore ſubijcerent: ille excipiens, Ah quî fieri poteſt, inquit, vt is hilari animo ſit, cui tot rerum ratio ipſi Deo reddenda eſt? *Iudicibus muneris adminiſtrati ratio Deo reddenda.*

HOC dictum memorabile, huic loco inſerere operę pretium viſum eſt, vt inde ſibi exemplum ſumant Iudices & Magiſtratus: id eſt, vt perinde iudicent de alijs, qualiter à Deo de ſe iudicium ferri volent: atq; ita benè ſubductis ſui muneris rationib. ex hac vita exeant, vt in futura æternùm non plangant.

1 INSIGNE Ludouici, cognomento Diui, Galliæ Regis, exemplum in eam sententiam extat. Is enim cum fortè aliquando ex Psalmis Dauidis preces ad Deum conciperet, interuenit aliquis, qui pro reo quodam capitalis criminis gratiam peteret. Rex, quasi aliud agens, annuit. Mox verò quum incidisset in versiculum Psal. 106. ibi. Beati qui colunt iustitiam in omni tempore: tum protinus reuocari iussit eum cui gratiam concesserat, eámque irritam fecit: memorabili edita sententia, Principem qui punire potest crimen, nec punit, non minus coram Deo reum esse quàm si id ipse perpetrasset. Pietatis esse opus non sæuitiæ, iustitiam facere. Annal. Gall. Sed inprimis memorabilis Oliuarij Galliæ Cancellarij casus & exitus, Iudicibus documento esse debet. Is quum tristem in pios viros, qui Cabrerijs & Merindolij Prouinciæ oppidis puram religionem exercerent, sententiam latam suffragio suo contra conscientiæ iudicium, approbasset: ac postea veritatis cognitione imbutus sæpenumero fassus esset cum lacrymis se meritò ob id à Deo reiectum: tamen in tumultu Ambosiano præcipuus inter eos Iudices sedit, qui multos pios ac strenuos viros, tyrannico peregrinorum iugo & Regem ipsum & populum Galliæ liberare fortius quàm felicius molitos: velut perduelles, reluctante conscientia, damnarunt. In ijs quum Petrus Campagnacus, litteratus adolescens, ad causam dicendam productus esset: Cancellarius, eo neque audito neque interrogato, Suspendite hunc hominem, suspendite hunc hominem. Quid? suspendite, ait Campagnacus. Facile tibi quidem id dictu est. At si tu, ex quo id factis es promeritus, suspensus esses, iam ante triginta annos pauisses coruos, nec tot scelerum minister fuisses. Recordare mecum, quid admiseris quum Pictauij Iuri ciuili operam dares. Num te eo tempore vnum è contubernalibus tuis scelerate interfecisse meministi? atque inde in tantū patris odium venisse, vt ex eo in conspectum suum venire vetuerit? Ac re ipsa quidem Arquinuillerius quidam, Oliuarij tum socius, perditus nebulo, propter hoc facinus Lutetiæ suspensus fuerat. Ad hæc verba adeo perculsum memoria facinoris Oliuarium fuisse constat, vt obruto mœrore & insania animo, & inde graui morbo implicitus, horribiliter aduersus Deum ipsum fremeret. Tanta interea ægritudinis & horroris vehementia, vt quanquam defecto corpore & assiduis morbis debilitato: phrenetici tamen instar aut robusti alicuius adolescentis, totum cubile concuteret. Ita ægrotantem inuisit Cardinalis Lotharingius: sed Oliuarius, quum suos eius aduentu cruciatus augeri sentiret, facessere properè cubiculo iubens, ne ipsius quidem conspectum pati potuit. Vt verò paulò longius semotum animaduertit, tum altiùs ingemiscens in has voces erupit, AH, Ah, Cardinalis, tu nos omnes in æternum exitium trahis. Tum accedere ad ægrum Cardinalis, & consolando vltrò spiritus eius mitigare: Eum videlicet tentari, inquiens, ab immundo spiritu, sed in fide perstandum esse. Egregiè, inquit, Cancellarius, egregiè, scilicet quasi hæc tu credas. Inde aspectum eius auersatus, & nihil eloquutus vltrà, paulò pòst vita concessit. Inter lentos cruciatus, Annæ Burgij senatoris integerrimi (cuius iudicio, Cardinalis præcipiti iussu rogatuque victus, subscripserat) mortem præcipuè deflebat. Hæc est merces Iudicum, quibus Aulicæ gratiæ fumus, sua conscientia potior est.

FINIS.

Cum privilegio S. C. Maiestatis.

NIGRITÆ IN SCRVTANDIS VENIS METALLICIS ab Hiſpanis in Inſulas ablegantur.

Attritis, & penè abſumptis continuo labore Hiſpaniolæ Inſulæ incolis, Hiſpani aliunde mancipia conquirere cœperunt, quorum miniſterio in perfodiendis montibus, venisque metallicis perſcrutandis vterentur. Itaque redemptis ſua pecunia, & accitis ex Guinea Quartæ Africæ partis Prouincia mancipijs æthiopibus ſiue Nigritis, illorum porrò opera vſi ſunt, donec temporis ſucceſſu quidquid in ea Inſula metallicarũ venarũ ineſſet, exhaurirent. Nam vt Luſitani eam Africæ partem quam ipſi Guineam (Incolæ Genni aut Genna appellant) ſibi ſubiectam reddiderant; ſingulis annis aliquot incolarum centurias exteris nationibus diuendebant, quæ mancipiorum vicem ſupplerent.

NIGRITÆ EXHAVSTIS VENIS METALLICIS II
conficiendo ſaccharo operam dare debent.

Igritarum ergo opera vſi ſunt Hiſpani initiò in ſcrutandis venis metallicis: verùm poſtquam illæ fuerunt exhauſtæ, horum miniſterio vti cœperunt ad molas truſatiles quæ ſacchariferas cannas comminuunt, ad ſaccharum coquendum & cogendum: in quo miniſterio etiamnum hodie magna ex parte occupantur. Nam cùm ea Inſula humida ſit & calida, minimo negotio ſacchariferæ cannæ ſiue arundines ſuccreſcunt; ex quibus contuſis, deinde in lebetes coniectis, & decoctis, poſtremum ritè repurgatis & in ſaccharum concretis, magnum quæſtum facere ſolent. Vtuntur præterea iſtorum Nigritarum opera in paſcendis armentis, & reliquis rebus adminiſtrandis quæ neceſſariæ ſunt ad ſuos vſus.

NIGRITÆ NON ABSOLVTO QVOTIDIANO penſo, crudeliter ab Hiſpanis habentur.

SED vt extrema quorundam Hiſpanorum crudelitas eſt, contigit plerunque vt volentes caſtigare mancipiorum ſuorum vel negligentiam in abſoluendo penſo, aut delictum admiſſum, aliamve ob cauſam: cùm noctu domum redibant, non præberetur illis cœna, ſed induſium (ſi quod habebant) detraheretur, in humum abijcerentur, & colligatis pedibus manibusque nudi cæderetur, vel loris aut funiculis, donec vniuerſum corpus ſanguine perfunderetur. Hoc peracto, picis libram, vel alioqui feruentis olei oliuarum ſenſim inſpergebant in vulnera, denique capſici ſiue braſiliani piperis pollinem aqua maceratum illinebant, atque in menſam ſubſtratam ſiue aſſerem extendebant, ſuper iniecta mantica aut leui tegumento, atque ita relinquebant, donec hero ſuo ſatis validi viderentur, ad opus perſequendum.

Non deſunt tamen qui alia ratione in ſua mancipia animaduertant: nam in hunc modum cæſa, in terram ſcrobe facta defodiunt, vt præter caput nihil extet, prædicantes ſe id in mancipiorum commodum facere, vt ſcilicet humus ſanguinem concretum & corruptum diſſoluat, corpusque integrum conſeruet. Cæterum ſi quis pereat (vt ſæpe euenit propter doloris vehementiam) liber eſt herus (ſecundum Hiſpanicas leges) ſi alterum, defuncti loco, Regi donet.

NIGRITÆ OB HISPANORVM CRVDELITATEM FVGI unt, aliquot Hiſpanos cædunt, ſed tandem ab Hiſpanis varijs ſupplicijs adficiuntur.

HIS crudelitatibus Hiſpanorum, irritati Nigritæ nonnulli, ſeceſſionem à ſuis heris faciunt & diffugiunt, atque tanquam deſperabundi per Inſulam vagantur, ergaſtula confringunt, ſuę nationis mancipia cogunt, quotquot comprehendere Hiſpanos poſſunt, cædunt, & in talem numerum excreſcunt, vt plurimum negotij Hiſpanis faceſſant. Qua re conſiderata Admirallius Ludouicus Columbus re cum Pręſide & Auditoribus conſilij (quod apud S. Dominicum eſt) communicata, militem cogit, mancipia perſequitur, eorum nonnulla ſpe libertatis propoſitâ, ad ſe allicit & corrumpit, illorum operâ, reliquorum diuerticula agnoſcit; noctu quædam ſomno ſepulta, vt pecudes occupat, cædit & quædam ad exemplum de arborum ramis ſuſpendi iubet. Ea res initiò Hiſpanis ſatis commodè quidem ceſſit, ſed mancipia ſuo malo edocta, diligentiorem inpoſterum adhibuerunt operam in excubijs faciendis, & ſubinde fuerunt ſuperiora Hiſpanis.

HISPANI OCCVPANT GALLICAM NAVEM PVSILlanimitate Præfecti nauis Gallicæ.

PRAESIDES Regij Consilij in vrbe S. Dominici, intelligentes binas naues Gallicas prædam egisse in mari, non procul ab ea vrbe, quinque naues instruunt (quarum duæ maiores) ad Gallos persequendum. Conspectis tot nauibus, Cantabri qui in altera Gallica erant, metuentes, ne capti supplicio afficerentur tanquam proditores, cùm essent subditi Regis Hispaniæ, vela expandunt & fugam capessunt. Præfectus alterius Gallicæ nauis, diffidens se solum cum ijs qui in naue erãt, tot hostibus posse resistere: auctor est omnibus suis, vt depositis armis, se in manus dent Hispanorum, contra fremente maxima suorum parte, præsertim eo qui æneis tormentis præfectus erat, affirmante se quaternis ictibus hostium prætoriam nauem depressurum, nec mora, igne iniecto tormentum in hostes explodit, eoque ictu hostium prætoriam valde affligit, denuo tormentum explodere volenti, nauis Præfectus ignem adimit: atque sola eius pusillanimitate Galli in hostium potestatem veniunt, & ad S. Dominici vrbem captiui ducuntur tantâ pompâ, ac incolarum lętitiâ, ac si tota Gallia sub iugum Hispanorum venisset. Nauis, anchoris, rudentibus, velis reliquoq; nautico apparatu exarmata, in altum ducitur & crematur.

GALLI HISPANOS FVGANT, ET VRBEM HANAVA magnâ pecuniæ ſummâ mulctant. VI

NNO MD XXXVI. Nauis Gallica in Hauanæ portum ingreditur: qui in naui erant Galli vrbem occupant, eam, ne incendio fœdetur, Hiſpani ſeptingentorum ducatorum precio redimunt. Galli, pecunia accepta, abeunt. Sed cùm dolore afficerentur Hiſpani, vnicam Gallicam nauem, leges illis impoſuiſſe: poſtridie, tres onerarias magnas naues quæ eo appulerant, iubet vrbis Præfectus, auro, argento, alijſque mercibus exonerare, & Gallicam nauem perſequi. Exoneratæ naues portu egrediuntur, ſingulæ cymbam ſuam de puppi religatam trahentes. Qui erant in Prætoria Hiſpanorum naui quæ reliquas præcedebat, Gallicam aſſequuti, ſoli non audent eam aggredi: ſed reliquos expectandos cenſent. Galli animaduertentes hoſtes nec ſatis firmo neque confidenti eſſe animo, primi ſua tormenta in Hiſpanos explodunt. Quare adeo perturbati fuerunt Hiſpani, vt abiecta omni ſeſe defendendi cura, in ſcapham ſuæ naui alligatam tranſilirent & fugerent: & ſcapha pondere depreſſa quidem fuit, qui verò inerant, natando in terram peruenerunt. Qui in ſecunda vehebantur naui, videntes prætoriam à ſuis militibus deſertam, ſimiliter fugerunt, & qui etiam in tertia erant. Iſta ratione Galli, qui initiò ſibi metuebant à periculo, lætitiâ perfuſi, tres eas naues occupant, & cum eo apparatu Hanauam regrediuntur, atque totidem, quæ & prius, aureos à ciuibus extorquent: deinde abeunt.

GALLI CHIORERAM VRBEM OCCVPANT, PRÆDANtur, & tandem, ob incolarum perfidiam, igne absumunt.

CHIORERA, quæ in Insula Cuba est, à Gallis occupatur, in qua exiguam prædam inueniunt, quia Hispani, aliquoties ante à Gallis spoliati, omnem fere supellectilem in suis prædijs repositam adseruabant. Occupatis tamen in conquirenda præda Gallis, bini Hispani mittuntur qui obseruarent quantus esset Gallorum numerus: eo tamen pertextu, vt cum illis agerent de captiuorũ litro, & oppido ab incendio redimendo, Gallorum Tribunus sex aureorũ ducatorũ millia poscit: excusare illi paupertatem, atque si omnes omnium incolarum facultates in vnum conflentur, non posse tantam summam efficere: se tamen ad Concilium ea quæ intellexerunt relaturos & postridie responsum daturos. Interea tamen Hispani, præter quorundam sanioris iudicij mentem, arma parare, & adiunctis sibi æthiopibus mãcipijs, intempesta nocte in Gallos impetum facere, existimãtes illos somno obrutos oppressuros, quatuor Gallos occidunt, inter quos Tribuni nepotem. Galli tamen tam inopinato casu non consternati, arma sumunt, tormenta magna picis naualis quam istic Prefectus reperit, copiâ, postes ædium, ianuas, tabulata illinere atq; ignem inijcere iubet. Crassante per vrbem incendio, ipse Tribunus templũ etiam incendit: tum Hispanus quidam qui hæc omnia spectabat, Eia verò Tribune, an non satis iram expleueras igne in vrbem iniecta, nisi etiam Dei templum incenderes? Tribunus toruum intuens, quid ais, inquit, scelestè? an ignoras homines qui nullam seruant fidem, nullo templo egere? Tribunus ergo nauem in portum inducens, eam spolijs onerauit, deinde discessit.

Galli Cartha-

GALLI CARTHAGINEM INDIÆ CONTINENTIS VRbem duce Hiſpano quodã nauto occupant:& idem Iudicem eius vrbis (à quo verberibus cæſus) pugione transfodit.

EODEM fere tempore, accidit vt Carthagine vrbe continentis Indiæ occidentalis, Iudex quidam Hiſpanus nautam flagris cædi iuberet, ob leuem quandam cauſam, deinde illum dimitteret. Nauta regreſſus in Hiſpaniam, in Galliam tranſit, atque inde quinque naues deducit in Indiam vſque, quæ ad oſtia portus Carthaginenſis anchoras fixerunt. Ille admiſſos in cymbas & ſcaphas centum viros in terra exponit, cum quibus vrbem petit, qui vnâ hora ante lucem adhuc ſomno oppreſſos Hiſpanos aggrediuntur, ianuas effringunt, & ædes occupant magna ex parte ligneas, aut ex arundinibus concinnatas, frondibusque palmarum tectis. Hiſpanus nauta comitibus aliquot Gallis ædes Iudicis qui illum flagris cædi curauerat ingreditur, ipſumque repetitis vulneribus pugione confodit, interea dum reliqui per vrbem vagantur & prædantur. Maxima pars Hiſpanorum fugâ ſaluti ſuæ conſuluit, aliqui cæſi, reliqui capti: eáque ratione capta fuit vrbs Carthago, ſpoliata, & tandem incendio abſumpta. Ferunt ex præda & eorum qui capti fuerunt redemptione, plura quàm centena quinquaginta ducatorum millia, eos, qui vrbem occuparant, reportaſſe.

HISPANI STRATAGEMATE QVODAM INDOS IN Inſula Cubagua aduerſus Gallos incitant.

SED vt finem tandem faciam in recitandis prædis quas Galli de Hiſpanis retulerunt, aliud exemplum adhuc addam. Cùm vnionum piſcatio ferueret in Cubagua inſula, fortè eò appulit nauis Gallica. Hiſpani illico ea conſpecta, binas cymbas illius regionis Indis implent arcubus & ſagittis egregiè armatis, eoſque ablegant ad Gallicam nauem, illis perſuadentes hos qui naui veherentur, impuros eſſe Sodomitas, quos niſi perdere ſtuderent, breui excenſionem facturos, atque ijs perinde atque mulieribus abuſuros. Indi nulla alia diſquiſitione facta, cymbas verſus nauem remis impellunt. Galli conſpicientes eos ad ſe venire, nudos iſtos viros contemplabantur, æſtimantes fortè eos vel ſpectandorum ipſorum cauſa, vel commutandarum, cum alijs mercibus, margaritarum gratiâ aduenire. Sed Indi viciniores facti, ſagittis illos petere cœperunt atque aliquos vulnerarunt. Galli animaduertentes vulnera quæ acceperant lethalia eſſe, quòd ſagittorum ſpicula toxico fuiſſent illita: ſine mora ſubductis anchoris & ſublatis velis inde receſſerunt, Nec, vt fertur, vnquam in poſterum vlla nauis Gallica ad iſtam inſulam acceſſit. Hoc ſtratagemate Hiſpani, qui in magno metu erant, Gallos à ſe pepulerunt.

 Qua rati-

QVA RATIONE INDI SVA COMMERCIA & negotiationes exercere ſoleant.

PROVINCIAE Carthaginis incolæ abundant fructibus, piſcibus atque alijs rebus ad vitam traducendam neceſſarijs. Arma ſunt ſagittæ toxico illitæ. Merces quas commutare ſolent, ſunt ſal, piſces, piper quod in alias continentis oras eo carentes deferunt, & cum alijs rebus cōmutant. Olim cum illa regio pace frueretur, magnæ erant & frequentes nundinæ frumenti, fructuum, Xyli, pennarum, chlamidum ex pennis confectorum, monilium aureorum, varij generis gemmarum, ſmaragdorum, mancipiorum, & aliarum rerum iſtic naſcentium: & in iſtis commercijs ſinguli duntaxat quæ ipſis erant neceſſaria, pro commutatione ſuarum mercium, ſine vlla auaritiæ aut cupidinis nota ſumebant: alter alteri dicentes, cape tu hoc, illud verò mihi da. Nihil porro apud illos maiore eſt in precio, quàm cibus & potus. Verum quidem eſt, nunc magnam iſtarum nationum partem noſtro exemplo edoctam, opes magni facere occepiſſe: ſed tamen in pleriſque remiſit & deferbuit iſtud deſiderium.

QVA RATIONE INDI IN BELlum progrediantur.

VALLIS Tuniæ, vicinorumque locorum incolæ, Solem pro summo numine habent, & eum adorant. Proficiscentes in bellum, illustrium quorundam strenuorumque virorum, qui apud eos olim vixerunt, ossa & sceleta de porticis vel arundinibus suspendunt, atque pro signis militaribus circumferunt, vt eorum aspectu incitati, maiore animo cum hostibus congrediantur. Arma sunt lanceæ ex palma, & enses lapidei. Defunctos regulos suos sepelire solebant adiectis monilibus aureis, smaragdis, pane & vino: & Hispani sane dites & opulentas sepulturas istic repererunt.

MAGNI autem illius fluminis quod inter Carthaginem & S. Martham labitur, accolæ, vt etiam SanMarthani, Caribes sunt, & sagittarum cuspides lethifera quadam herba illinunt. Strenui sunt, arrogantes, feri, & vindictæ cupidi. Ad bellum profecturi gestabant suum idolum Chiappam, tanquam propugnatorem & auctorem victoriarum, cui ante prælium mancipiorum liberos, vel quos ceperant hostes immolabant, totumque sanguine cæsorum inficiebant, ipsorum verò carne torrefacta vescebantur. Victoria potiti, alacres redibant atque crapulæ indulgebant, hostium sanguine suum idolum illinentes. Victi verò, tristes redibant, nouisque sacrificijs idolum placare studebant, victoriam ab eo postulantes.

MERCATORES QVIDAM CVM DEESSENT ILLIS CIBI quibus vescerentur in regione vasta, noctu ex insperato quorundam Indorum mapalia ingredi coguntur.

ACHLA in sinu Vraba sito oppidulo Hieronymus Benzo cum mercatoribus quibusdam mulas ad Panamam perducentibus, terrestri itinere proficiscitur, adscito sibi itineris indice, & mancipijs quæ mularum curam agerent, atque commeatu ad tale iter (quantum æstimabant) necessario. Sed cùm ob viarum difficultatem diutius opinione in itinere hærerent, & absumtis cibarijs multum itineris adhuc restaret, nec in desertis illis, cultis tamen aliquando, locis, quidquã inuenirent, atque mercatores mulam vnam mactare constituissent, cuius carnibus in reliquo itinere vescerentur: fortè è vertice montis fumum in conualle conspiciunt. Quàm exhilarati fuerint ea re, quilibet cogitare potest: sed nocte intempesta, tuguria demum accedere visum est vbi fumus fuerat conspectus, ne Indi ipsis animaduersis diffugerent, metuentes ne in seruitutem traherentur. Descendunt itaque ad medium montem & istic magnam noctis partem hærent, deinde ad tuguria perueniunt. Indi strepitu expergefacti, atque eos videntes magna voce Guacci Guacci inclamant (animal id est quadrupes noctu oberrans & prædam quærens) illo nomine Christianos appellantes, & reliquum noctis ejulatu & vlulatu complent. Christiani quacunque ratione eos placare student, atque significant, Regio edicto sancitum, ne amplius in seruitutem traherentur: atque ita panem, pisces, fructus, aprugnas carnes nacti sunt ad reliquum iter conficiendum.

D Benzo

BENZO CVM COMITIBVS, PREMENTE FAME testudines venatur ſecundum littus, quæ in ea regione prægandes ſunt.

DIEGO Gottierrez præficitur à Carolo V. Cæſare Carthagini prouincię continentis opulentiſſimę: eò appellens, Cacicos, munera adferentes ęſtimata circiter ſeptingentos aureos impurioris auri, comiter excipit, & vnde id aurum accipiant, quęrit. Procul inde peti, & erui ex aſperrimis montibus referunt, deinde domum abeunt, aliquos ex ſuis ſubditis interdum ad Pręfectum Hiſpanum ablegātes cum ferina carne, piſcibus & fructibus. Sed cùm raro id fieret, & milites viderēt quotidie commeatum imminui, eum deferunt, ſolum cum nepote, quatuor famulis, & nauta, relinquentes. Rebus ſuis diffidenti Pręfecto, Tribunus Bariento cum naui militibus & commeatu onuſta aduenit. Eum cum militibus & commeatu recipit: nauem verò ad Nomen Dei remittit, cui nepotem Alphonſum de Piſa ſuum nepotē prępficit, ſubſidij maioris adducendi gratia. Alphonſus de Piſa ſubſidium militum, inter quos Benzo erat, adducens, magnis tempeſtatibus excipitur, ita vt cogeretur nauem ex ijs locis deducere, atq; ad littus aliquod appellere, in quo reperirent Indos & aliquem commeatum. Excendunt igitur & octo dierum emenſo itinere, cùm nihil niſi ſyluas, paludes & aſperrimos montes inuenirent, regredi coguntur terreſtri itinere, littus maris legentes in quo nihil quod ederent repererunt, pręter agreſtes quoſdā fructus, & cochleas: tandem tamen ad Prefectum Gotierez peruenerunt: ſed nauis qua vecti fuerunt, viceſimo demum poſt die apparuit, quam illico Pręfectus ad Nomen Dei remiſit vt plures milites adueheret. Dum iſtic hęrent nauis reditum expectantes, teſtudines, quas iſtic repererunt prodigioſę magnitudinis, venati ſunt, quadrimeſtri enim ſpatio magna quātitate in littore reperiuntur, quia iſtic in arena oua ponunt inſtar Crocodilorum, quæ deinde ſolis tepore excluduntur. Earum teſtudinum partem dum recentes erant, abſumebant, partem in dolijs ad conſeruandum, ſale condierunt, ſed eæ breui corruptæ: pinguedinem tamen earum liquefactam fictilibus adſeruarunt.

DIEGO GOTTIEREZ PRÆFECTVS HISPANVS Caciquos ſeu Regulos Sueré, Chiuppa atque alios qui ſalutandi gratia aduenerant, ad prandium inuitat.

PRAEFECTVS Gottierez cum omnibus militibus aduerſo flumine nauigat circiter triginta millibus paſſuū à portu, & regionem Sucrenſium ingreditur: excenſione facta, diuertit in ædes Reguli eius prouinciȩ, quæ erant ouali figura cōſtructæ quadraginta quinq; paſſus in longitudinem, & paulo pluribus nouem in latitudinē, patentes circumſeptæ arundinibus, & palmarum frondibus ſatis artificioſe contextis. Iſtic hærentem, Dominus Sueré, & Chiuppa, alijq; Cacici, ſalutatum adueniunt, & fructibus quibuſdam duntaxat illum donant. Ille miratus auri nihil eſſe allatū per interpretē Hiſpanum, qui mediocriter Indorum idioma callebat & intelligebat actiones eorū, ſignificari iubet, hanc ob cauſam ſe eò veniſſe, vt res magnimomenti cum ipſis conferret, quæ magnoperè illos conſolarentur, atque vt ſecum pranderent retinuit, menſæque admouit cum ſacerdote & interprete: ſed Indi toto eo prandio vix cibum guſtarunt, quia nihil adpoſitum erat præter gallinaceos pullos, & ſirillam ſale conditam, cibum illis inſuetum: atque quando illis quidpiam adponebatur, dabant id ſuis miniſtris penes eos humi ſedentibus, atque illi porro, ridentes, canibus obijciebant. Sumpto prandio, Præfectus huiuſmodi orationem ad eos habuit. Veni in has regiones, amici cariſſimi, ad extirpādam idololatriam, in qua hactenus vos Sathan deſtinauit, & docendum veram ſalutis animarum veſtrarum viam. Ieſus enim Chriſtus Dei filius & noſter ſaluator, è cœlo in terram deſcendit, vt genus humanum redimeret, quemadmodum intelligetis ab hoc Sacerdote, qui nullam aliam ob cauſam ex Hiſpanijs venit, quàm vt vos inſtrueret in fide & religione Chriſtiana. Itaq; pręparate veſtra corda ad excipiendam legem Diuinam, & vos ſubijciendum Imperatori Carolo Regi Hiſpaniæ & orbis Monarchæ. Illi taciti attentè hæc audierunt, & caput inclinarunt, quaſi annuerent; deinde domum reuerſi ſunt.

PRÆFECTVS HISPANVS CACIQVOS VINCVLIS ADstringit, & succenso igne se eos crematurum minitatur, nisi corbem propositam sexies auro explerent.

POSTRIDIE Præfectus Hispanum militem comitibus duobus Indis ablegat ad binos Cacicos ex altera fluminis parte habitantes, ijsq; significari iubet, ad se illico veniant, fide data, nihil sinistri illis euenturum: parent, licet inuiti (erant verò ij ipsi, qui Præfecto in eam regionem primum aduenienti, septingentos aureos donarant) Præfectus eos in penu deduci iubet, atq; eorum ceruicibus cathenas inijci, deinde in suum cubiculum productos, ad spondæ postē religari, substratis noctu folijs supra quæ recubarent. Quærit ab illis quid sale & melle factum quæ vicino loco defoderat: negant se scire, Pręfectus ira accensus, ait sibi restitui velle minacibus verbis vtens: iunior illorum cui nomen Camachiré, perterritus, aurea vasa donat, in suum tigridum, piscium, auium, alteriusq; generis animalium formam conflata, & pendentia plures quam bis mille aureos. Sed id exiguum præ eo quod Pręfectus cupiebat: magnam igitur lignorum struem incendi iubet, atq; illum ipsum Camachiré ad se adduci: magnum deinde corbem inferri, quem, nisi intra quatriduum sexies auro expleat, viuum flammis iniecturum minitatur. Ille metuens pollicetur se, quæ Pręfectus imperaret, facturum: verum nocte quadam perfractis vinculis effugit. Propter eam fugam, tanto dolore affectus est Præfectus, vt in morbum incideret: sed nōdum rectè à morbo recreatus, alteri Cacico appellato Corori, minitatus est, nisi aurum petitum adferri iuberet se illum mactaturum. Id cum sæpius minitaretur, & semper constanter negaret Cacicus sibi aurum esse, Pręfectus ira exardescens, tu me ludibrio habes, ait, at nisi curaueris aurum quod peto, te canibus lacerandū obijciam. Ille imperterritus, tute me inquit ludibrio habes & mendax es, qui toties mortem minitatus, non me tamen necas. Sed illud intelligere nequeo, quod genus hominum sunt Christiani, qui quacunq; iter faciunt, tot scelera perpetrant, seq; mirari ait, terram tales pestes sustinere.

MOLI HISPANOS ADGREDIVNTVR, PRÆFECTVM EORVM cędunt: tandem tamen fugantur. Sed à recentibus Indis oppreſſi, denuo vincuntur, accepto tamen ſubſidio, qui ex prælio incolumes euaſerant, diſcedunt.

INDI in Hiſpanos annonæ inopia per deſerta loca iter facientes, è ſylua impetum faciunt, Præfectum eorum cædunt, atque Hiſpanos etiam nonnullos. Commiſſa tamen per quadrantem penè horæ partem pugna, in qua etiam multi Indi ceciderunt, reliqui fugâ ſuæ ſaluti conſuluerunt: Aduenientibus tamen nouis ſubſidijs, Hiſpani iam defeſſi præliando, partim cæduntur, partim fuga præcipiti periculum euadunt, donec in Alphonſum Piſanum viginti quatuor Hiſpanos adducentem, vt Præfectum quærerent, inciderent. Simul iuncti ad mare iter inſtituunt, vt ex his periculis ſe ſubducerent: interea magna hoſtium turba fit illis obuiam, armatorum gladijs, ſcutis, baliſtis quas Hiſpanis cæſis ademerant. Illi autem ſaltantes, vt acclamabant Hiſpanica lingua, cuius eorum nonnulli erant periti, Accipe aurum Chriſtiane, accipe aurum. Animaduertentes tamen Chriſtianos non contemnendo eſſe numero, terga verterunt. Chriſtiani tandem non ſine maximis difficultatibus ad mare peruenerunt. Ceciderunt in ijs congreſſibus 34. Hiſpani & duo Nigritæ, atq; ſoli 6. euaſerunt. Ex Indis verò qui quater milleni fuiſſe ęſtimabantur, longè plures cæſi ſunt.

FERDINANDVS SOTTO CRVDELITER IN FLORIDA præfecturam exercet, abſciſſis etiam Cacicorum manibus.

FERDINANDVS Sotto Floridæ præfecturam adipiſcitur, in qua perueniens, vagari cœpit nunc in hanc, modo in aliam eius Prouinciæ regionem, magnas opes ſibi pollicens. Dum ita vagatur, in quoſdam forte fortuna Indos incidit torquibus & alijs aureis monilibus è collo ſuſpenſis ornatos. Interrogati vnde aurum illud peterent: reſponderunt ex alijs regionibus procul inde diſſitis. Ille exiſtimans Indos id reſponſum dediſſe, vt eum è ſua prouincia pellerent (ſciebat enim Indos quid Hiſpani perquirerent non ignorare) nonnullos ex ijs comprehendi & torqueri iubet, vt dicerent vnde illud aurum haberent: Sed inter reliqua crudelitatis exempla quæ vir ille in miſeros iſtos homines exercuit, id ſilentio minimè præmendum duxi. Quindecim Cacicos ſemel comprehendi iuſſit minitatur ſe viuos crematurum, niſi ipſum docerent vnde aurum, quod geſtabant, haberent. Illi tam durâ ſententiâ exterriti, pollicentur ſe intra octidui tempus eum deducturum ad locum quendam, vnde quantum vellet ſumere poſſet, ignari tamen, vel quid dicerent, vel quid promitterent. Sotto illos circumducit, ad quærendam hanc auri venam. Duodecim dierum itinere confecto, cum nulla vena, nullum auri veſtigium appareret: Sotto deluſus, adeo excanduit aduerſus miſeros iſtos Cacicos, vt manus illis præſcindi mandaret, deinde abigeret.

PETRVS ALVARADVS, ABSENTE CORTESIO MEXIcanos ſua feſta celebrantes ſtrictis gladijs cædunt, atque monilia, quibus erant ornati, detrahunt.

FERDINANDVS Corteſius in Mexico admiſſus à Rege Montezuma, intelligit Pamphilum Naruaez cum nongentis Hiſpanis miſſum vt ipſum inde expelleret. Sed aduerſus Naruaez proficiſcitur, relicto Petro Aluarado ſuo Tribuno cum ducentis quinquaginta militibus in Mexico, præſidij cauſa. Profecto Corteſio, accidit vt magnus Indorum Nobilium numerus cum aliquot ex promiſcua plebe feſtum quodpiam celebrarent, per vrbem diſcurrentes, ſaltántes & canentes. Milites Hiſpani egreſſi vt hanc pompam ſpectarent, animaduerterunt Indos egregiè ornatos monilibus & diuite alio apparatu, itaque deteſtanda auaritia capti, nulla honeſti ratione habita, ipſe Aluaradus cum maxima Hiſpanorum parte, ſtrictis gladijs, ſaltatores iſtos nihil ſimile metuentes, adgrediuntur, pleroſque cædunt, & ſuis ornamentis ſpoliant. Mexicani autem arma corripientes, magnam Hiſpanorum partem occiderunt.

FRANCISCVS MONTEIO LVCATANÆ PROVINCIÆ PRÆFI-
citur. Quidam ex Cacicis, fœdus cum illo contrahere velle ſimu-
lans, tragula illum conficere conatur.

ANNO M D.XXVII. Tribunus quidam Hiſpanus cui nomen Franciſcus de Montejo, intelligens Prouinciam Lucatan valde eſſe opulentam, diſceſſit è noua Hiſpania ornatus titulo Præfecti eius prouinciæ, cum quingentis Hiſpanis, non contemnendo equorum numero, & commeatu neceſſario. Aduenientem quidam Cacici eius regionis ſalutatum venerunt, ſimulantes ſe fœdus & amicitiam cum eo contrahere velle: vtque id illi facilius perſuaderent, ſatis longo tempore in eius comitatu hæſerunt, donec vnus illorum captata occaſione, Præfectum acinace, quem Nigritæ cuidam ademerat, ferire tentaret vt occideret. Præfectus, fortè conijciens quid Indus demoliretur, ſtricto gladio ſeſe defendit. Indi autem cùm viderent irritos fuiſſe ſuos conatus, ſeſe in fugam coniecerunt nullo illato, aut accepto alio incommodo. Sed Præfectus milites ſuos in ordinem cogens, diuerſis locis regionem illam inuadit, omnia cæde & incendio complens. Nec animum deſpondent Indi, ſed ſtrenuè Hiſpanis reſiſtunt, donec nouennali bello attriti, & amiſſis pænè omnibus ſuis Cacicis & belli Ducibus, ſub iugum Hiſpanorum venirent.

Colloquium

COLLOQVIVM BENZONIS CVM CACICO quodam in Nicaragua, de Christianorum moribus.

BENZO per Prouinciam Nicaragua faciens iter, à primario quodam eius regionis Cacico excipitur hoſpitio, viro ſeptuageſimum annum agente, & Hiſpanicam linguam probè callente, cui nomen Dum. Gonſaluus. Poſtridie mane ſedentem illi proximè fixis oculis intuetur, atque his verbis affatur. Chriſtiane, inquit, quod genus hominum ſunt Chriſtiani? ſimul atq; ingreſſi ſunt noſtras ædes, petunt maizum, mel, xylum, ſtragulum, & Indam qua abutantur: aurum & argentum ſibi dari poſtulant, labores fugiunt, mendaces ſunt, aleæ dediti, peruerſi & blaſphemi: templum ingreſſi ad audiendam miſſam, nihil aliud quàm garriunt & abſentes calumniantur, inter ſe digladiantur, breuiter ſceleſti ſunt. Reſpondens ſceleſtos quidem ea facere, non probos. At ille, vbinam ſunt iſti probi? Quod ad me inquit attinet, nullos hactenus conſpexi, niſi improbos. Ego, ſermonem commutans, interrogo: cur initio Hiſpanos in ſuam regionem recepiſſent. Ille, reſtitimus inquit, quantum potuimus: verùm ſæpius ab eis victi operâ equorum, exiſtimauimus tandem, pręſtare, iugum illorum ſubire, quam noſtrum genus continuis bellis prorſus extingui.

NICARAGENSIVM IN SVIS ſaltationibus ritus.

NICARAGVA incolæ hac conſuetudine in ſuis ſaltationibus vti ſolent. Conueniunt ducenti, trecenti, interdũ ter aut quater milleni in vnum locum, prout regio populoſa eſt. Loco in quo ſaltare debẽt benè repurgato, vnus ex ijs reliquos præcedit, qui ſaltationis dux erit, magna ex parte in poſteriorẽ partem gradiens & interdum ſeſe conuertens, reliqui eum ſequũtur terni ſimul, aut quaterni, ſeruato commodo ordine. Interea tympaniſta cantilenam aliquã modulatur: ſaltationis dux primus reſpondet, deinde reliqui repetunt eius verba, miros geſtus facientes. Vnus enim flabellum manu tenet, alter cucurbitam vacuam lapillis impoſitis crepitantem, tertius caput pennis ornatum habet, quartus nolas è conchis paratas filo traiectas, & cruribus aut brachijs alligatas, alij conuertunt ſe in vnam partem, alij in alteram, alij crus ſubleuant, alij brachia expandunt, alter luſcum ſe fingit, alter ſurdum, alter ejulat, alter ridet: denique mille alios mirabiles geſtus faciunt. Durante autem ſaltatione propinatur Cacauate, potionis genus apud eos familiare, & ſeſe mutuò ad bibendum inuitant, atque ita ſaltationem in totum diem producunt, & ſæpenumero in totam etiam noctem.

PETRVS ALVARADVS MISSVS AB ANTONIO de Mendozza in Sibollæ prouinciam, cum pleriſque è ſuis à Xaliſcanis occiditur.

NTONIVS de Mendozza Nouæ Hiſpaniç Prorex, Petrum Aluaradum in Sibollam prouinciam (quam prædiuitem eſſe intellexerat) cum ſeptingentis militibus mittit. Ille comparatis equis & multis alijs rebus ad profectionem neceſſarijs, in itinere audit Indos Xaliſco incolas rebellionem molitos aduerſus Hiſpanos: in quorum auxilium cum maxima exercitus parte proficiſcitur. Inuenit in via Petrum de Zuinga valde triſtem ob multorum Hiſpanorum ab Indis cæſorum mortem: eum ad ſe receptum aduerſus Xaliſcanos ducit, atque collem in quem illi confugerant & ſeſe munierant, cingunt. Cæſas enim integras arbores ſimul colligarant, inſertis inter eas magnis ſaxis, poſt quas latebant tanquam in propugnaculo Indi, atque alia ingentia ſaxa ſimiliter congeſſerant. Poſtquam eò peruenerunt Hiſpani, ſtatim concitatis equis in collem aduerſum contendunt. Indi ſublato magno & horrendo clamore, vincula, quibus arbores cæſæ ligatæ, ſecant, atque ipſas arbores cũ ſaxis, magno impetu in ſubeuntes collem Hiſpanos prouoluunt, atque inſuper ingentia illa ſaxa. Illa cum arboribus in hunc modum prouoluta, quotquot obuios habuerunt Hiſpanos proſternunt & proterunt Ipſe Aluaradus ab equo cum reliquis deturbato deiectus, ſimiliter in præceps ruit, & altero poſt die moritur. Interrogatus vbi dolorem ſentiret, extremum, inquit, in anima.